



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn



Jeppe Aakjær holder valgtale på Skive torv 20. maj 1913.

## LOKALHISTORISK LITTERATUR 1973/74

Lad Skive vokse i kvalitet og ikke i indbyggertal – Skive Folkeblad 26. april 1973.

Ældre og værdifulde bygninger i Skive og på egnen registreres – S. F. 3. juli 1973.

Museet ventes helt fornyet til foråret – S. F. 12. september 1973 s. 6.

Søger Glyngøres fortid fra oldtid til D. S. B. tid – S. F. 15. september 1973 s. 8.

Skive vil for altid være havnebyen midt i Jylland – S. F. 24. november 1973 s. 3.

Murer- og tømrermesterforeningen i Skive fejrer 75 års jubilæum i dag – S. F. 14. januar 1974 s. 6.

Ville ikke kaldes kunstner (Nanna Aakjær) – S. F. 19. januar 1974 s. 8.

50 års jubilæum i Skive (A. O. F.) – S. F. 21. januar 1974 s. 7.

Skives legater for små – S. F. 12. februar 1974 s. 5.

I det gamle Skive – Skive Bladet 13.-14. februar 1974.

1800-tallets Skive emne ved sem eks. – S. F. 2. marts 1974 s. 2.

Gammelt bogbinderi blev til moderne industri – (Chr. Hendriksen og søn) – F. O. orientering 5. marts 1974.

En fremtid for vor fortid – S. F. 9. marts 1974 s. 6.

Den gang det var før – S. F. 26. marts 1974 s. 8.

Hvad siger De til en tur tilbage til det gamle Skive? – S. D. 30. marts 1974 s. 4.

Vidunderlige „Livsens Ø“ om Livø – S. F. 30. marts 1974 s. ?.

Fra aktiv landmand til aktiv pensionist (Emanuel Pedersen, Sejstrup).

Egeris sogn og kirke markerer selvstændighed – S. F. 18. april 1974 s. 6.

Byhistorisk arkivs hidtil største år – S. F. 27. april 1974.

Skive-Karup Å – og dens miljø – S. F. 24. april 1974 s. 8.

Ud at se med Sallingbanen – S. F. 27. april 1974 s. 4.

Gammel skibonit har efterladt sin by stor billedsamling (bank-ass. O. V. Møller Hansen) – S. F. 27. april s. 5.

Over en snes kvinder blev brændt som hekse på Skiveegnen – S. F. 22. juli 1974 s. 20.

Møllerne skæppede godt i pottemålet (Emanuel Pedersen, Sejstrup) – S. D. 6. juli 1974.

By, bank, egn – Særnummer fra Provinsbanken – Skive maj 1974 s. 5.

Livet på landet i gamle dage er genskabt i Skive museumskaelder – S. F. 2. juli 1974 s. 5.

# SKIVEBOGEN 1974

# SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE  
OG OMEGN

*65. bind 1974*



Udgivet af  
*Historisk Samfund for Skive og Omegn*

I Redaktionen:

Litterat *Otto L. Sørensen*, Skive  
(Redaktør)

Pastor *Johannes Bang*, Skive  
(Formand)

Byarkivar *Svend Mortensen*, Skive  
(Sekretær)

# Estvadgaard og Flyndersø mølle

Af arkivar *P. K. Hofmansen*

(Fortsat fra „Skivebogen“ 1973)

Ved overtagelsen af Estvadgaard i december 1725 (se Skivebogen 1973, pag. 80) var kancellisekretær *Johan Severin Bentzon* godt 33½ år gammel,<sup>419</sup>) medens hans hustru *Frideric Lovisa Glud*, som han havde ægtet, da hun var 17 år gammel, var fyldt 23 år.<sup>420</sup>) Sekretær Bentzons morfader biskop *Søren Sørensen Glud* i Viborg var død (25/2) 1693, og faderen *Hans Madsen (Mathias) Bentzon* til Skjærsø døde (23/12) 1704, da sønnen kun var 12 år gammel. Moderen *Christine (Christiane) Glud* lod ham indskrive på det nye, men allerede hensygnende ridderakademi i København,<sup>421</sup>) hvor omgangen med andre unge adelsmænd sikkert ikke har virket hemmende på hans ungdommelige overmod. Efter opholdet på akademiet fik han, skønt han endnu ikke var fyldt 25 år, den 2/4 1712 kgl. bevilling på at måtte være sin egen værge,<sup>422</sup>) og 1714 købte han da for 19500 rd. Brorupgaard ved Slagelse, der tidligere havde været ejet af kommandørkaptajn senere admiral, *Andreas Rosenpalm*,<sup>423</sup>) som 1710 havde ægtet sekretær Bentzons ældre søster *Sophie Amalie Bentzon*.<sup>424</sup>) Faderens tidlige død, opholdet på ridderakademiet, bevillingen til i en alder af kun 20 år at måtte være sin egen værge og så i 22-årsalderen at blive godsejer med herredømmet over 407 tdr. hartkorn har rimeligvis gjort sit til at fremme hans selvbevidsthed, der i forbindelse med hans koleriske temperament senere gav sig drastiske udslag. Hans uheldige egenskaber blev uden tvivl i høj grad sekunderet af mange samtidige herremænds tendens til, navnlig efter stavnsbåndets genindførelse (4/2) 1733, at behandle deres

undergivne bønder og bøndersønner hårdt. Hans hustru *Friderica Lovisa Glud* havde også haft en uheldig barndom. Hendes moder *Ingeborg Marie Bording*,<sup>425)</sup> der var en søster til etatsråd *Peder Foghs* hustru *Magdalene Bording* på Ryumbaard (Marie Magdalene sogn, Sønderhald herred), hvor hun 1691 havde ægtet *Poul Sørensen Glud*,<sup>426)</sup> omkom på ulykkelig vis, da datteren Ingeborg Marie kun var 4 år gammel. Hun blev ved et vådeskud dræbt af sin mand 2/1 1706 i Oustad i Buskerud (Ringerige) i Norge, hvorom han 5 dage senere skrev til kong *Frederik IV.*, „at nogen kort Tid efter, at 2'de Elsdyr passerede min paaboende Gaards Jorder, og jeg vilde tilrette giøre Flinten paa min rifle Bøsse, uforvarendis løsgick og gjorde den malheureux Effect“.<sup>427)</sup> En stedmor kom til, og da faderen Poul Sørensen Glud, der fra at være kancellisekretær var blevet amtmand i Ringerige, døde 1719, giftede hun sig med sit søskendebarn Johan Severin Bentzon til Brorupgaard. Sekretær Bentzons yngre og eneste broder *Christian Bentzon* (død 1730) havde 1717 af moderen *Christine (Christiane) Glud* fået skøde på Skjærsø, som han 10/4 1722 oprettede til et stamhus, og da hun døde 11/7 1724 (begravet i familiebegravelserne i Draaby kirke, Mols herred), vitterliggjorde Johan Severin Bentzon „til Brorup“ den 23/8 1725 i Viborg, at han af sin kære broder på Skjærsø havde fået fuldkommen fornøjelse og betaling for al den arv, som han kunne være berettiget til efter sin salig moder.<sup>428)</sup> I denne arv indgik *Anders Pedersen Brønsdorffs* aldrig indløste gældsbrev på 6000 rd. til moderen, hvilket Brønsdorff 1710 havde udstedt med 1. prioritets panterettighed i Estvadgaard med Flyndersø mølle og gårdens bøndergods i Estvad sogn.<sup>429)</sup> Som nævnt (se Skivebogen 1973, pag. 73) havde *Jesper Jespersen* til Høgholt 2. prioritets pant efter *Peder Tøgersen Lasson* til Rødslet i Estvadgaards gods i Fly og Vridsted sogne samt disse sognes kirketiender. Efter overtagelsen af Estvadgaard i december 1725 fik Bentzon ved den 9/4 1726 at udstede et gældsbrev på 5900 rd. med pant i Estvadgaard, Flyndersø mølle og gårdens bøndergods i Estvad sogn til Lasson ophævet dennes panterettighed i omtalte gods og



tiender i Fly og Vridsted sogne, men Jesper Jespersen havde stadigvæk sin uindløste 2. prioritets panterettighed i samme værdier. Det havde været Bentzons hensigt at afstå dette gods og disse tiender til Jespersen eller en anden, hvis et salg kunne komme i stand, men som omtalt mislykkedes dette ved auktionen 9/8 1726. Ingen bød nok „til den fulde Afbetaling“, hvorfor Bentzon måtte lade hammerslaget falde på sit eget bud. Da Jespersen derpå havde „villet indbilde andre samme Gods under sin Værdi at være bortsolgt ved benævnte Auktion, men ikke villet erklære sig samme mod den fulde Gælds Betaling til sig at løse“, lod Bentzon godset og tienderne i Fly og Vridsted sogne gå til 2. auktion den 12/4 s. å., men heller ikke denne førte til noget salg, hvor efter Jespersen gjorde indførsel (d. v. s. ved rettens hjælp søgte fyldestgørelse for sit tilgodehavende) i disse besiddelser. Denne indførsel medførte i 1727–1728 en vidtløftig retssag mellem ham og Bentzon,<sup>430</sup> der først endte, efter at Jespersen den 23/1 1728 ved en 3. auktion havde fået godset tilslået for 3650 rd.<sup>431</sup>) Under processen på Fjends-Nørlyng herreders ting i Mønsted var Jespersen repræsenteret af *Peder (Christensen) Winding*, en præstesøn fra Haasum,<sup>432</sup> der opholdt sig på Skivehus, og som kun 3 gange under den langvarige sag blev substitueret af andre, nemlig da seigneur *Otto Henrich Halbey*<sup>433</sup>) fra Skive 22/7 1727 og *Mathias Clausen Bruun*<sup>434</sup>) fra Harrestrup 30/9 1727 og 9/3 1728 optrådte i retten på hans vegne. Når sekretær Bentzon ikke selv var til stede på herredstinget, blev han oftest repræsenteret af sin ridefoged *Morten Andersen Qvistgaard*,<sup>435</sup>) men enkelte gange også af sin tjener *Mads Christiansen*,<sup>436</sup>) begge på Estvadgaard. Afhøringen af de mange vidner, som efter tilsigelse mødte på tinget for „ved Eed med opragte Fingre“ at afhjemle deres vidnesbyrd, bragte adskillige ting vedrørende sekretær Bentzons forhold som herremand på Estvadgård for dagen, og hans opførsel i retten giver tillige et klart billede af hans koleriske temperament. De lange retsmøder kunne nok virke trættende på såvel vidner og prokuratorer, som herredsfoged, herredsskriver og stokkemænd. Naturlig-

vis måtte en og anden af mændene nu og da „gaae ud ad Døren for sig sielf lidet til Fornødenhed“, men ellers sad de alle hele de lange tingdage igennem og fulgte mere eller mindre andægtige rettens gang. Bentzon ironiserede en dag over, at Winding under vidnerens afhøring havde siddet „og røgte Tuback ved Rætten“, men samme kvitterede omgående. Han spurgte, om Bentzon „fremkom med den Respect for Kongens Rætt, som hand som en Undersa(a)t burde, mens stod her udj Rætten med Hatt paa og bedegt (bedækket) Hofved. Ja, endmeere med Kniv udj Henderne, som mand maatte frygte for samme Gierning mod sig, som hand efter Tingsvidnets Formælding har udsagt til andre“. Bentzons våben havde dog kun været en simpel pennekniv, som han under Windings „kedsommelige Vi(d)tløftigheder for Tiids Fordriv“ havde siddet og leget med.

Angående hoveriet til Estvadgaard havde bønderne i Fly, Aakjær og Trevad i *Brønsdorffs* tid kunnet slippe for en del af samme mod at yde en pengeafgift, og endnu fra rugsædens tid 1725 til do 1726 havde bønderne kunnet betale arbejdspenge eller ydet naturalier i stedet for at pløje og så på Estvadgaards marker, men de havde dog i nævnte tid måttet blande møg på gården og udkøre samme, hvortil var kommet det strenge arbejde med høbjergningen på engene, af hvilke „Synder Engen“ (umiddelbart syd for broen over Skive-Karup å)<sup>437</sup>) i sommeren 1726 alene af hver gaard havde krævet 13 dages hoveri. Efter sekretær *Bentzons* overtagelse af Estvadgaard var der imidlertid taget mere af hovedgårdens mark ind til bygsæd, end tilfældet tidligere havde været, og dette i forbindelse med høbjergningen havde naturligvis forøget hovarbejdets byrde, især da nu 30–32 plove måtte udføre det samme arbejde, som 44–46 plove havde gjort i *Brønsdorffs* tid. Ganske vist holdt Bentzon selv en plov, som „fællede“ (fælgede = pløje grøn jord) den nyindtagne jord, men pløjningen til byg på denne jord skulle hovbønderne gøre og tillige som tidligere både fælge og pløje anden jord. Til alt dette fælge- og pløjearbejde var Flyboerne dog ikke bojet, da det blev forrettet af Estvadboerne sammen med

bønder i Aakjær, og det tilkom hver bonde på disse steder at „fælle og plove“ et stykke jord af en sådan størrelse, „at der udj kunde falde een Tønde Byg.“ I høsttiden 1727 havde *Knud Christensen Raae* i Ørbækgaard i Fly<sup>438</sup> sendt en karl til at høste rug, byg og havre i 5 dage, og i 3 af disse dage havde denne været ledsaget af 1 optager, men i de øvrige 2 dage 2 optagere (opbindere). På tilsvarende måde havde *Søren Nielsen Nørgaards*<sup>439</sup> karl i Aakjær med 1 optager arbejdet i 5 dage med at høste korn, undtagen i Byghøstens 2 dage, da der havde været 2 optagere efter hver karl, som mejede. I høslettens tid havde samme mand af sin gård, der regnedes for en helgård, gjort 9 dages arbejde med at slå græs, men han kunne ikke sige, hvor mange dage, det havde været at bjerge høet, hvilket arbejde ifølge Knud Christen Raae's udsagn i sommeren 1727 dog ikke havde været så svært, da de intet (hø) havde „baaret“ dette år, men ellers var høbjergningen til Estvadgaard strengere end i de foregående år.

Til arbejdet med fælgnings og pløjning, i slet og i høst kom „Giødningsblending“ en på Estvadgaard og „Udagning“ af sammes produkt til markerne, endvidere tørveskær og „Dagsgierninger“, hvilke sidste kunne være af forskellig art. Til disse måtte henregnes arbejdet med opbygningen af et øde sted (Mosegaard) i Fly, som sekretær Bentzon havde ladet udføre i sommeren 1727, og hvortil *Jacob Jensen Skræder*, som det sagdes i retten 18/8 d. å., „for kort Tid siden skal være ankom(m)en“.<sup>440</sup> *Knud Christensen Raae* havde ganske vist „sidste Michelsdag“ (29/9 1726) pløjet sin andel af stedets jorder til rugsæd, men ved bygningen af laden til stedet havde han dog måttet gøre 2–3 dages arbejde „ved Tækning og Røden“ (rydning) samt en halv dag haft 2 af sine folk med 1 vogn beskæftiget „ved Leerslaaen“ smst. Ved samme lades „Opklining og Leerelting“ i sommeren 1727 havde også Estvadgaards bønder i Trevad, *Jens Christensen*, *Christen Jacobsen* og *Jens Mortensen*, hver haft 2 folk og 1 vogn i arbejde. Da disse bønder en morgenstund var gået ud for at meje deres eget korn, fik de bud, at „de skulde for-

føje sig“ til omtalte gård i Fly, hvor deres folk så havde arbejdet til aften samme dag. Den øde Mosegaard, hvis lade sekretær Bentzon lod opbygge, lå lige vest for Kirkebolet i Fly, hvis herlighed ejedes af sognepræsten *Lucas Nielsen Steenstrup*,<sup>441</sup>) men hvis bondeskyld tilhørte Estvadgaard. Bentzon havde da fundet på, at ved at bygge den omtalte lade tæt ind mod Kirkebolet kunne dettes stuehus benyttes som sådant til gården, men derved blev der ingen plads til „Gaardsrom, Kiørsel, Møegsamling og Giødningstæd“ med mindre, præstens kålhavne kunne købes til disse nødvendigheder. Da et sådant køb næppe kunne komme i stand, blev det under retssagen fremført, at skulle laden på grund af dette flyttes til det sted, „hvor Gaardsrom tilforn har været til Gaarden“, ville det blive til skade på tømmeret og tækningen, så den omkostning, der var sket ved ladens opbygelse, ville være spildt, hvilket kancelliråd Jespersen som indehaver af 2. prioriteten i bøndergodset naturligvis ikke kunne være interesseret i.

Angående „Dagsgierning“ til Estvadgaard kunne også regnes det hverv, som *Christen Nielsen Søndergaard*<sup>442</sup>) i Aakjær „i Vaardagene sidst“ (1727) efter sekretær Bentzons ordre havde haft med at indsamle „Qvitantzbøgerne“ hos Estvadgaards bønder i Trevad, Aakjær og Fly for at „nedtage“ disse med sig til Bentzon. *Søren Nielsen Nørgaard* i Aakjær lod dog sig egen pige foretage afleveringen, ligesom *Will Madsen* i Storgaard<sup>443</sup>) i Fly ved sin gårdmand *Niels Jensen* og *Thomas Olesen* i Vestergaard i Fly ved sin broder (*Christen Olesen*) havde bragt deres bøger til sekretær Bentzon. I disse bøger skulle denne eller ridefogden kvittere for modtagne landgildeydelse m. m., men da Bentzon først havde fået dem indsamlet, viste han sig meget utilbøjelig til at levere dem tilbage. På begæring om en sådan tilbagelevering havde *Thomas Olesen* fået det svar, at der endnu ikke var skrevet i bogen, og da bønderne den 29/7 1727 af herredretten havde fået pålæg om at møde med deres kvitteringsbøger den påfølgende tingdag (5/8), fik *Christen Jacobsen*<sup>444</sup>) i Trevad på sit forlangende om sin bogs tilbagelevering det

svar af Bentzon, at de (bønderne) nok skulle få deres bøger, når det gjordes behov, men de havde ej nødigt at fremvise disse til andre end dem, som oppebar deres ydelser og skulle skrive i dem.

Sekretær Bentzon havde heller ikke skånet bønderne for mange hovrejser. *Knud Christensen Raae* havde således ved sin karl „før Havresæden“s tid (1727) gjort en lang rejse med 10 fjerdingkar smør til Aalborg, men ud over denne tur havde han også som *Will Madsen* i Storgaard, *Jens Christensen Raae*<sup>445</sup>) i Vestergaard i Fly og hver af Aakjærmændene gjort 2 rejser med korn til Viborg. Alle disse mænd havde tillige hver med 2 vogne på 1 dag og 1 vogn i hver af 2 dage bragt korn fra Estvadgaard og Nørkjær til udskibning ved Krabbesholm strand.

At hoveriets omfang var forøget, siden sekretær Bentzons ankomst til Estvadgaard, kunne ikke bortforklares. *Knud Christensen Raae* havde således endnu i vinteren 1726–1727 gjort hoveri af en halvgård, men fra den tid, havresæden og fælgningen tog sin begyndelse i 1727, havde han gjort hoveri af en helgaard. I Vestergaard i Fly havde Bentzon installeret omtalte bonde *Thomas Olesen* som *Jens Christensen Raae's* gårdmand, og i fællesskab havde de indtil afvigte forår (1727) gjort hoveri af en helgård, men fra dette tidspunkt af 1½ gård. *Jens Christensen Raae*, sikkert den mindst frygtssomme i optræden mod Bentzon, undlod ikke i retten at bemærke, at i *Brønsdorffs* tid havde han af Vestergaard kun gjort en halvgårds hoveri, hvilket altså af samme gård i Bentzons tid var blevet forøget til hoveriet af 1½ gård. *Christen Østergaard*<sup>446</sup>) i Fly havde altid, „siden hand blef Tiener til Estvadgaard, gjort Hove for en half Gaard“, og *Niels Olesen* („*Niels Mo(ge)nstrup*“) smst., der havde fæstet på et hus, af hvilket Bentzon dog kun ejede ca. en trediedel, vandt 20/8 1727, at han ikke før for ca. 4 uger siden havde fået nogen tilsigelse om, at giøre til Hove til Estvadgaard“, men nu havde sekretæren ladet ham udføre 4 dages arbejde og krævet, at han skulle yde vederlag for det forsømte hoveri i den foregående tid, hvad han erklærede, at han ikke

kunne. Det forøgede hoveri havde bevirket, at *Knud Christensen Raae*, der om vinteren holdt 3 folk i sin gård, undertiden om sommeren skulle sende 3–4 folk til hove, hvorfor han var nødt til at leje folk, på trods af hvilket han alligevel i sin egen gårds arbejde ikke kunne følge med de andre bønder i byen. Så var *Will Madsen* i Storgaard bedre stillet i økonomisk henseende, da han ikke havde så mange tjenestefolk, fordi hans børn var så store, at de kunne tage del i arbejdet, men *Søren Nielsen Nørgaard* i Aakjær måtte som Knud Christensen Raae holde flere folk, da „hand gjør Hove“, end han ellers havde fornøden til sin egen gårds drift.

Under forhørene på herredstinget svarede alle bønderne på *Windings* spørgsmål, at de hellere ville give arbejdspenge end gøre hoveri til Estvadgaard. *Søren Nielsen Nørgaard* ville give så meget, som han sidst havde givet, „før Bentzon tog ham til Hove“, hvilket var 1 rd. pr. tønne hartkorn. *Jens Christensen Raae* ville også gerne give ligeså meget, som han sidst havde givet, „før hand nu af Bentzon blef lagt til Hovarbeid(e), om hand saa for Hove maatte være fri“, hvilket han havde tilbudt sekretær Bentzon, „men fik Nej til Svar“. Bentzon ville have sine hovbønders „klare Sved“,<sup>447</sup>) og dette krav førte til dramatiske begivenheder såvel på Estvadgaard som på Fjends-Nørlyng herreders ting i sommeren og efterhøsten 1727. Sekretæren benyttede sig af, at de fleste af bønderne hverken kunne læse eller skrive. *Will Madsen* kunne dog „nogenledes læse Skrift“, og *Knud Christensen Raae* „kunde læse Prænt, mens ej læse Skrift eller skrive noget“, ligesom broderen *Jens Christensen Raae* „ej kunde læse eller skrive Skrift“. Bøndernes underskrifter på de papirer, som Bentzon lagde foran dem, skete da på den måde, at Bentzons tjener holdt pennen og skrev nogle bogstaver (f. eks.: J. C. S. R. = Jens Christensen Raae), medens vedkommende mand holdt sin hånd over tjenerens hånd, og en underskrift skrevet på den måde var på den tid og langt op i 1800-tallet forpligtende for underskriveren.

Bentzons hensigt var at ville fremtvinge sine fjandbobønders underskrift på, at de hellere ville gøre hoveri til Estvad-

gaard end betale arbejdspenge til ham, og når et sådant dokument forelå, skulle de overrække ham det på såvel Hjerme-Ginding herreders ting som på Fjends-Nørlyng herreders ting, så retten kunne se, det var bønderne selv, som ønskede denne ordning.

En dag i foråret 1727 havde han da ved sin ladefoged *Niels* ladet bønderne „hente“ til Estvadgaard, fordi han „vilde tale med dem“. Efter ankomsten til gården, sagde Bentzons tjener til dem, at de skulle gå ind i borgestuen, „Hosbunden hafde icke Stunder at talle med dem nu“. Kort tid efter kom tjeneren gennem stuen og gik ind i sit kammer, hvor han satte sig til at skrive noget. Bønderne vidste ikke, hvad det var, han skrev, men da han var færdig, kaldte han på dem og sagde, de skulle komme ind til ham og skrive deres navn under på det skrevne. Naturligvis fattede bønderne mistanke og vægrede sig ved at gøre det. Med *Jens Christensen Raæ* i spidsen var da han sammen med *Christen Nielsen Søndergaard* i Aakjær, *Christen Østergaard* og *Will Madsen* i Fly gået ind til Bentzon, der sad ved bordet i sin stue, men efter eget udsagn vovede Will Madsen sig dog ikke længere end „i Døren, hvor Secretereren var inde af Aarsag, de andre Mænd stod for ved hannem, og hand hol(d)te sig det meeste tilbage mueligt var“. Jens Christensen Raæ havde på samtliges vegne ført ordet og spurgt Bentzon, „om hand vilde holde dem fri for hvad, der kunde paakomme, om de samme skulle underskrive. De vidste ikke ,(om) de torde underskrive det“. Bentzon svarede, „det var meget, at de icke vilde gjøre deres Hosbund saa meget Tieniste“, og pludselig sprang han op af stolen, „gaf knob(b)et Ord“ og sagde, „de flux skulde ud paa Døren; de hafde intet i hans Stue at bestille“. „Vilde de skrive det under, saa kunde de, og vilde de icke, saa kunde de lade være“. De fire mænd var da gået ud og søgt tilbage til de øvrige bønder i borgestuen, hvorpå de „af Frygt for Bentzons Vrede“ hver og een havde begivet sig ind i tjenerens kammer og skrevet under, men hvad det var, de skrev under på, vidste de ikke.

Denne affære på Estvadgaard blev dog kun forspillet til

endnu mere dramatiske optrin på Fjends-Nørlyng herreders ting, da kancelliråd *Jespersens* retssag mod *Bentzon* kort tid efter begyndte og med stor dygtighed blev ført af *Winding*, som uden tvivl blev godt støttet af den senere så godt kendte prokurator *Mathias Clausen Bruun* fra Daugbjerg, der i 1727 dog kun var 24 år gammel. Præstesønnen fra Haasum og ridefogedsønnen fra Harrestrup viste under retssagen, de kunne overgå den koleriske kancelliråd på Estvadgaard i lovtrækkeriets kunst.

Tirsdag den 17/6 1727 var Estvadgaards bønder i Fly, Aakjær og Trevad af *Winding* indstævnet til herredstinget i Mønsted<sup>448</sup>) for bl. a. at blive afhørt om Bentzons krav om hovarbejde i stedet for pengeydelse. Aftenen før tingdagen havde Bentzon ladet de fleste af bønderne vide, at de på trods af stævningen og herredsfogdens forelæggelse af samme skulle blive hjemme og i stedet møde til arbejde med møgblanding på Estvadgaard. I løbet af natten havde han dog fattet en anden plan, og tidlig om morgenen på selve tingdagen sendte han sin skytte *Hans Henrich Nielsen* ud til bønderne for at sige til dem: „Nu skal I tage til Tinget!“. Skytten nåede dog ikke at træffe Aakjærbønderne hjemme, da de allerede var taget afsted på vej mod Estvadgaard, så han indhentede dem først i Fly by og fik dem der overbragt Bentzons befaling. De måtte da vende om og traske den næsten 2 mil lange vej til Mønsted. Det var regnvejr, og efter ankomsten til tinget gik bønderne ind i tingladen for at søge ly. Da var Bentzon allerede ankommet med sin kusk, skytte og tjener, og kort tid efter kom tjeneren ind i laden med et dokument, som han i lighed med begivenheden på Estvadgaard kort tid forinden sagde, de skulle underskrive. Dokumentet indeholdt åbenbart en erklæring af samme indhold som det dokument, de havde underskrevet på Estvadgaard, og da de ikke hellere ville gøre hovarbejde end betale arbejdspenge, svarede de alle, at „de kunde ej slikt gøre, saasom de kunde ej svare dertil“. Bentzon viste sig et kort øjeblik i laden, men gik straks ud igen, hvorpå *Jens Christensen Raae* og broderen *Knud Christensen Raae* på samtliges veg-



ne gik ud til ham og sagde, som alle bønderne havde sagt til tjeneren. Jens Christensen Raae nægtede simpelthen at underskrive, hvor over Bentzon blev så opbragt, at han ude ved tingdøren gav ham en ørefigen eller et munddask. Da Jens Christensen Raae senere blev afhørt om denne revselse, ville han ej svare på spørgsmålet, da det „angik ham self“, men *Christen Nielsen Søndergaard* i Aakjær havde inde fra tingladen set optrinet og vidnede om det. Kort efter forelagde tjeneren ude i laden atter dokumentet for bønderne, og, som det synes, truede dem med, at de ikke måtte gå ud, før de havde underskrevet „hvilket de da alle, stadigvæk af frygt for Bentzons vrede, havde gjort. Derpå opråbte denne deres navne, åbenbart som kontrol med alles underskrift, hvorefter tjeneren sagde til dem, at de kunne gå hjem. Det var dog mere, end herredsfoged *Kold* kunne tillade. Han råbte til dem, at de skulle blive for at aflægge deres vidnesbyrd. Bønderne vidste da ikke, hvad de skulle gøre, hvorfor de sendte *Thomas Olesen* ind til Bentzon, der nu var i tingstuen, for at spørge ham, om de måtte gå hjem, hvortil han svarede Ja! De begyndte da straks at begive sig på hjemvejen, og skønt herredsfogden sendte en mand efter dem og ved ham bad dem vende om, turde de ikke dette. „De skulde hiem og slaae Høe til Høve“, var deres svar. *Niels Jensen Storgaard* indtog dog en særstilling. Han ville åbenbart tækkes sekretær Bentzon og agede („aag“) da også med denne hjem til Fly. Under kørslen sagde Bentzon til ham, at han straks skulle gå ud til de øvrige bønder og sige, de ikke skulle møde på tinget næste gang, de blev indstævnet.

Det var dog først på tingdagene 25/6 og 26/6 1727, at Bentzons vrede, som bønderne gang på gang erklærede, at de frygtede, nåede sin klimaks under koleriske udbrud og ubeherskede handlinger.

På kancelliråd Jespersens vegne havde Winding gjort indsigelse mod, at Bentzon „efter sin ved Rættens brugte stoere Myndighed, tvært imod Justicien, med Vidnerne at hiemjage“ skulle have lov til at holde bønderne, „som hand tvinger under hans Aaeg“, fra tinget, og naturligvis kunne her-

redsfoged Kold heller ikke tillade den tilsidesættelse af tingets værdighed, som Bentzon havde udvist. Bønderne blev da indstævnet til at møde på tinget den påfølgende tingdag (25/6), da de også mødte med undtagelse af gårdmændene *Jens Christensen, Jens Mortensen og Christen Jacobsen* samt husmanden *Peder Bruus*,<sup>449</sup>) alle af Trevad, ligesom omtalte *Niels Jensen Storgaard* i Fly også holdt sig hjemme. Trevadmændene undskyldte sig senere med, at de „hafde faaet Bud ved Ladefogden fra Bentzon, de ej dend Dag, de vare forelagt til, maatte komme til Tinget, før de fik Bud fra hannem og hans Tilladelse,“ og Niels Jensen Storgaard svarede på tingdagen 16/9, at sekretær Bentzon havde lovet at ville holde ham fri for al tiltale denne sag angående. Dette løfte kunne dog ikke fri ham for rettens dom. Hans „Foragt mod Justicien“ blev 30/9 takseret til en bøde på 20 lod sølv til kancelliråd Jespersen samt 4 rd. til dækning af Windings salær. Dette „Faldsmaal“ (bøde) skulle erlægges inden 15 dage efter dommens lovlige forkyndelse „under Nam og Udleg i hans Gods og Midler, hvor det findes“, så forhåbentlig holdt Bentzon sit løfte.

På trods af, at Bentzon direkte havde truet *Knud Christensen Raae* med, „at dersom hand gik til Ting uden hans Villie og Tilladelse, da skulde dend, som sligt gjorde, ej høste til sin Gaard“, var dog såvel han som de øvrige indstævnte bønder fra Fly og Aakjær draget til Mønsted hin junidag 1727 og havde i ventetiden lagt sig bag tingladen, hvor de var, da Bentzon kom kørende og hastigt sprang af vognen. Efter et kort løb ind i tingstuen for han med sin stok i hånden ud ad døren, „som dend der leedte efter noget“, og da han sammen med sin tjener, der løb foran, fandt bønderne bag laden, truede han dem med sin løftede stok og råbte, så man kunne høre det ind i tingstuen: „Hvad lig(er) I her efter? Er det at slaae Høe til Hove?“. Som sandt var svarede mændene, at de var indstævnet til tinget af Winding og stævningen forelagt dem af herredsfogden; „derfor maatte de møde til i Dag“. Hertil svarede Bentzon, „de skulle strax hiem og giøre deres Arbeide“. Imidlertid var Winding kom-

met til og foreholdt Bentzon, at han måtte respektere retten og lade vidnerne blive, som det var dem pålagt. Henvendt til bønderne bad han dem bie, men Bentzon drev dem afsted fra laden ud til vejen og sagde: „I skal gaae hiem! I har her intet at bestille!“. Mændene svarede: „Ja, vil I holde os fri, Hosbond, vil vi gaae“, og til dette sagde Bentzen et tydeligt: „Ja!“. Derpå begyndte bønderne at gå hen mod vejen for enden af tingladen, med Bentzon bag efter sig, „hvingendes op og ned med sin Stok“. Winding gentog sin opfordring til dem om at blive, men Bentzon drev mændene „en kiøn Tag“ op ad ageren ved tingvejen. Imidlertid var herredsfogden „neden for mod Gaarden ad“ kommet til, og Winding bad ham om at være ham behjælpelig med at holde bønderne tilbage. Herredsfogden råbte da til dem om at blive og vidne deres sandhed, medens han tillige sendte *Christen Laursen* fra Finderup efter dem for at få dem til at vende om. Mændene vendte da om og „kom lidet tilbage“ mod tinggården, hvor herredsfogden stod, men straks var Bentzon der igen. Med sin stok i vejret drev han bønderne „lige op til Enden af Agrene paa Bak(k)en“, hvor vejen begyndte at dreje. Her blev mændene stående lidt, medens herredsfogden atter råbte efter dem og bad dem komme tilbage. Bentzon var nu så ophidset, at han med sin stok truende løftet fløj tæt hen mod herredsfogden, medens han „skiævede Daare“ (gjorde grimasse) ad denne og råbte: „Mieu! Mieu! Mieu!, saaledes kalder de ad Svin!“. „Hafde ieg Eder paa et andet Sted, da skulde ieg vel sige Eder noget andet“, råbte Bentzon, hvortil herredsfogden svarede: „I slaaer mig vel ikke!“. Bentzon: „I kunde vel være paa det Sted, I kunde faae noget, men her vil ieg dog icke gjøre det!“. Han var på trods af sin ophidselse nok klar over, at „Danske Lov“ bød, at enhver, som overfaldt eller slog på tinget, skulle „straffis med Gabestok, eller Fængsel, eller anseelig Pengestraf, efter den Skyldiges Formue, Stand og Vilkor“. De skræmte bønder „gik saa bort paa Vejen hiemad og kom ej dend Dag til Tinget meere“, medens Bentzon og hans tjenere blev tilbage. Den næste dag (26/6), da herreds-

skriveren *Jochum Lyndorff* åbenbart sad og indførte det passerede i justitsprotokollen, kom Bentzon farende og slog hans hånd fra bogen, hvorpå han blødte sin finger i munden og strøg den hen over det skrevne for at „udlædske“ det, hvortil herredsfogden, som var til stede, bemærkede: „I skulde læres til at tørre ud i Tingbogen med Eders Fingre!“. Desværre er denne tingbog med det synlige bevis på sekretær Bentzons koleriske temperament nu forsvundet, så de her skildrede optrin på Fjends-Nørlyng herreders ting i sommeren 1727 kun har kunnet refereres ud fra vidnernes senere under ed aflagte udsagn.

Vedligeholdelsen af Vridsted og Fly kirker, som *Brønsdorff* trods sine løfter i 1722<sup>450</sup>) ikke synes at have fået gjort meget ved, blev også inddraget i retssagen mellem kancelliråd *Jespersen* og kancellisekretær *Bentzon*. Allerede i efterhøsten 1726 havde Bentzon ganske vist efter sit eget udsagn købt brædder til bjælkeklædning og stoleværket i kirkerne samt bly til sammes tage, og *Knud Christensen Raae* i Fly vidnede da også i retten, at han havde hentet „Deeller“ (dæler = brædder, planker) i Hobro og ført disse til Estvadgaard, men endnu i juli 1727 var der ikke sket noget med kirkernes istandsættelse, skønt Bentzon havde oppebåret kirketienderne såvel i kærven som i skæppen og forlængst hjemført disse naturalier. Den 22/7 1727 påankede *Halbey* på Jespersens vegne denne efterladenhed, men Bentzon, som denne dag selv var til stede på herredstinget, oplyste, at de indkøbte brædder i „udarbeidet“ stand var henlagt på Estvadgaard, da „Fornuften tilsiger, at de Brædder, som sidste Efterhøst grønne ere indkøbte, kand icke endnu med Nytte være anslagen“, men hvis *Winding*, på hvis vegne *Halbey* denne tingdag optrådte, „af Curiositet samme paa Estvadgaard vilde see“, så kunne han erfare, at der var indkøbt flere brædder end nødvendigt til kirkernes restaurering. Alligevel ønskede *Halbey* et kirkesyn, og et sådant blev da også udmeldt af retten, som pålagde *Morten Christensen*, *Jacob Brochmand* og *Christen Jensen*, alle af Krogsgaard (Mønsted sogn), samt *Ole Drejbak*<sup>451</sup>) i Laanum (Smollerup sogn), at

de den 28/7 s. å. om morgenen i god tid skulle indfinde sig ved kirkerne for at foretage det ønskede syn, således at de på herredstinget dagen efter under eds aflæggelse kunne afhjemle samme. Synet godtgjorde, at der ikke var foretaget nogen reparation af kirkerne, og den 20/8 s. å. fremtrådte da også en række mænd fra Vridsted og Fly sogne på tinget, hvor de vidnede, at siden Bentzon havde overtaget Estvadgaard, havde han ikke ladet noget tømre, mure eller tække ved kirkerne, ligesom der heller ikke, med undtagelse af de omtalte dælers befordring fra Hobro til Estvadgaard, havde været bojet nogle af bønderne til at fragte tømmer, bly, sten, kalk og deslige til kirkernes istandsættelse. Efter Jespersens overtagelse af det omhandlede gods og kirketienderne ønskede Winding på hans vegne et nyt kirkesyn foretaget. Dette syns medlemmer blev udmeldt af retten den 9/3 1728 og kom til at bestå af *Morten Christensen* og *Niels (Nielsen) Brod*, begge af Krogsgaard, *Anders Madsen* fra Mønsted og *Thomas Christensen* i Finderup. Synet skulle dog også udstrække sig til „det Jordegods udj Flye, Aækier og Trævad, som ved Auctionen den 23. Janv. sidst paa Estvadgaard er bleven Hr. Justitsraad Jespersen paa Høgsholt tilslagen.<sup>452)</sup> Til dend Ende fornævnte Mænd paa Aastederne den 11. Martj førstkommende haver at møde og da og følgende Dage efter Forevisning at siune Godsets og Kirkernes nuværende Tilstand, være sig Reparation paa Kirkerne efter sidste tagne Siun, eller og Godsets Medhandling, Bygning, Besetning og Restance til Kongen eller Hosbonden“. Ved synet, der foregik i dagene 11.–13. marts, var nævnte Anders Madsen blevet erstattet af *Michel Christensen* i Mønsted, der sammen med de øvrige omtalte 3 synsmænd den 16/3 efter eds aflæggelse afhjemlede deres besigtigelse, som vedrørende kirkerne klarlagde, at der ganske vist nu var indlagt andre bjælker og loftsfljæl i begge kirker, men en del af bjælkerne var, såvidt synsmændene havde kunnet se det for loftet, rådne i begge ender, og hvis nye bjælker skulle indskydes i stedet for disse, måtte lofterne naturligvis brydes op, hvilket ville påføre kirkerne større bekostning, end hvis nye bjælker,

„som skee burde, hafde bleven indlagt, førend Loftet blef lagt“. Loftsfjælene i begge kirker var for det meste af gran med nogle få fyrrefjæl imellem, men for de fleste fjæls vedkommende var der tale om „Vragsfiel“, plovede og kun høvlet på den ene side, og der kunne vel højst være 2 tylvtter ialt, som kunne siges at være af en noget bedre kvalitet. Lofterne havde dog været så meget af „Støf og Kalk beklík(k)ede“, at synsmændene havde haft svært ved at se, hvilke fjæl der var gamle, og hvilke der var nye, og nede i kirkerne havde de heller ikke ret kunnet skelne mellem fjælene, „saasom det var i Vejret“. Nye fjæl ville koste fra 2 slettedaler til 5 mark pr. tylvt, og for at „plouge, hæfle og lægge“ brædderne ville det koste 2 mark pr. tylvt. Sekretær Bentzons omsorg for kirkernes tilstand havde således efter synsmændenes skøn indskrænket sig til det mindst mulige, men i 1728 skænkede han dog „smukke Alterklæder“ til Fly kirke.<sup>453</sup>)

På samme tid (1727) var der også strid om skellet mellem Fly bys og Svansøgaards heder. De gamle hovveje fra Trevad, Aakjær og Fly til Estvadgaard spredte sig som et åre-net ud over den vidtstrakte hede mellem sidstnævnte by og Svansøgaard.<sup>454</sup>) Hovedfærdselsåren var dog en vej, som fra Trevad og Aakjær gik tæt vesten om Fly by for i heden vest for Svansø at forene sig med vejen fra Tastum til Estvadgaard, hvilken vej ca. 1/4 mil nord for Fly havde krydset byvejen fra Fly til Skive, inden den efter sammenløbet med omtalte hovvej fortsatte ned mod broen over Skive-Karup å, syd for Klodeborg (Kludborg), og derfra gik videre over engenes vasebroer mod hovedgården.<sup>455</sup>) Andre mindre befærdede vejspor eller blot „Slaw“ stiledede tværs over heden mellem Fly og Svansøgaard mod samme mål. Sålænge såvel Svansøgaard som Aakjærgårdene og de fleste af gårdene i Fly hørte under Estvadgaard, medførte disse lokaliteters lyngbjergning på omtalte hede tilsyneladende ingen konflikter, selv om man ikke rigtig vidste, hvor skellet mellem Fly hede og Svansøgaards hede gik, men da Svansøgaard ved kancelliråd *Lucas Kjærulfs* overtagelse af samme blev

fraskilt Estvadgaards gods,<sup>456</sup>) var freden forbi. Tidligere havde man, uden at nogen klagede, slået lyng i heden, hvor man ville, men da Aakjærbønderne og nogle bønder i Fly i sommeren 1726, „siden Cancellie raad Kierulf blev Ejere af Svansø“, som sædvanlig havde bjerget lyng i heden, var situationen oplagt til trætte mellem Kjærulf og omtalte bønder, bag nogle af hvilke stod deres godsherre, sekretær Bentzon på Estvadgaard. Efter et tingsvidne, udstedt af Fjends-Nørlyng herreders ret den 1/4 1727, lod seigneur *Jacob (Offesen) Høyer*<sup>457</sup>) i Viborg, der var fuldmægtig og håndskriver hos Lucas Kjærulf, den 7/7 s. å. på sin principals vegne indstævne en række personer til herredsretten for der at vidne i sagen. Jo vist havde bønderne uden kancellirådens „Villie og Minde“ slået lyng i Svansø hede. Ved slig „formastelig Adfærd“ havde han „taget stor Skade paa sin tilhørende Ejendomb“, og denne skade måtte naturligvis påtales og erstattes. *Christen Jacobsen (Hellund)*'s søn *Peder Christensen*, der var faderens medfæster af Toftegaard i Fly, vedgik under forhøret, at hans fader „forleden Sommer fik en liden Føring (Lyng) paa en Vogn, saasom hand self (Peder Christensen) var med baade at slaee og læs(s)ede det“, men han bemærkede, at „det var imod Faderens Villie, at det blev slaget i Svansø Heede“. Han havde også set *Jens Christensen Raee* fra Vestergaard i Fly samt *Søren Nielsen Nørgaard*, *Lars Christensen Melgaard*, *Simon Nielsen* og *Christen Nielsen* i Aakjær ved deres folk havde ladet slå lyng i Svansø hede, „men (han) saae ej, det blev ført derfra“. Af andre havde han hørt, at en del af lyngen „skulde være ført til Estvadgaard, og en Deel til Schive“. *Peder Christensen Hellunds* søster *Dorthe Christensdatter* vidnede som broderen, men foruden *Jens Christensen Raee* havde hun også set dennes broder *Knud Christensen Raee* fra Ørbækgaard i Fly „ved sine Folk“ forleden sommer havde slået lyng „inden Svansø Skæl“, *Jens Ibsen*, der tjente sin (sted)fader *Jens Østergaard* i Fly, vidnede, at han afgangne år havde været i heden at slå lyng. Under arbejdet var faderen *Jens Østergaard* en gang kommet „og giente hannem derfra“, men om

det var fra Svansø hede eller deres egen bys hede, vidste han ikke. Hans søstre *Birgitte*, *Anne* og *Karen Ibsdøtre*, var også i retten, og sidstnævnte synes at have været mere behændig i sine bemærkninger under forhøret end broderen. Det føles, som hun i forvejen havde fået de ord, hun fremførte, lagt i munden af sekretær Bentzon, der samme dag også var til stede i retten. Som broderen vidste hun heller ikke, hvor skellet gik, men hun vidste, at faderen Jens Østergaard havde fået lyng „fra det Sted, som kaldes Svansø Heede, (men) som der er flere Steds paa deres Marker, nemlig en Sted, som kaldes Taastum Knolde, som er grøn Mark, hvilket derfor icke tilhører Taastum Bye“, så kunne hun ikke sige, „at ald dend Sted, der bær Nafn af Svansø Heede, er derfor Svansø Grund tilhørende“, hvorpå sekretær Bentzon indskød den bemærkning, at gamle folk havde sagt ham, at af „dend Moese, kaldet Svansø Moese, skulle icke dismindre meere end Halfdeelen være Flye Bye tilhørende“. Tjenestepigen *Maren Jørgensdatter* hos *Povel Bjørnsen* (i Svalegaard i Fly) havde i sommeren 1726 sammen med sin daværende husbonde *Niels (Christensen) Melgaards* kone i Aakjær været i heden at slå lyng, men heller ikke hun kendte skellet, hvilket endnu mindre var tilfældet med *Mogens (Pedersen) Heilskov*,<sup>458</sup> der var fremmed på egnen og derfor helt uvidende om dette. *Niels Thomasens* (sted)sønner *Peder Jacobsen* og *Jens Jacobsen* (vist fra Baggersgaard i Fly) vidste, at faderen forgangen år havde fået et læs lyng hjemkørt fra det sted, „som kaldes Svansø Heede“, og *Christen Olesen*, der var hos sin broder *Thomas Olesen* i Vestergaard i Fly, havde vel slået lyng i heden, men skellet kendte han ikke, selv om han nok var klar over, at den del af heden, som lå nærmest Svansø agre, hørte til denne gård, men „d e r hafde hand icke været at slaee“.

Sekretær Bentzon meddelte i retten, at denne sag havde han „formedelst sin Ringhed forlængst frafalden“, men Høyer, der mente, at det tilstrækkeligt var bevist, at bønderne fra Fly og Aakjær havde slået lyng i kancelliråd Kjørulfs hede, følte sig beføjet til at forlange, at „de ind-



stefnte Bønder, eenhver for sig, vorder anset til Strafs Lidelse efter Loven“, hvilket efter hans mening i sligt tilfælde bød tiltale for vold med konfiskation af heste og vogne til følge. Hvis herredsfogden (*Christian Nielsen Kold*)<sup>450</sup> imod formodning var af en anden mening, så håbede han dog, at bønderne i alle tilfælde „med een anseelig Mul(k)t vorder anset til velfortient Straf“. Med tydeligt sigte mod sekretær Bentzon tilføjede Høyer, at de indstævntes husbonde, som havde taget bønderne i forsvar, på grund af dette burde blive tilfunden at være ansvarlig og pligtig til at betale mulkten, hvis bønderne ikke selv kunne. Herredsfoged Kold afsagde dommen på herredstinget den 30/9 1727, og i denne bestemtes det, at da kancelliråd Kjærulf havde „taget Skade for et Hundrede Læs Lyng“, burde samtlige indstævnte bønder for hvert læs betale ham 20 skilling og til straf for „deres formastelig Adfær(d)“ 30 rdl., hvortil kom 10 rdl. i sagsomkostninger. Beløbene skulle som prioriteret gæld erlægges inden 15 dage efter dommens lovlige forkyndelse „under Nam og Udleg i deres Gods og Midler, hvor det findes“.

Først i 1731 blev skellinjen mellem Fly bys og Svansøgaards heder fastsat ved opsætning af skelstene.

(Fortsættes)

419. *Johan Severin Bentzon* var født i Viborg 27/4 1692. Slægtens stamfader var *Bent Hansen* (f. i Ribe ca. 1540, død 1622), der i sine 2 ægteskaber med *Anna Rasmusdatter* (død 1602) og *Karen Povelsdatter* (død 1617) henholdsvis blev fader til *Hans Bentsen* (ca. 1565–1622) og *Niels Benzon* (1609–1674). Hans Bentsen var rådmand i Randers og blev gennem sønnen *Mads Hansen Bentzon* (borgmester i Randers, død 1673) oldefader til *Johan Severin Bentzon* til Estvadgaard. Niels Benzon var i sit ægteskab med *Mette Nielsdatter* fader til *Niels Benzon* (1646–1709) til Vaar (se Skivebogen 1973, pag 78) og *Peder Benzon* (1654–1701) til Havnø (se Skivebogen 1970, pag 68f.). *Hans Sørensen Benzon* (1657–1715); se Skivebogen 1973, pag. 72) var præstesøn fra Randers og sønnesøn af omtalte Hans Bentsen.
420. *Friderica Lovisa Glud* var født på Bragernes ved Drammen 10/11 1702. Slægtens stamfader var pastor Niels Smed (f. i

- Vejle ca. 1510, død som præst i Jelling 1575), hvis sønnesøn *Søren Andersen Jelling* (1590–1681) var præst i Glud (Bjerger herred) og i sit ægteskab med *Maren Sørensdatter* (ca. 1593–1666) blev fader til biskop *Søren Glud* (1621–1693) i Viborg (se note 332) og pastor *Niels Glud* (1634–1711) i Glud. Af sidstnævntes sønnesønner var ritmester *Johan Poulsen Glud* (ca. 1725–1766) ejer af Kjærgaardsholm fra 1758 til sin død smst. 14/1 1766 og *Jakob Poulsen Glud* (1726–1793) ejer af Jensgaard (Glud sogn) til sin død smst. 21/7 1793. Gennem sønnen *Søren Christian Glud* (1764–1838) til Vinderslevgaard (Vinderslev sogn, Lysgaard herred) blev Jakob Poulsen Glud oldefader til *Niels Kristjan (Hansen) Glud* (f. i Vilbjerg 3/1 1835, død i Jebjerg 27/9 1925), præst i Jebjerg 1873–1920, hvis indsats på det kirkelige område i Salling er velkendt. Se Skivebogen 1925, pag. 137ff.
421. Rentekammeret 471, 1. Album Regiæ Academiæ. *Johan Severin Bentzon Jutlandus* blev indskrevet 12/10 1709.
422. Jyske registre 24, 153. nr. 39.
423. Justitsråd *Povel Nielsen Rosenpalm*, fader til *Andreas Rosenpalm*, fik 1679 kgl. bevilling til at oprette en hovedgård af Brorup bys 7 nedlagte bøndergårdes jord og kalde den Brorupgaard. Angående *Andreas Rosenpalm* (1679–1754) se: *T. A. Topsøe-Jensen* og *Emil Marquard*: Officerer i den danske-norske Sæetat 1660–1814 etc. Andet Bind. 1935. Pag. 400ff.
424. Efter *Andreas Rosenpalms* død i København 18/1 1754 boede *Sophie Amalie Bentzon* en tid (1757) i Vistoft (Mols herred). Hun døde i Ebeltoft og blev begravet i Draaby (Mols herred) 2/12 1768.
425. *Ingeborg Marie Bording* var datter af mag. *Laurids Jensen Bording* (1610–1677) og hustru *Ingeborg Rasmusdatter Broberg* (død 1709) til Ryumgaard. Jvf. note 138. Pag. 65, nr. 625. Se Østjydsk Hjemstavn 1944, pag. 111f og *Christian Vest Hertel*: Beskrivelse over Aarhus Dom= og Cathedral=Kirke. Anden Afdeling. 1810. Pag. 460.
426. Se: Jyske registre 19, 60. Nr. 85.
427. Danmarks Adelsaarbog. 1952. Pag. 39f.
428. Tgl. på Viborg landsting 23/8 1725.
429. Se Skivebogen 1970, pag. 98.
430. Fjends-Nørlyng herreders justitsprotokol (B 44,2).
431. Se Skivebogen 1973, pag. 74.
432. *Christen Andersen Winding* var præst i Haasum-Ramsing 1683–1697.
433. *Otto Henrich Halbey* (begravet i Skive 30/8 1732, 35 år gl.) blev 12/10 1721 gift i Skive med *Anne Marie Pedersdatter*, begge tjenende amtsforvalter *Andreas Mikkelsen Lund*.

434. Jvf. note 220 og note 251. Den 24/2 1714 fik *Frands Andersen* (født i Estvad) fæstebrev på „en Brønsdorff tilhørende Bolig i Estvad By, som *Claus Mathisen (Bruun)* sidst paabøende og qvitterede“. Salig *Claus Mathisen Bruuns* enke *Mette Pedersdatter* blev begravet i Daugbjerg 11/11 1733, 80 år gl. Angående *Mathias Clausen Bruun*, se: Personalhistorisk Tidsskrift 11. Række, 1. Bind. 1940. Pag. 236ff.
435. *Morten Andersen Qvistgaard* var født i Sønder Kvistgaard 9/1 1709 som søn af *Anders Pedersen Qvistgaard* og hustru *Kirsten Dahl* (se Skivebogen 1970, pag. 93 samt note 218 og note 222) og døde på Østergaard (Aasted sogn) i Salling 23/10 1783. Han blev 1. gang gift 29/12 1740 i Holstebro med *Mette Clausdatter Schive* (døbt i Holstebro 4/4 1721, død smst. 5/3 1751), datter af købmand *Claus Pedersen Schive* og hustru *Karen Sørensdatter Koch*. I dette ægteskab fødtes ca. 1744 (uden tvivl på Stubbergaard) datteren *Karen Kirstine Qvistgaard* (død 1819), som ca. 1768 (sandsynligvis i Sevel kirke) ægtede forpagter *Friderich Westrup* (født 1729) på Skivehus, der 1775 købte Tviskloster, hvor han døde 1779. Enken giftede sig 23/6 1780 med *Peder Gjedsted* (1742–1806), der 1802 solgte Tviskloster til stedsønnen *Morten Westrup* (døbt i Skive 21/1 1769) og herredsfoged *Casper Møller* til Højris Ikast sogn, Hammerum herred). *Morten Andersen Qvistgaard* giftede sig 2. gang 1754 med *Maren Olufsdatter Dahl* (født ca. 1728, rimeligvis i Sønder Vinkel (Heldum sogn, Skodborg herred), død på Stubbergaard 1759), datter af *Oluf Madsen Dahl* (ca. 1696–1772), der fra 1734 ejede Vadskjærgaard (Tørring sogn, Skodborg herred). I dette ægteskab fødtes børnene *Anders Mortensen Qvistgaard* (født på Stubbergaard 7/8 1755, konfirmeret i Sevel 7/4 1771, død på Jungetgaard 2/3 1806), *Mette Kirstine Mortensdatter Qvistgaard* (født på Stubbergaard ca. 1757, død i Hobro 24/4 1823) og *Pernille Marie Mortensdatter Qvistgaard* (født på Stubbergaard 1759, død på Østergaard 13/7 1789). Ved skøde af 25/4 1744 fra *Rudolf Henrik Linde* (død på Rosborggaard i Mønsted sogn 4/7 1788) fik *Morten Andersen Qvistgaard* 4/14 af Stubbergaard og ved skøde af 3/5 1758 fra *Jørgen (Madsen) Hvas* (se note 251) til Tirsbæk yderligere 3/14 af samme gård, men efter købekontrakt af 7/1 1777 med overtagelse fra 1/5 s. å. at regne skødede han 14/6 1778 sin således erhvervede halvdel af Stubbergaard til senere kammerråd *Peder Hansen* til Landting. Sønnen *Anders Mortensen Qvistgaard* købte 1781 Jungetgaard og giftede sig 6/10 1786 i Skjern kirke (Middelsom herred) med *Mette Lauridsdatter Ring* (1763–1837), datter af *Laurids Ring*, der 1787 købte Trinderup (Sønder-

- Hornum sogn, Onsild herred). Efter moderens død 1837 gik Jungetgaard i arv til børnene *Morten* (død 1863), *Laurentse* (død 1864) og *Pernille Marie* (død 1876) *Qvistgaard*. Morten Andersen Qvistgaards døtre *Mette Kirstine* og *Pernille Marie* blev begge gift 10/4 1778 med henholdsvis *Jens Nielsen Qvistgaard* (1750–1809), der 1783 købte Hvanstrup (Farsø sogn, Gislum herred), og *Anders Nielsen Qvistgaard* (1748–1792), der sammen med broderen *Jens Nielsen Qvistgaard* 1777 arvede Østergaard i Salling, som han blev eneejer af 1786. De 2 brødre var sønner af Morten Andersen Qvistgaards broder *Niels Andersen Qvistgaard* (f. ca. 1710, død 26/4 1763 på sin hjemrejse fra Skive til Østergaard) og hustru (gift i Skive 27/9 1746) *Johanne Marie Jensdatter Batum* (1725–1777) til Østergaard, som Niels Andersen Qvistgaard havde købt 1758. Se Samlinger til jydsk Historie og Topografi 2. Række. II. Bind. 1889–90. Pag. 321f. Jvf. Skivebogen 1919, pag. 107ff. Jvf. Skivebogen 1919, pag. 107ff.
436. *Mads Christiansen* fra Estvadgaard blev 1728 gift (trolovet 26/3 d. å.) i Sevel med *Inger Christensdatter* (døbt i Sevel 12/3 1699), datter af *Christen Pedersen Winter* og hustru *Maren Jensdatter* (se note 330) i Søgaard. Mads Christiansens datter *Margrethe* fra Søgaard blev døbt i Sevel 18/7 1728.
437. Ifølge et kort fra 1768, der nu findes i Matrikelsarkivet (se Skivebogen 1919, pag. 31) synes Estvadgaards beboere at have anvendt 2 veje til Viborg. Vejen fra gården ud over engene mod sydøst passerede broer over 2 mindre vandløb på „Estvad Gaards=Wase“, inden den førte videre frem til den store bro over „Store=Aaen“, ved hvis venstre bred og nord for broen lå 3 bådepladser. Efter at være løbet op over åbrinken gik vejen frem mod et sted i heden, vest for Svansøgaard, hvor „Flye=How=Wey til Estvad Gaard Kloster“ stødte sammen med en vej fra Tastum. Sidstnævnte førte i modsat retning som „Estvad Gaard–Wiborg Wey til Taasdom“ mod sydøst tæt forbi selve Svansø (til venstre), passerede „Wester Øster Skive Wey“ og fortsatte mellem „Smaa Moserne“ (til venstre) og „Nør Stakals Wang Damm“ (til højre) videre frem i retning mod Tastum, medens en anden vej fra omtalte sted i heden som „Estvad Gaard Wey til Domerbye og Wiborg“ gik tæt nord om Svansøgaard og fortsatte over „Bilstrup Marck“ mod Dommerby med „Svansøe=Mose“ ude mod syd. På det gamle kort er Svansøgaard afsat som en firlænget gård med stuehuset i nordøst og med en brønd på gårdspladsen foran samme. Kortet viser skellinien mellem Fly bys og Svansøgaards heder, sat efter en landmålingsekstrakt af 9/6 1731, men selve kortet er tegnet 1768 af

- premierløjtnant (*Phillip Ferdinand*) von *Kühlewein* fra Ølby.
438. *Knud Christensen (Raae)* i Fly fik 23/12 1715 af Brøndorff fæstebrev på den gård i Fly, som hans fader *Christen Knudsen* iboede og oplod til ham.
439. *Søren Nielsen Nørgaard* fik 13/6 1719 af Brøndorff til Estvadgaard fæstebrev på gården (Hk.: 5-6-2-0) i Aakjær.
440. *Jacob Jensen Skræder* i Fly fæstede 13/1 1714 det gadehus i Fly by, som han efter sin broder *Christen Jensens* død i nogen tid havde beboet, „og er samme Hus Fly Kirke tilhørende“.
441. *Lucas Nielsen Steenstrup*, præst for Vridsted og Fly menighed 1713-1747, døde i Fly 16/3 1751. Den 3/4 1739 udstedte han i Skive et pantebrev på 100 rd. til seigneur *Anders Madsen Bering*, velfornemme borger og handelsmand i Skive (se Skivebogen 1970, pag. 83), for hvilket beløb han pantsatte „en gammeldags Sølfkande af Vægt 5-4 Loed, oven paa Logget staaer udgrafet C:V:G. S:I:D. 1649, noch endnu en Potage Skee uden Mærke af Vægt 17<sup>1</sup>/<sub>4</sub> Loed; men som samme Sølf ej kan opnaa Kapitalen, pantsætter jeg (d. v. s. Steenstrup) hannem (d. v. s. Bering) endnu Herligheden i det/saa kaldet/ Kircke Boel i Fly Bye, hvis Bygninger med Grunden, Haugen og tilliggende Sædemark, Enge og Heder Jorder mig ved lovlig Kiøb tilhører og er ansat for Hartkorn 2-2-3-2“. (Tgl. på Viborg landsting 19/2 1744).
442. Den 18/5 1690 blev ungarl *Christen Nielsen* i Aakjær, Fly sogn, gift (trolovet 21/11 1689) i Skive med *Voldborg Jensdatter*, datter af *Jens Svendsen* (død 21/3 1699) i Egerisgaard (se Skivebogen 1969, pag. 43).
443. *Will Madsen* fik 2/2 1704 af *Frederik Christian Rantzau* til Estvadgaard fæstebrev på den gård (Hk.: 5-2-0-0) i Fly, som hans fader (*Mads Willsen*) iboede, „men for Alderdoms Skyld oplod til ham“. Will Madsens søn *Mads Willsen* blev 1743 gift med *Mette Jensdatter* fra Bersholm (se note 318).
444. *Christen Jacobsen* (født ca. 1694) var søn af *Jacob Christensen* (død 10/3 1719) og hustru *Mette Knudsdatter* i Søndergaard i Trevad. Efter faderens død fik Christen Jacobsen fæstet på gården, hvorefter han 19/11 1719 blev gift (trolovet i Kobberup præstegård 30/7 d. å.) i Kobberup kirke med *Inger Nielsdatter*, der tjente i annekspræstegården i Troelstrup (Feldingbjerg sogn).
445. *Jens Christensen (Raae)* og *Knud Christensen (Raae)* (se note 438) var sønner af *Christen Knudsen* og hustru *Maren Jensdatter Raae* i Ørbækgaard i Fly (Skrifteforening af 30/4 1721 (efter faderens død) i Estvadgaards skifteprotokol 1719-1725, folio 29). Jens Christensen Raaes hustru hed *Karen Christensdatter* (se Kobberup kb. 27/12 1716), og den 4/5 1720 fik han

af Brønsdorff til Estvadgaard fæstebrev på Vestergaard (Hk.: 4-4-2-2) i Fly, „som *Jep Jensen* iboede“. Moderen Maren Jensdatter Raae var uden tvivl i slægt med *Jep Christensen Raae* i Øster Børsting (Smollerup sogn), der gennem sønnerne *Christen Jepsen Raae* i Hagebrogaard (Haderup sogn) og købmand *Frederik Jepsen Raae* i Aarhus blev stamfader til en talrig efterslægt af købmænd og skipper i Aarhus og Kalundborg. Se skøde af 15/8 1748 (tinglæst på Viborg lands-ting 23/4 1749) fra *Frederik Jepsen Raae* i Aarhus til broderen *Christen Jepsen Raae* på Hagebrogaard (Hk.: 2-2-0-2), hvori faderen *Jep Christensen Raae* og broderen *Jens Jepsen Raae* nævnes.

Bl. a. kilder: *Olte Jørgensen*: Jens Jørgensen og Karen Kirstine Møller til Katholm og Tyrregarden i Følle deres Forældre og Efterkommere. 1918. *Anna Thestrup*: Eligerede Borgere i Aarhus 1740–1837. 1964.

*Christian Vest Hertel* (se note 425): Pag. 148.

446. *Christen Sørensen Østergaard* i Fly fik 13/1 1720 af Brønsdorff til Estvadgaard fæstebrev på „den Anpart (Hk.: 2-3-2-1 1/3) Gaard i Fly, som er Brønsdorff tilhørende“.
447. *Jeppe Aakjær*: Konge, Adel og andre Sallingboere. 1930. Pag. 48.
448. Se Skivebogen 1925, pag. 144f.
449. Den 2/7 1670 havde *Peder Bruus* „i Estvad“ sin datter *Johanne* til dåben i Estvad kirke.
450. Se Skivebogen 1973, pag. 66.
451. *Ole Drejbak (Drebach)* nævnes 1742 som fæster med 0-5-2-1 5/8 hartkorn i Laanum (Pantebrev, udstedt af *Hans Rosborg* til Friisholt (Ormstrup i Sale sogn, Houlbjerg herred) 7/4 1742 (tgl. på Viborg landsting 11/4 d. å.)) Hans søn *Christen Olesen Drebach* i Fly blev 12/8 1767 gift i Fly kirke (se Estvad kb.) med *Mette Simonsdatter* (søster til *Christen Simonsen* i Fly) og døde i Fly 3/1 1785. (Se note 281 og Estvadgaards skifteprotokol 1775–1814, folio 94).
452. Se Skivebogen 1973, pag. 73f.
453. En ualmindelig smuk messehagel med *Johan Severin Bentzons* og *Friderica Lovisa Gluds* initialer anvendes stadigvæk i Estvad kirke.
454. Bostedet Svansø nævnes allerede i en skatteliste fra 1524. Navnet maler en vision af stolte, hvide fugle, der i en fjern fortid med mægtigt brus og vandbølger efter sig har slået sig ned på en mørkeblå sø for her mellem brune hedeflader langt fra menneskers boliger at finde sig en uforstyrret redeplads. Uvist når, men allerede før 1768, var søen omtrent forvandlet til en sump, „Swansøe Mose“, og da man omkring 1842

lod grave en stor grøft fra den nordlige del af denne mose ind gennem lavningen, der går nord om Svansøgaard og ned gennem engene ved Karup å, blev terrænet så godt som ud-tørret, men det smukke navn hefter stadigvæk på stedet. „Swanszöö“ i „Skyffue soghn“ hørte 1524 under kronen og var da beboet af *Jeb Massen* (Reg. 108a, nr. 13: Adskillige Stykker kongelige Indtægtsregnskaber fra *Christian II's* og *Frederik I's Tid*), hvis „Konningsskat“ 1525 blev oppebåret af mester *Morten (Christensen) Hegelund* i Viborg (se Viborg Købstads Historie. Bind III. 1940. Pag. 819). Svansø nævnes i en liste over rustningshavre fra 1541 (lensregnskaber), og da gårde med denne afgift alle synes at have tilhørt kronens bøndergods, tør man regne med, at stedet endnu på dette tidspunkt var ejet af kongen, og 15/7 1544 fik *Oluf Munk* (død 1569) til Volstrup da også af samme ejendomsbrev på „Svansø“ (beboet af *Jes Madsen* med flere) samt *Dalsgaard* (beboet af *Knud Andersen*) i Dommerby sogn og „Haselöe“ (Halskov, beboet af *Niels Andersen*) i Højslev sogn, hvortil kom et øde byggested, „kaldet Nörbisom“ (Nör Kisom, nu Kludborg) i Skive landsogn. (Danske Kancelliregistranter 1535–1550. 1881. Pag. 271). I 1549 nævnes imidlertid *Nils Mogenssen* i Fløe (Fly) med sine medarbejdere „til Suansjöe“, da *Mads Hvid* til Estvadgaard dette år sendte en skrivelse til landsdommerne om en lovhævd (en ved retten fastslået ejendomsret) til nævnte byggested i „Nörkiisom mark“, som *Nils Mogenssen* havde gjort. (Danske Magazin 4. IV. 87), og 1553 dømte landstinget, at en lovhævd, som *Jenns Madtzenn* i „Suanszöc“ havde gjort på mark og hede mellem Fly og Svansø skulle stå ved magt. (*William Christensen: De ældste danske Arkivregistraturer. V. I. 1910. Pag. 79. (Breve paa Hald 1612)*). Senere nævnes Svansø i forskellige dokumenter. Kancelliets Brevbøger omtaler et missive af 29/11 1589, hvori det påbydes, at *Peder Munks* faged (på Estvadgaard) som lån skulle leveres „de af Øslöf Klosters Breve, der maatte angaa Byen Bilstrup og et øde Byggested mellem Bilstrup og Svansöhe“, og i Hald lens ekstraskatteregnskaber nævnes *Anders Christensen*, der boede i Svansø, 1610–1629. Da *Peder Munk* 22/9 1614 afhændede Estvadgaard med underliggende bøndergods til *Jacob Lykke* (se Skivebogen 1969, pag. 20) omtales *Anders Christensen* med sin medfæster *Jes Andersen* i „Swansö“, og deres årlige landgilde var da: 6 byskæpper rug, 1 fjerdingkar smør, 1 skovsvin, 1 fødenød, 1 får, 1 gås, 2 høns og 1 daler som afløsning for gæsteri. Endnu 1629 nævnes *Anders Christensen* i „Suansö“, da han som fæster under *Johan Rantzau* til Estvadgaard sammen med mange andre

bønder på egnen „for deres Fattigdom og Armodis Skyld“ hver kun skulle betale halv skat ( $\frac{1}{2}$  rd.) til kgl. majestæt. (Ekstraskatteregnskaber), men fra 1630 til 1660 omtales *Christen Christensen* i „Suansöe“. Hans medfæster *Michel Nielsen* stod 28/11 1647 fadder til Estvad kirke til *Jens Nielsens* datter fra Estvad, og denne Michel Nielsen nævnes sammen med Christen Christensen i „Suendtzöe“ 1660, da deres årlige skyld og landgilde til Estvadgaard var 12 tdr. 2 skp. „haarth Korn“. (Rentekammeret 311, 41: *Frantz Rantzaus* jordebog, dateret Estvadgaard 2/11 1660). I 1662 var fæsterne i „Suansöe“ *Karenn Adtzerdat(t)er* og *Rasmus Michelsen*, der formentlig henholdsvis var Christen Christensens enke og Michel Nielsens søn. (Rentekammeret 311, 41: *Frantz Rantzaus* jordebog til Estvadgaard, leveret 20/11 1662), og med undtagelse af gæsteriafløsningen var gårdens landgilde den samme som i 1614. Landgilden fra 1662 gentages i matriklen 1664 (dateret Hald slot 2/8 d. å.), og gårdens hartkorn blev i denne sat til 9 tdr. Da opmålingen til den nye matrikel 1688 (se Skivebogen 1969, pag. 54ff) fandt sted 1683, begyndte „Ingenieur *Franciscus von Hammershaimb*“ arbejdet i Viborg stift den 3/5 d. å. med målingen af Svansøgaards 9 fald (Bommerland, Broager, Grønbeck, Wester, Lillebierig, Storbierig, Moese, Brendager og Forholm). De eneste kornsorter, som avledes til gården, var rug og boghvede. Dertil kom årlig 10 læs mosefoder fra „Saaend Enng“, „Thøgersholm“ og „Offuer Kier“, men „ald bemelte Eng saauel som Bilstrups bortskyl-dis offte udaf Aaen, saa dj deraf inttet beholder“. På overdrevet kunne der græsses 8 høveder og på udlægsjordene 4. Ildebrændsel havde gården til fornødenhed fra 2 små moser, „en liden till Torffuegriff“ og „Westen for Heederne en liden Stöck Skovtorffuegröfft“, hvortil kom „Suandsöe Hede“ med „Liungslett og Fladtörff“, men herlighed i form af fiskeri eller anden havde gården ikke. Ved den nye matrikel 1688 blev gårdens hartkorn nedsat fra 9 tdr. til 5-0-2-2. *Karen Adserdatter* (født ca. 1607) døde i Svansø 15/8 1696 (b. i Skive 19/8 d. å.), men da havde hendes søn *Christen Christensen* (født ca. 1636) forlængst overtaget fæstet på hendes del af gården. Han var den 2/1 1676 blevet gift (trolovet 21/11 1675) i Estvad kirke med *Anna Madsdatter* (født ca. 1638), og begge ægtefællerne døde med 5 dages mellemrum i Svansø 1705. (*Christen Christensen* døde 20/12 1705, b. i Skive 22/12 d. å., og *Anna Madsdatter* døde „Julemorgen“ 1705, b. i Skive 29/12 d. å.). Deres vidtløftige søn, *Christen Christensen Svansø*, der flere gange blev udlagt som barnefader, boede 1708 i Kisum, men 1713 i Bilstrup.



*Rasmus Michelsen* (født ca. 1626) og hustru *Karen Thomasdatter* (født ca. 1628) i Svansø døde henholdsvis 7/4 1705 (b. i Skive 11/4 d. å.) og 9/3 1704 (b. i Skive 14/3 d. å.). Af deres børn synes sønnen *Michel Rasmussen* (født ca. 1660) omkring år 1700 at have været faderens medfæster i Svansø, men 1715 døde han i sin tjeneste på Estvadgaard og blev begravet i Estvad 20/10 d. å. Datteren *Karen Rasmusdatter* blev 26/9 1697 gift i Skive kirke med *Søren Pedersen* i Dommerby, medens datteren *Anne Rasmusdatter* ifølge ekstraskatteregnskaberne var hjemme hos forældrene i Svansø 1688–1692. Endelig nævnes *Jens Rasmussen* sammen med *Christen Christensen* som fæstere i Svansø i kopskatteregnskabet, dateret 18/11 1705, men efter sidstnævntes og hustrus død endnu samme år, var „denne øde Gaard“ (Præstemandtal, dateret Skive 8/6 1711) kun beboet af nogle tjenestefolk hos Brønsdorff på Estvadgaard, og fra ca. 1716 synes Svansø at have ligget helt ubeboet hen (se Skivebogen 1973, pag. 76). „Svansøehuus“, der nævnes i Skive kirkebog 23/9 1714 og 25/8 1715, henholdsvis beboet af *Mads Holgersen* og *Terchild Iversen* (se note 341), kan måske være identisk med de sidste faldefærdige rester af den gamle Svansøgaard.

445. Se note 437.

446. Se Skivebogen 1973, pag 71ff.

447. *Jacob Offesen Høyer* (død 1739 i Løgsted (Slet herred), 36 år gammel) var præstesøn fra Uldum (Nørvang herred). Se note 251 (*H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer etc.*, pag. 162f.).

448. *Mogens Pedersen Heilskov* blev ca. 1727 fæster af etsvadpræstens mensalgård (Hk.: 3-0-2-1) i Mogenstrup (Sevel sogn), hvis tidligere fæster *Terkild Christensen* endnu levede 29/10 1724. *Mogens Pedersen Heilskov* døde 1766 (Skifte af 16/6 d. å. i Estvad-Rønbjerg pastorats godsarkiv 1736–1840), men da var fæstet på mensalgården allerede 1/5 1750 overgået til sønnen *Peder Mogensen* (død i Mogenstrup 13/1 1789, 58 år gammel), hvis enke *Maren Pedersdatter* (død i Mogenstrup 18/11 1822, 80 år gl.) den 19/11 1789 giftede sig med *Niels Pedersens* søn, ungkarl *Jens Nielsen*, fra Tastum, der 1/9 s. å. havde fået fæstet på nævnte gård, og som døde i Mogenstrup 9/7 1852, 86 år gammel.

En mensalgård (mensa (latin) = bord) var en gård, hvis indkomster tjente som taffelpenge til præsten, medens en anneksgård var en under præsteembedet hørende tieadfri gård, af hvilken præsten nød landgilden og herligheden.

449. Se note 376. *Christian Nielsen Kold* blev 25/5 1723 gift i Mønsted med *Sophie Cathrine Vesterholt* (b. i Mønsted 13/1 1773, 78 år gl.), der var født 1695 som datter af *Jørgen Vesterholt*

(død 10/2 1698 som forpagter af Randrup, Vinkel sogn, Middelsom herred) og hustru *Friderica Christina von der Lith* (se Skivebogen 1972, pag 53). Ved sit giftermål med herredsfoged Kold var hun enke efter pastor *Morten Jensen Basse* i Thise (1711–1718, boende i Grettrup (jvf. note 329)) i Salling, som hun havde ægtet i Thise 2/5 1714, og som døde smst. 1718, 42½ år gl. (b. i Thise 7/3 d. å.). En søn *Jørgen Basse* blev døbt i Thise 26/5 1716.

I *Christian Nielsen Kold* og *Sophie Cathrine Vesterholts* ægteskab fødtes 9 børn, af hvilke det næstældste, sønnen *Peter Nicolai Kold* (1725–1729), førte tilnavnet *Tordenschjold*. Datteren *Frederikke Kirstine Kold* (født i Harrestrup 1727, død i Brøndum 1767) blev 5/11 1756 gift i Mønsted (trolovet „i Herredsfoged Kolds Hus“ 1/10 1756) med *Anders Christensen Friis* (f. 1730) fra Lundgaard (se Skivebogen 1973, pag. 68), der døde som sognepræst for Brøndum og Hvidbjerg menigheder (1763–1791) i Salling 1791. Sønnen *Peter Nicolai Kold* (hjemmedøbt i Harrestrup 1/9 1732, b. i Viborg (Graabrødre sogns kb.) 10/6 1732) blev 3/3 1758 adjungeret som medhjælper i herredsfogedembedet, hvilket han overtog ved faderens død 1762. Den 18/4 1759 fik han i Mønsted udstedt skøde (tgl. på Viborg landsting 9/5 1759) af faderen på Harrestrupbol (Hk.: 2-0-0-1. Købesum: 299 rd.) i Daugbjerg sogn, og 1760 nævnes han som ejer af Kovstrup (Hk.: 5-6-3-0) i Mønsted sogn. Broderen *Martinus Kold* (døbt i Mønsted 15/1 1737) havde den 19/2 1759 i Skive fået udstedt skøde (tgl. på Viborg landsting 9/5 1759) af amtsforvalter *Andreas Mikkelsen Lund* i Skive (se note 242) på Daugbjerg mølle (Hk.: 1-4-3-0. Købesum: 200 rd. Mølleren *Jens Hammer* skulle årlig „saavel som Formand“ svare 5 tdr. rug i afgift).

Herredsfoged *Peter Nicolai Kold* blev 14/12 1763 gift i Kobberup med *Else Marie Henrichsdatter Brunow* (f. ca. 1732, død på Gl. Skivehus 29/9 1807), hvis forældre var *Henrich Hansen Brunow* (død 1753, søn af pastor *Hans Brunow* i Grinderslev (1701–1728)) og hustru *Maren Madsdatter Brøndum*, og hvis farmoder *Anne Erichsdatter Stærch* (død på Grinderslevkloster 6/5 1754) som enke efter pastor *Hans Brunow* 1731 havde købt Nørgaard i Salling og kort tid efter giftet sig med *Maren Madsdatter Brøndums* fader *Mads Jensen Brøndum* (se Skivebogen 1970, pag 81f.).

*Else Marie Henrichsdatter Brunows* søster *Anna Henrichsdatter Brunow* (f. ca. 1737, død i Lille Nustrup (Nustrup sogn, Gram herred) 1800, b. i Nustrup 18/2 d. å.) blev 23/9 1764 gift i Daugbjerg (trolovet i Harrestruplund 12/8 s. å.) med seigneur *Anders (Jacobsen) Løbner* (f. ca. 13/6 1737, død i

Terp (Bedsted sogn, Sønder-Rangstrup herred) 6/4 1822) „til Rækkegaard“ (Hanning sogn, Bølling herred), som han fik tilskødet 1765. Han var søn af ostindienfarer *Jakob Løbner* og hustru *Margrethe Nielsdatter* i Farstrup (Vigerslev sogn, Skovby herred, Fyn). Efter at have solgt Rækkegaard 1777 blev han skoleholder i Dejbjerg (1779), senere i Ribe (1781, 1784) og Grimstrup og fra 1787 til 1813 i Nustrup. Da hans hustrus søsterdatter *Henrikka Marie Kold* (hjemmedøbt i Harrestruplund 4/9 1766, død i København 27/1 1843 (Garnisons kb.), datter af herredsfoged *Peter Nicolai Kold* og hustru *Else Marie Henrichsdatter Brunow* i 1791 skulle føde sit barn med major, senere generalmajor, *Friedrich Rudbeck Christian von Bülow* („Herregaardsslægteren“, født på Espe (Boeslunde sogn ved Korsør) 28/10 1744, død i Skive 2/5 1819) søgte hun fra majorens gård Ørndrup (Vester-Hornum sogn, Aars herred) til mosteren og dennes mand i Nustrup, hvor hun fødte sin søn *Frideric Rudbek Hinric von Bülow* 4/2 1791 (døbt i Nustrup kirke 10/2 d. å., død på Sandbjerg (Sottrup sogn, Nybøl herred) 16/6 1858), sejrherren fra Fredericiaslaget 6. juli 1849. Senere fik samme forældre datteren *Eva Louise von Bülow* (født 27/5 1792, døbt i Skorup (Gjern herred) 13/6 s. å., gift i Skive 5/7 1817 med *Poul Sehested* (f. på Rydhave 9/11 1788, død i Skive 30/9 1834)), inden de 13/9 1793 blev ægteviet i Havbro (Aars herred), hvor major *von Bülow* ejede hovedgården Mølgaard.

# Indledning til en ny tid

## Skiveegnen i 1870'erne

Med 1870'erne kom i mange henseender begyndelsen til en ny tid for landet: »Ånden fra 1848« havde efterhånden fra København bredt sig til det hele, danske samfund, friheds-ideerne havde fremmet det private initiativ i økonomisk henseende, og den fransk-tyske krig havde bragt højkonjunktur efter krisestemningen i slutningen af 50'erne og den nationale ulykke i 1864.

Allerførst i 70'erne havde Georg Brandes holdt sine opsigtsvækkende forelæsninger om hovedstrømninger i europæisk litteratur, og Louis Pio var begyndt at prædike socialisme. – Men det var næppe den nye litteratur, der stod på boghylderne i Skive og Salling – snarere Blicher, H. C. Andersen, Ingemann og de øvrige fra guldaldertiden – og socialismen kendte man ikke meget til her på egnen.

Politisk set kæmpede *Søren Lybye* og *Christian Jensen* stadig i 70'erne om folketingsmandatet for Skivekredsen. Fra »mellempartiet« var Lybye gået til »Højre« og Chr. Jensen til »Venstre«. Først fra den tid stammede de egentlige politiske partier herhjemme.

Ved de første to valg i 70'erne sejrede Søren Lybye. Lokale præster og proprietærer, der hidtil havde støttet Chr. Jensen, demonstrerede mod dannelsen af »Det forenede Venstre« som et formentlig ensidigt bondeparti. Men i 1876 valgtes Chr. Jensen, og derefter blev der ikke mere valgt en højremand i Skivekredsen. Estrups politik skræmte vælgerne væk fra Højre, og Chr. Jensen sad sikkert på mandatet til sin død i 1883.

Skive og hele egnen var endnu ved indgangen til 70'erne for en stor del bundet i traditionerne fra Frederik den Sjettes tid, med stor skel mellem de forskellige samfundslag. På



Esper Andersen, mejeriejer

landet var der: herremænd, proprietærer, præster, lærere og bønder, og i Skive by »fra oven«: købmænd og embedsmænd, håndværkere og arbejdere.

Skive kommunale skole var delt i en friskole for fattigfolks børn og en borgerlig betalingsskole for mellemstanden. Men de mere velhavende og dannede folks drenge undervistes af student Hasselriis (den senere skoleinspektør) i et par små stuer i Kirkegade, medens pigebørnene gik i frøken Emilie Sørensens institut i Østergade.

Som borger så by! De mere velhavendes huse rejste sig pralende over de jævne borgeres, medens fattigfolks rønner dukkede sig i de snævre sidegader.

I gæstgivergårdens »klubbygning« (senere Hotel Royal) samledes de »finere« på første sal til L'hombre og Whist med tilhørende Toddy, eller til baller eller komedie. – I stuerne nedenunder samledes borgerforeningens medlemmer, ved kaffepunch og tevandsknægt, dyrkede skærvinsel eller trekort og diskuterede dagens spørgsmål.

Endnu i 1870'erne kom kornlæssene rullende ind i Skive – købmændenes gårde, mest med havre, men også med rug og byg. Kornet blev målt i sække, lå på købmændenes kornlofter om vinteren og blev om foråret solgt til England eller til mere kornfattige egne, som Jyllands vestkyst. Priserne og afsætningsforholdene var gode. Men i løbet af 70'erne tog kornsalget stærkt af. Overgangstiden fra kornproduktionen til især smørproduktionen nærmede sig.

*Smørhandelen* var dengang en pudsigt forestilling. Fra mindre ejendomme kom bønderne til købmændene i Skive med smørret i krukker eller lignende, ja måske i et tørklæde eller en avis. Snavset, harsk og bittert og med mug kunne det undertiden være. Inden købet lugtede købmanden til varen, og smørleveringer af vidt forskellig kvalitet æltes sammen i et stort kar eller en stor tønde.

Men i 1876 blev det anderledes: Skive købmændene koncentrerede smørhandelen i »Skive Smørhandel«, der fik lokaler på torvet, hvor nu Sparekassen ligger. Det skal have været et kosteligt syn, når bestyreren, »Smør-Jørgensen« ifølge Esper Andersens beretning »med dyb alvor og kendermine stak sin søger i smørret ... indsugede lugten ... blinkede ... bed i smørret, lod det smelte på tungen, spyttede det ud og udslyngede sin uomstødelige pris«. Denne kunne variere fra 55 øre pr. pund til op over 70 øre.

At det havde stået sløjt til her på egnen med hensyn til smørproduktionen fremgår af en henvendelse i Skive-Smørhandels etableringstid, fra landboforeningens daværende formand, baron Adeler til Bustrup, tidligere Eskjær, til smøreksperten, professor Segelcke. Det hedder heri blandt andet:

»Som det måske er hr. professoren bekendt, står de mindre ejendomsbesiddere her i Salling meget tilbage, i alt hvad der vedrører mejerifaget ... hvis årsag smørret her fra denne egn jo også altid bliver betalt med slette priser ... da her bliver dannet en smørhandel, hvor varerne bliver betalt efter deres kvalitet, vil dette jo også sætte liv i sagen ...«

Snart frembragte centrifugen en hel omvæltning i dansk



Den gamle Brogaard

landbrug, og nu begyndte sallingbønderne så småt at få præmier på dyrskuerne for deres smør. Hidtil havde det næsten kun været herregårdssmør, der blev præmieret.

Foruden smørhandelen blev også tømmerhandelen, der var en vigtig gren af Skive-købmændenes virksomhed, udskilt midt i 70'erne, idet 9 af Skives større købmænd startede »Skive Tømmerhandel«. Disse 9 købmænd var: H. B. Kloch, Sund & Harder, P. Hestbek, O. C. Godskesen, Andr. Sørensen, Jens Riis og Lund & Jørgensen.

Dog beholdt konsul Peter Dige i »Brogården« sin egen tømmerhandel, som jo eksisterer endnu, og som »Skive Tømmerhandel« nu er slået sammen med.

I 1874 ændrede Danmark sit møntsystem, idet man gik over fra mark og skilling til kroner og ører. Det vides, at forandringen bragte en del forvirring i butikshandelen her. Bønderkonerne kunne ikke lide dette nymoden væsen og fik ofte købmændenes butikfolk til diskret at omregne prisen fra kroner til mark.

Samme år blev der anlagt jernbane fra Holstebro til Esbjerg, hvor den vigtige havn blev åbnet. Den lette adgang til eksporthavnen fik stor betydning for Skiveegnen.

I Skive by begyndte man nu en brolægning af samtlige byens gader, og hovedgaderne fik tilhugne brosten, til afløsning af de gamle, »toppede« brosten. Stejle gader som Thinggade blev reguleret. Men der var stadig fremspringende hjørner, dunkle kroge og smøger. Herlige skjulesteder for børn under leg, og fristeder for unge par.

I Frederiksgade opførte i 1877 Skive private Realskole sin egen bygning ved siden af »Tårnet« (Frederiksgade 23, som i øvrigt nu trues af nedrivning), og i 1878 kom i samme gade »Borger- og Håndværkerstiftelsen«.

Midt i 70'erne fik byen også sit anlæg, som har glædet flere generationer siden.

Skive by voksede i dette tiår fra 2000 indbyggere til 2500, altså med 25%.

1870'erne var nærmest en uafbrudt række af gode år med store priser for det danske landbrug, der gennemgik en rivende udvikling. Til Tyskland gik heste og svin, til England fedekvæg og smør. Lokalt var det et tegn på udviklingen, at bønderne i 1876 fik deres egen bank i Skive, nemlig »Salling Bank«, medens man regnede »Skive Bank« for byens bank. Nogle steder kaldte man bøndernes bank for en »venstrebank« og byens en »højrebank«, men det var næppe udpræget her.

Det var måske endda ikke mest på det økonomiske område, at der skete en vældig udvikling for Sallings bønder, såvel som for bønderne i det øvrige land, i 1870'erne. Bønderne var nu ved at vinde fuld ligestilling med de andre stænder, selv om der endnu i lang tid var overlegenhedsfølelse hos byboerne og underlegenhedsfølelse fra mange landboeres side over for byens folk.

De gode tider vedblev imidlertid ikke uafbrudt. Ved slutningen af 10-året kom et brat prisfald på bøndernes produkter som et varsel om kommende nedgangstider.



For Salling var det slemt, at opdrætningen af stude efterhånden ikke blev lønnende mere.

De gode 70'ere blev afløst af de kriseprægede 80'ere.

## Åndslivet i Salling i 1870erne

### *Grundtvigianismens gennembrud*

På det åndelige område var det mest betydningsfulde, der skete i 70'erne i Salling, at grundtvigianismen tog magten fra Indre Missionen, der som nævnt andetsteds var ved at blive dominerende i Vestsalling i 1860'erne.

Det mærkelige var, at det var en ny mand på egnen, der i en eneste tale helt synes at have omkalfatret Sydsallings religiøse ansigt. Det var på »hin uforglemmelige augustsøndag i 1870«, da Lem-Vejbys nye præst, *Anton Kirkeby* på et stort møde i Kæmpegården i Lem, tog ordet efter at flere fortalere fra Indre Mission, deriblandt den kendte lægprædikant, Anders Stubkjær, havde talt.

Medens Anders Stubkjær havde talt over de 3 første – dystre – vers af salmen »Jeg går i fare...« talte Kirkeby »med betagende røst« over de 3 sidste vers med den lyse tone. Blandt tilhørerne var en del sallingske lærere som med begejstring hørte på taleren, og mødets vært, Esper Kæmpe gik nu helt over til grundtvigianismen og fik et så stort følge, at Indre Mission i lange tider var uden betydning på egnen, som blev helt grundtvigsk præget. Kirkeby havde opfyldt et latent behov hos mange kirkegængere for en mere lys forkyndelse end den lærer Primdahl, Ramsing, betegnede som »at hæve Helvede op på gloende søjler« – selvfølgelig til skræk og advarsel.

Anton Kirkeby havde selv været nærmest indre missionsk, men var – også på en enkelt aften – blevet »omvendt« til grundtvigianismen af den kendte Otto Møller i Gylling.

Men Kirkebys forkyndelse var, som mange af de andre grundtvigske foregangsmænds, en mærkelig blanding af det grundtvigske og hvad vi nu vil være tilbøjelige til at kalde indre-missionsk eller pietistisk. Han kom »som en brand til

vore egne med sit skarpe »Enten-eller« ... tændte lys og varme«.

Folk strømmede til i store skarer til hans prædikener og hans bibellæsning. Det var »en åndsbåren, indtrængende forkyndelse«. Men tolerant var han absolut ikke, fremhævede stærkt skellet mellem »Gudsbørn« og »Verdensbørn«. Mange sydsallingboere løste sognebånd til ham, også folk fra Skive by.

Han sørgede for, at der kom kendte grundtvigske talere til sognet. Fra Salling for eksempel provst Møller og pastor Glud, og længere væk fra Otto Møller, der synes at have været hans forbillede, samt forstander P. Bojsen, Gedved, Nørregård, Testrup og Schrøder, Askov.

På eet punkt kom Kirkeby i stærk modsætning til sine religiøse tilhængere, nemlig på det politiske område. Han var nemlig »fuldgod tilhænger af Estrup«, der dannede regering i 1875, og præstens politiske indstilling skimtedes ikke sjældent i hans prædikener. Han var stærkt nationalt begejstret, ivrig »forsvarsven« og forbitret modstander af »Det forenede Venstre«. Han anså dette parti for en fortsætter af den bjørnbakske materialisme, som for ham var som en rød klud for en tyr, siden han i sin tid på Oddereggen sammen med Jens Nørregaard, Testrup, havde deltaget i voldsomme åndelige kampe for vækkelse. Lars Bjørnbak lagde derimod vægten på oplysning og tålte ikke »Bragesnak«.

Konsekvent stemte Kirkeby i 1876 på Søren Lybye, skønt han stod i venskabeligt forhold til Chr. Jensen. Han kom derved i modsætningsforhold til næsten alle dem, der ellers stod ham nær.

Selv om folk kunne lide Kirkeby, blev denne modsætning dog årsag til, at han i 1877 forlod egnen. Hans efterfølger i embedet blev den også grundtvigske J. H. Monrad. Sammenlignet med Kirkeby virkede han »mere stilfærdigt, men måske mere dybtgående«. Anton Kirkebys forhold til menigheden i Lem-Vejby og hans skæbne kunne i flere henseender minde om en senere præsts i sognet, under besættelsen.

## »Sydsallings lærere«

Følgende skildring af lærerne i Sydsalling i 1870'erne er givet af lærernes historiker, Ejnar Poulsen, Løvskal, senere Hem, hans barndomsby:

»I 1870'erne og en snes år frem i tiden var halvdelen af lærerne i den sydsallingske kreds knyttet til hverandre med stærke bånd. Her var en flok kolleger, der ikke blot havde det fælles arbejde at drøfte, men de var tillige besjælede af det samme livssyn: de var tilhængere af Grundtvigs og Kolds skoletanker og søgte at anvende dem i deres skolearbejde. Så radikale ideer blev ikke vel modtaget af autoriteterne, og de her nævnte lærere, der ofte benævnes som »Sydsallings lærere«, havde tit vanskelige forhold at kæmpe imod«.

Føreren for disse lærere, der trods fællesskabet, hver for sig var særprægede, var ubestridt den tidligere nævnte *Søren Lavrsen*, Hem. Lavrsen var på flere områder en foregangsmand. Han kunne få børnene til at lytte anspændt og til selv at fortælle.

Men også på landbrugets område var han en banebryder. Han dræned sine 12 tdr. land, og han lod bygge en ajlebeholder ved skolen, hvad der fik Hem-boerne til drillende at sige: »Nu skal degnens køer have natpotte«.

I sin mindetale over en af disse Sydsalling-lærere, lærer Mailand, Hvidbjerg, udtalte den kendte lærer Thorolf Kristensen, Vinkel:

»Lykkelig den slægt, der som mine jævnaldrende ... kom under indflydelse af det prægtige lærerkuld, der med en høvding som Lavrsen i Hem, en original som Wimtrup i Krejbjerg, og menige som min gamle lærer, Harald Petersen i Vejby, H. O. Jensen i Hindborg, Mailand i Hvidbjerg, Himmelstrup i Brøndum, Primdahl i Ramsing m. fl. sad i embederne her på egnen, alle mænd, som ikke blot gjorde en trofast dagsgerning ... men som mødtes med befolkningen i hjemmene, kom med åndelig berigelse til ældre og yngre ...

Det er ad den vej igennem hjemmenes omvendelse fra det gøglende og tomme selskabsliv til åndelig interesserethed, at skolen skal vente den renæssance, den sukker efter ...«

I 1879 var Søren Lavrsen og lærer Primdahl, Ramsing, de ledende i opførelsen af Sallings første forsamlingshus – i Ramsing. Lavrsen var ovenikøbet arkitekt for den, og han var, bortset fra den allerførste tid, husets dygtige og myndige leder til sin død 11 år senere.

Forsamlingshuset i Ramsing, der var 8-kantet som dets forbillede i Galtrup på Mors, kom til at rumme mange minder for Vestsallings befolkning, for den dannede rammen om et ejendommeligt stykke folkeligt kulturliv, hvor den grundtvigske ungdom udfoldede sig.

Byggesummen for forsamlingshuset var kun på 3.000 kr. Udstyret var meget spartansk, og grunden og en del af arbejdet var gratis. Denne nyerhvervelse havde dog som alt nyt også sine modstandere. De kaldte forsamlingshuset for »disse hersens grundtvigianeres forbedringshus«.

Ved forsamlingshusets første generalforsamling valgtes 3 præster ind i dets bestyrelse. Heraf var kun pastor Monrad, Lem, rigtig demokratisk grundtvigianer, medens præsten i Balling, M. F. K. Blichfeldt nok var grundtvigianer, men mere konservativ. Men det var betegnende for udviklingen, at før der var holdt mange generalforsamlinger, var præsterne stemt ud af bestyrelsen. Bønder og lærere kunne nu klare sig uden præsterne. Dette blev ikke altid taget nådigt op af præsterne. Det fortælles således, at da ved en generalforsamling »præsterne faldt med glans«, blev pastor Schrøder, Ramsing, så vred, at han ved oplæsningen af navnene på stemmesedlerne, arrigt vrængede lærer Primdahls navn.

Schrøder og Primdahl virkede ellers godt sammen for de grundtvigske ideer, og efter pastor Schrøders død var Primdahl en af 3 initiativtagere til at rejse en mindesten over den afdøde præst.

Ramsing forsamlingshus blev i mange år hjemsted for det rige, kristelige og folkelige liv, der udfoldede sig under »Sydsallings danske Samfund«s navn. I forsamlingshuset kom landskendte, grundtvigske talere som *Nørregaard*, *Testrup*, og *Ernst Trier*, Vallekilde. Sådanne gæster talte under meget stor tilslutning.

Fra Sydsalling med Hem skole og Ramsing forsamlingshus som de markante punkter bredte den grundtvigske bevægelse sig videre mod nord og øst i Sallinglandet.

I *Nordsalling* skete der det, at pastor Konradsen i 1873 rejste fra egnen, og samme år efterfulgte Kr. Glud sin far som sognepræst i Jebjerg. Fra nu af var Glud ubestrideligt grundtvigianismens fører i Salling. Virkningerne af hans gerning som kristelig forkynder og folkelig fører gik ivrigt ikke alene dybt over Salling, men strakte sig til Fjends og den nærmeste del af Himmerland. Mange fandt, at de havde fået nyt lys over deres liv gennem ham, og hans indflydelse på det kristelige og folkelige liv på egnen har kunnet spores i flere generationer.

Der var dog mange, især af de ældre, der i begyndelsen var meget skeptisk over for ham, og hån mødte han også. Nogle syntes, det var en helt ny religion denne mærkelige mand kom med. Men en af hans efterfølgere i embedet, provst *A. Johs. Hansen* har betegnet hans prædikener »som en forårsregn, der fik planter til at gro og slå rødder«. »Måske var Gluds tale eenstrenget, men han spillede godt på den streng« var en andens bedømmelse.

Glud var en ivrig frihedsmænd i kirke, skole og politik. Han var en sikker stiller for venstres kandidat i Skivekredsen, Chr. Jensen, Vadum.

*Lærerne* i Nordsalling virkede også energisk. De drøftede emner som: »Hvad er et sandt menneske?«, det gejstlige skoletilsyn, eksaminer, karaktergivning i religion og andre ånds-fag.

Selv om man altså begyndte at rokke ved det rimelige i det gejstlige skoletilsyn, var der det bedste forhold mellem Sallings lærere og halvøens provst. Fra et lærermøde i Selde har man en skildring af, hvorledes provst Møller indbød lærerne efter mødet hjem til sig og tog hjerteligt og jævnt imod dem. Den gamle afgrund mellem provst og degne var ved at forsvinde, men på den anden side siger det vel noget, at en modtagelse som den førnævnte ikke betragtedes som en selvfølge.

# »Da står en ny tids bonde på sin toft«

*(Skiveegnen i 1880'erne)*

## Den økonomiske situation

1870'erne havde altså været gode år, ikke mindst for det danske landbrug. Men spekulationsårene stammende fra Tyskland efter den vundne krig over Frankrig med påfølgende store erstatning fra dette land, gav kort efter 1880 et alvorligt tilbageslag med faldende priser og mange krak.

Den store omlægning i det danske landbrug, påbegyndt i 60'erne og 70'erne, fuldbyrdedes i 80'erne. Fra Amerika og Rusland sendtes en stadigt stigende flodbølge af korn ind over Europa. Kornprisen faldt derved katastrofalt, og det danske landbrug kom i store vanskeligheder. Mange bønder, også i Salling, måtte give op, og i de lokale blade sås ofte »Auktionsplakater«, altså bekendtgørelser af byfogden om tvangsauktioner over landejendomme.

Det var imidlertid et stort held, at byerne, og det gjaldt i ikke ringe grad Skive, var i stand til at absorbere de mennesker, der ikke længere kunne klare sig ved landbruget. (Nærmere herom senere.)

I den første årrække i 1880'erne var eksperter landet over meget betænkelige ved udviklingen for det danske landbrug. Salling Landboforening lod således afholde et foredrag over emnet: »Den trykkende situation for det danske landbrug«. Blandt minuserne var, at Tyskland i 1887 forbød indførsel af svin. Men så vendte det danske landbrug i højere grad opmærksomheden på mulighederne for afsætning til England.

Ved nytårsskiftet 1886/87 kunne Skive Folkeblad dog i en saglig artikel oplyse, at med hensyn til det økonomiske tryk,

der længe havde hvilet på erhvervene »synes udsigterne dog at begynde at blive lidt lysere«.

Tiden lignede ikke vor: Det var »det almindelige prisfald«, der var skyld i det økonomiske tryk, og 4% kreditforenings-obligationer stod over pari – en hidtil ukendt højde.

I 1880'erne var der endnu en del uopdyrkede hedelodder i Salling, men i løbet af tiåret opstod en hel del husmandsbrug på disse lodder, så at det opdyrkede areal i Salling blev ret betydeligt udvidet. Til disse små brug indførtes mange, små russiske eller islandske heste (»Russere« og »Is-lændere«), som var billige at holde med foder.

Det viste sig, at de danske bønder magtede situationen. Med en beundringsværdig omstillingsevne gik de over fra den traditionelle kornavl til den animalske produktion. Det blev nu smørret, flæsken og æggene, der bragte de fleste penge hjem til landet. Det danske landbrug blev til en industri og kom til at ligge på et meget højt plan. Naturaløkonomien blev for landbruget afløst af pengeøkonomien. Der blev brug for mange penge til indkøb af foderstoffer og gødning, så bønderne fik brug for at låne i bankerne.

Når man tænker på Sallingbonden fra omkring midten af århundredet, kan man undre sig over, at han var moden til denne omstilling. Men der var siden da sket en meget stor, både åndelig og politisk udvikling og modning for bønderne. Det første udslag af selvstændig indstilling hos disse havde »de gudelige forsamlinger«, trods al deres ensidighed, været. Deres folkemøder blev forstadiet til parlamentarisk virksomhed for det brede folk. »Vækkelsen« blev altså ikke alene de kirkelige retnings, men også det folkelige selvstyres vugge. Snart blev bønderne i de kommunale råd og i rigsdagen skolet til samarbejde, og den voksende oplysning, især gennem højskolerne, gjorde bondestanden vågen, skabte modtagelighed og åndelige betingelser for at påtage sig nye opgaver, for eksempel kooperativt samarbejde. Desuden gav den lange, politiske kamp om provisorierne fællesskabsfølelse og selvtillid.

I 1880 havde man endnu ingen grundtvigsk højskole i Salling. Fra halvøen tog de unge i højskolernes første tid, navnlig til Galtrup højskole på Mors, senere i stor udstrækning til Uldum højskole ved Horsens. Men tiden nærmede sig, da Salling fik sin grundtvigske højskole i Jebjerg, senere flyttet til Krabbesholm.

## Glimt af dagligt liv Salling i 1880'erne

Hvordan det gik til i Sallings gårde i 1880'erne får man, set fra en tjenestedrengs position, et indtryk af gennem den senere børstefabrikant A. P. Pedersens erindringsbog »Liv og Virke«:

»Dengang skulle man selv karte ulden, derefter spinde den, og så skulle den væves til vadmæl... der måtte også slagtes, bages og brygges, der måtte laves ligtøj til dem af slægten, der stundede mod graven. – Skulle der være bryllup, varede et sådant undertiden 3 dage.

På visse dage i året var der »liegståw«. Så samlede byens unge i en eller anden gård, hvor de havde fået lov at lægge beslag på storstuen, og så dansede de fra aftenen brød frem og til den lyse morgen... Pigerne drak øl, senere også kaffe, og karlene vædede ganen med en ølhævl eller en kaffeKnægt«. – Fortælleren understreger dog, at der sjældent var tale om beruselse.

Et af de steder, hvor Pedersen tjente, en gård i Sdr. Lem, skildrer han således:

»... huset var gammelt med små vinduer, lervægge og lergulv. Forstuen var stenpikket... I stuen var familiens alkovesenge... Stuen blev opvarmet ved en gammel bilægger, hvori man fyrede med hedetørv. Gulvet havde som regel huller. I køkkenet var der ildsted med åben skorsten, hvori man røgede pølser og skinker... de bager selv alt brød. Uden for køkkenet var der et bryggers, hvor man vaskede og bryggede...«

Det var store ting, hvis hver fik sin tallerken at spise af. Det var endnu ikke alle steder tilfældet.

A. P. Pedersen fortæller også, at han som løn i de 3 år,



han var der som tjenestedreng, ud over kost og logi som løn kun fik sine træsko og en salmebog.

Om folkenes boligforhold hedder det i erindringsbogen:

»... i den gamle hestestald var karlekammeret. Der var to senge, en til forkarlen og en, som andenkarlen og jeg skulle dele. Døren gik ud til stalden, men vi fik også luft gennem et hul i væggen. Det havde gårdens vædder lavet med sine horn, og andenkarlen truede mig med at smide mig gennem hullet, når han var utilfreds med mig. – Brønden lå lidt afsides ... vort vaskefad var en kærne, som jeg ikke kunne magte [hvorfor han ofte måtte vaske sig i snavset vand]. Om natten fik vi som regel ubudne gæster, idet både mus og rotter løb hen over sengene«.

Også visse smådyr plagede de sovende. De kom fra kontubernalen, andenkarlen, til hyrdedrengen.

Da ejeren fik en ny staldbygning, fik hver af folkene dog sin egen seng. Det fremgår endvidere af beretningen, at meget få i Salling havde egen tærskemaskine.

A. P. Pedersen gik til præst hos den grundtvigske pastor *Monrad* i Lem, indtil denne rejste fra egnen i 1883. Derefter gik han til den ligeledes grundtvigske præst August Ludvig *Schrøder* i Håsum. Han »gik til«, men han måtte *løbe fra* Håsum til Sønder Lem, for han skulle være der til middag og gå med kreaturerne i marken.

## Andelsbevægelsens fremkomst i Salling

Inden udgangen af 1880'erne havde landbruget fuldført overgangen fra kornproduktion til dyrisk produktion. I 1871 havde det danske landbrug udført 2 mill. tdr. korn, men allerede midt i 80'erne *indførte* man betydelige kvanta korn. – Med hensyn til smørproduktionen var bønderne nu blevet så dygtige, at den før så store forskel mellem herregårdssmør og bøndersmør efterhånden blev bortelimineret. Overgangen til dyrisk produktion skabte betingelser for *andelsbevægelsens* vækst, og nu kom da for det danske landbrug den »bevægelse«, der bragte det ry over hele verden.

Andelsbevægelsen blev et slags praktisk bevis for værdien

af det folkelige oplysningsarbejde på højskolerne og landbrugsskolerne samt i de forskellige foredragsforeninger o. l., og arbejdet i andelsforeningerne gav bønderne træning i at sætte sig ind i forhold, træffe beslutninger og tage ordet. Derved blev de anderledes egnede til at deltage i den politiske debat ... de blev altså opdraget til at udføre arbejde i demokratisk ånd.

Først kom *andelsmejerierne*. I 60'erne havde der været mejeri på samtlige Sallings herregårde, men efterhånden sendte flere smør i Ottinger til København eller direkte til England. En del smør blev dog stadig solgt til København. Om smørfremstillingen på en gård i Vestsalling har man følgende oplysninger:

Da der intet mejeri var, behandlede vi mælken hjemme. Der var indrettet kælder med rindende vand, så mælken kunne afkøles, og vi havde egen kærne til at kærne smør i ... Den blev trukket ved menneskekraft på den måde, at vi stod på fjæl, der når de trykkes ned, satte kærnen i gang ...«

De første mejerier i Salling var dog *fælles-mejerier*. De ejedes af enkelte mænd, især energiske, fremsynede, unge Salling-landmænd. Til disse mejerier leveredes så mælken fra en stor række ejendomme. Det første fællesmejeri i Salling kom i sommeren 1884 i Lem. Det andet var *Esper Andersens* i Jebjerg i oktober samme år. I de følgende år kom der fællesmejerier i Krejbjerg, Grønnerup, Over Møjebak og Vium Thinggård, senere i Saugstrup, Thise og Fur.

Men fællesmejeriernes tid i Salling blev kun kort, for de blev efterhånden til andelsmejerier, altså overtaget af bønderne i fællesskab og demokratisk ledet. I 1882 var landets første andelsmejeri begyndt virksomheden i Hjedding ved Varde, og den 15. juni 1885 kom det første andelsmejeri i Salling. Fra den dag snurrede nemlig centrifugen i *Ramsing*. Det var 12 unge vestsallingboere, der her førte andelsmejeritanken ud i livet. Mejeriet kostede med inventar 5.866,98 kr. (!).

Snart kom der yderligere en række andelsmejerier på egnen, for eksempel i: Gamstrup, Rødding og Breum samt i



Poul Dahlgaard, proprietær

Skive by. Næsten alle mejerierne var monteret af brødrene Johansen & Nielsen, »Skive ny Jernstøberi«. – Mejerifaget blev, i alt fald i Skive, i mange tilfælde et springbrædt for unge, energiske folk, for flere direktører, grossererere og andre forretningsfolk i byen begyndte som mejerister på Skive Andelsmejeri.

Men midt i 80'erne begynde industri- og forretningsfolk, som *Otto Mønsted* i Århus at lave »kunstsmør« i modsætning til »kosmør«. Landbruget blev meget betænkelig ved denne konkurrence, og der blev holdt møder landet over i landboforeningerne, for Sallings vedkommende den 9. februar 1888, om hvad der kunne gøres for at modvirke denne konkurrence. Der var til dette møde mødt 130 medlemmer af landboforeningen, og med alle stemmer mod 3 vedtog forsamlingen følgende udtalelse til regering og rigsdag:

»Forsamlingen udtaler, at al fabrikation, ind- og udførsel af kunstsmør bør forbydes for at bevare vor vigtige smørøksport«.

Det var jo et klart standpunkt.

Regeringen fremsatte i rigsdagen et forslag om regler for tilvirkning af margarine, som jo blev navnet på kunstsmør.

Skivekredsens folketingsmand, Jens Peter Dalsgaard stillede et ændringsforslag til regeringens. Men det gik ikke nær så vidt som landboforeningens.

Det viste sig iøvrigt, at margarinenes fremkomst blev en spore for dansk landbrug til at producere smør af fin kvalitet, og margarinen frigjorde en stor mængde smør til eksport, hvorved landets indtægter forøgedes i betydelig grad.

Efter mejeriernes sejrsgang kom turen inden for andelsbevægelsen til *svinene*.

Der blev i 80'erne fra Skiveegnen leveret svin til forskellige slagterier i andre byer, for eksempel til Randers, men især til Holstebro, hvor *Magnus Kjær* i 1879 havde startet et eksportslagteri. Men også på dette felt blev bønderne klare over, at de ville stå sig ved selv at starte slagterier og drive dem i fællesskab. I 1887 kom det første andelslagteri herhjemme – i Horsens – trods store anstrengelser fra anden side for at hindre det.

Også på Skiveegnen var der i 80'erne interesse for at starte et andelsslagteri, og her kunne by og land mødes. Byens handlende så ellers alt andet end venligt på andelsbevægelsen, især var ordet »brugsforening« nærmest et uarigtigt ord. Men opførelsen af et andelsslagteri her ville være til fordel for byens handelsstand.

Den 21. januar 1888 holdt en del af egnens fremtrædende landmænd møde i Skive med det formål at få oprettet et »fælles-svineslagteri i Skive«. Det var mænd som *P. Odgaard*, *Tastumgaard*, *Poul Dahlgaard*, *Hesthave*, *S. Revsgaard*, *Vium Mølle*, og *Jens Mortensen*, *Tøndering*. Mødet nedsatte et udvalg på 5 medlemmer med *Revsgaard* som formand. Udvalget henvendte sig til den nye Skive Handelsforening og opfordrede den til at være med i arbejdet. Handelsforeningens mænd syntes ligefrem at være blevet rørt over henvendelsen, for man udtalte ikke alene sin fulde tilslutning til tanken, men det hed yderligere i handelsforeningens svar til bønderne:



P. Odgaard, proprietær

»... samt en tak til landbostanden for den smukke, tillidsfulde måde, hvormed landboerne er komne bybefolkningen i møde«.

Handelsforeningen nedsatte også et 5 mands udvalg til at arbejde for sagen. Det kom til at bestå af: formanden for handelsforeningen, *P. G. Holm*, *P. Hestbek*, Vestergade 10, *Jens Riis*, Nørregade, og *Peter Berthelsen*, Thinggade. Derefter blev der dannet et fællesudvalg, bestående af 8 landboere og 5 byboere.

Der holdtes i tiden derefter et utal af møder om sagen. Men der viste sig at være store betænkeligheder. Der blev påbegyndt en tegning rundt om i sognene, men det kneb med tilslutningen. Magnus Kjær og hans opkøbere forstod at gøre

bønderne ængstelige for at indlade sig på en sådan letsindighed. Det hjalp ikke, at P. Odgaard hævdede, at det var almindelig bekendt, at »her på egnen står de bedste svin i Jylland«. Kun 120-130 tegnede sig for ialt godt 5700 svin.

Sagen gav anledning til en del indlæg i de lokale blade, blandt andet en polemik mellem *Jens Mortensen*, Tøndering, og F.D.B.'s senere førstedirektør, *Hans Kr. Nielsen*, Rødding. Den drejede sig om det store stridsspørgsmål, hvorvidt hver andelshaver kun skulle have én stemme, uanset svineleveringernes antal.

Planerne blev da foreløbig stillet i bero, og da Skive fik sit første svineslagteri den 3. december 1889, var det en englænder, Mr. *Thompson*, der opførte det. Det var „Skive Svineslagteri«, som senere blev til »Koopmanns Svineslagteri«. Slagteriets første direktør hed *Samson*. – Konkurrenterne, slagterierne i Holstebro, Randers og Ålborg, fik travlt i den første tid med at bekendtgøre deres priser i de lokale blade.

Først 14 år senere, i 1903, da Carl Hansen (Vinde) var blevet egnens ledende mand, ikke mindst på andelsbevægelsens område, blev »Skive Andelsslakteri« en realitet.

## Skivekredsens politiske forhold

Skivekredsens folketingsmand var ved 80'ernes begyndelse gårdejer *Christian Jensen*, Vadum. Han var en god demokrat, uden yderligtgående tendenser og havde været valgt siden 1876. Ved valget i 1881, da Estrup havde opløst folketinget, genvalgte Chr. Jensen med 947 stemmer mod *Brinch-Seidelin* til Østergård, der fik 882 stemmer. Kredsen var altså endnu en kampkreds mellem Venstre og Højre. Men da Estrup få måneder senere atter opløste folketinget, kom Chr. Jensen ind med 1250 stemmer mod *Brinch-Seidelin*'s 921, og herefter var Skivekredsens en sikker venstrekreds – senere som bekendt en sikker radikal kreds.

De politiske modsætninger var i 1880 blevet så store, at Sallings venstremænd ikke kunne affinde sig med kun at



Jens Kr. Holm, redaktør af Skive Folkeblad

have et højreblad, »Skive Avis«, her på egnen, selv om dette blad hidtil havde været meget lidt politisk præget. På initiativ af lærer *Ejlersen*, Harre, der efter et møde følte sig illoyalt refereret af *Skive Avis'* referent, startedes venstrebladet »Skive Folkeblad« i 1880 – de to første år var det dog en filial af »Morsø Folkeblad«, men fra 1882 blev bladet udgivet af bogtrykker *Mar. Jensen*, Skive.

Folkebladets første redaktør var *J. Kr. Holm* (1882-1884). Den næste, *Henrik Strandvold*, var redaktør af bladet i de første provisorieår (1884-1888) og fra 1888 til der kom en hel ny tid for kredsen i 1902, var *Hans Kofoed*, indtil da realskolelærer på Bornholm, redaktør. – Disse redaktørskifter betød en bevægelse over i det udpræget »moderate«, som

passede bedst til kredsens folketingsmand sidst i 80'erne, J. P. Dalsgaard, og til bladets udgiver.

Den 16. august 1883 afgik Chr. Jensen ved døden, og til hans efterfølger valgtes den da kun 30-årige gårdejer i Harre, den foran nævnte *Jens Peter Dalsgaard* med 1420 stemmer mod Brinch Seidelins 890. Ved det ordinære valg i 1884 forbedrede han stillingen lidt til 1475 stemmer mod Harald Ballings (Eiskjær) 879.

Den 3. februar 1885 holdt Dalsgaard sin »jomfrutale« i tinget. Den drejede sig mest om lokale spørgsmål, især om en omlægning af jernbanen fra Skive til Hvidemose. Herom udtalte han blandt andet: »Nu går Skive-Vinderupbanen gennem en aldeles ufrugtbar, øde og så godt som ubeboet egn«, hvorfor han henstillede, at banen blev omlagt, så at den kom til at gå over Hem, Grove, Balling, Håsum til Hvidemose.

Det pågældende folketingsudvalgs ordfører, den kendte redaktør *Tauber*, Slagelse, svarede, at en sådan omlægning ikke kunne vedtages »på grund af den politiske situation« (altså »visnepolitiken«).

Tauber havde i øvrigt ikke ofret megen tid på at sætte sig ind i spørgsmålet, for det fremgik af hans svar, at han troede, at det drejede sig om den nye Skive-Glyngøre bane.

Den egentlige provisorietid begyndte i 1885. Den 23. februar dette år kunne man læse i »Skive Folkeblad« under overskriften: »Nu begynder det«, at Estrup havde forelagt en midlertidig finanslov, som skulle bane vej for provisoriet. »En udsøgt fornærmelse mod folkestyret« skrev bladet. »Men det tåler folket ikke«, erklærede bladets rigsdagskorrespondent. I årene derefter var uden overdrivelse størstedelen også af Skivebladene præget af de politiske modsætninger. Foruden forholdsvis grundige rigsdagsreferater var der i »Skive Folkeblad« næsten daglige notitser om retssager mod bl. a. venstre-folketingsmænd og redaktører, og overskrifter som »Mere politisk forfølgelse« og »Atter politiske overfald«, samt meddelelser om afskedigelse for eksempel af lærere, der havde udtalt sig frit om regeringen.



»Skive Avis« blev nu »efter mange års søvnige kryben«, som Folkebladet udtrykte det, også særdeles politisk præget. Her angreb man vedholdende Venstre for »visnepolitikken«, der gik ud på, at alt skulle visne under denne regering. Al reformlovgivning standsede. Avisens udgiver, bogtrykker L. Jensen, skrev ikke politiske artikler, men der optrådte nu en politisk medarbejder, en mystisk hr. »L«, som tog ivrigt fat. I 1886 kom denne L, Lauritz Nielsen, frem som ansvarshavende redaktør af bladet. Året efter stod redaktøren opført som L. Just-Nielsen, men det var den samme mand, der havde fået navneforandring. I en venstremands angreb på ham, anførtes det, at det kunne mærkes på ham, »at han havde gået for meget på Københavns gader«.

De begivenheder, der diskuteredes mest her som andre steder, var 1) »Holstebro-affæren«, hvor Venstres store fører, folketingets formand, Christen Berg, sammen med to andre blev idømt 6 måneders fængsel for at have fjernet den lokale politimester fra talerstolen. Venstre protesterede mod fængslingen ud fra grundlovens § 57, hvor efter ingen folketingsmand kan fængsles uden tingets tilladelse, med mindre han er grebet på fersk gerning. Desuden 2) »Jyderup-affæren«, hvor et veritabelt »slag« mellem venstre- og højremænd havde medført retssag mod en række venstremænd, og 3) attentatet mod Estrup i slutningen af året 1885, som førte til oprettelse af de af venstrebefolkningen hadede gendarmkorps. Også Skive fik gendarmere: Den 8. december 1885 ankom 24 mand under ledelse af en premierløjtnant. Der skulle indrettes en kaserne til dem ved Nørreport.

De politiske modsætninger skabte en stor kløft mellem Skive by og sallingboerne. Byfolkene, ikke mindst de store købmænd, men også små håndværksmestre, var næsten alle ivrige højremænd, medens landbefolkningen, bortset fra godsejerne og mange præster, var ivrige venstremænd.

Inden for de kirkelige retninger var langt den største del af grundtvigianerne venstremænd, selv om nogle af de grundtvigske præster som Anton Kirkeby gik til højre.

Hvad Indre Mission angår, da udsendte landsorganisa-

tionen i 1885 et opråb til deres meningsfæller om »ikke at befatte sig med politik, da det var noget, som kristne ikke kunne have med at gøre. Politik var efter deres mening noget nær det samme som djævelskab«.

Skive Folkeblad, som her er citeret, harcellerede over, at »kort efter så man, at Indre Missions venner ved valgmandsvalget i 1886 i 7. landstingskreds (Skive) kastede deres stemmer på provisoriets kandidater med en iver, der var en bedre sag værdig«.

Selv om der kun var få venstremænd i byen, havde de dog deres politiske forening, »Skive liberale forening«, som folkebladets redaktør, Henrik Strandvold, var formand for. Men det var jo de konservative, der dominerede det politiske liv i byen. Der blev her som andre steder dannet en »konservativ klub«. Sjælen i denne synes prokurator *Søren Munksgaard* at have været (ikke at forveksle med sagfører Chr. Munksgaard, formentlig hans søn). De konservative klubbers motto var: »Gud, Konge og Fædreland«, og det påstodes, at Munksgaard indledte mødet med et: »Gud bevare Kongen«, og at deltagerne derefter stående mumlede det samme efter.

Af andre fremtrædende konservative kan nævnes: købmand *Calundann*, skomager *Vedøe*, inspektør (svarende til stationsforstander) *N. Faber*, sagfører *Fasting*, bankdirektør *Schrøder*, herredsfuldægtig *Schiørring*, dyrlæge *Arup* og fuldmægtig – senere sagfører – *Chr. Bøttern*, vinhandler *S. Sørensen*, dyrlæge *Kirkebye*, og fra den mere jævne befolkning: tøffelmager *Frederiksen* hos træhandler *Stjernholm*.

Af mænd fra landet, der offentligt bekendte deres konservative indstilling, kan nævnes: Proprietær *Brinch Seidelin*, Østergaard, kammerråd, landstingsmand *Søren Lybye*, Hem, Harald *Balling*, Ejskjær, *Th. Schütte*, Eskjær, og proprietær *Lundsgaard*, Langesgaard.

Ved lejligheder som kongens 70 års fødselsdag og 25 års regeringsjubilæum, der begge fandt sted i 1888, holdt klubben store fester, hvor der blev holdt mange taler, foruden for kongen f. eks. for: Fædrelandet, Estrup, Matzen (provi-

soriernes mest fremtrædende forsvarer), Lars Dinesen (den moderate højrefører), grundloven, Skive by, Sønderjylland, dronningen, kronprinsen, dannebrog, kvinden, land og by.

Kampen mellem Højre og Venstre stod jo for en stor del om Københavns befæstning, og Højre i Skive agiterede stærkt for bidrag »Til Fædrelandets Forsvar«, blandt andet ved køb af forsvarsmærker à 10 øre. Der blev holdt forsvarsmøder i teatersalen med mange taler og afsyngelse af en hel serie patriotiske sange. Den lokale damekomité, bestående af 30 lokalt ledende mænds hustruer, indsamlede værtdigenstande, som ved salg skulle indbringe penge til forsvaret.

De politiske modsætninger kunne mange gange få indflydelse på byens daglige liv, og på landets med. Det kunne for eksempel bringe splid i en landbofamilie, hvis fatter forbød mutter at handle hos Johan Henrichsen på hjørnet af Adelgade og Vestergade, som hun plejede. Dengang kunne konerne ikke godt tænke sig at skifte købmænd. Også hestene var vante til at standse de sædvanlige steder.

Et par bekendtgørelser i de lokale blade siger også lidt om stemningen: I et læserbrev fra J. Jensen Thor i Resen hed det blandt andet:

»Jeg var lige inde hos smed Vilhelm Nielsen, Sønderbyen, for at få et par af mig medbragte sko lagt under en hest. Da han imidlertid udtalte sig fornærmende om folketingets formand (altså Chr. Berg. P.S.), blev vi uenige, og jeg fordrede mine hestesko tilbage, hvad han nægtede mig ...«

Man kunne også læse en bekendtgørelse af følgende indhold:

»Den udtalelse af mig den 28. jan. d.å. at gårdmand Morten Olesen af Fur skulle have budt mig 10 kr. for at stemme på Højres kandidat, Jakob Mikkelsen, tilbagekalder jeg hermed. Fur, d. 10. febr. 1886 (navnet)«.

Der var mange valg i 80'erne. Foruden folketingsvalgene både valgmandsvalg, landstingsvalg og kommunale valg.

Hvad byrådsvalgene angår, måtte Skive Folkeblad med beklagelse konstatere efter et valg, at der nu sad ene højre-

mænd i byrådet. Men der var da ikke forholdstalsvalg. Vælgerne kunne sætte kryds ved det antal, der skulle vælges, og de, der fik flest stemmer, var valgt. Et fast flertal kunne derfor besætte alle pladserne.

Det må nok ses i forbindelse hermed, at Skive byråd eenstemmigt afslog et andragende fra »Salling Venstrevælgerforening« og »Skive liberale forening« om benyttelse af anlæget til et politisk møde. – Mødet blev så i stedet afholdt i Vihøj.

Til det første landstingsvalg i provisorietiden valgte Skive by som valgmand selvfølgelig Højres kandidater. Det var den allestedsnærværende kancelliråd *Calundann* og den ærværdige – set med drengeøjne ligefrem bispeagtige – urmager *Eye*. De fik hver 231 stemmer, medens købmand *Jens Riis* og muremester *Jørgensen* på Venstres liste kun fik 50 stemmer hver. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at en af byens store købmænd figurerede på Venstres liste.

Også i landkommunerne Skive Landsogn-Resen, Hem-Hindborg-Dølby, Brøndum-Hvidbjerg, Oddense-Otting, alle i Skivekredsen og i Vridsted-Fly i Viborgkredsen, valgtes kun højremænd, men i alle de øvrige kommuner på Skiveegnen venstremænd.

Ved selve landstingsvalget, den 1. oktober 1886, blev der i 7. landstingskreds, der omfattede et større område i Nordvestjylland og havde central i Skive, valgtes 3 højremænd og 1 venstremænd, hvad der betød, at Venstre erobrede et af de mandater, som Højre hidtil alle havde haft. Venstres mandat blev besat med gårdejer *S. A. Ovesen*, Solbjerg på Mors. Han betegnedes af »Skive Avis« som hørende til »Yderste radikale Venstre«. Han var far til den senere kendte sagfører og udgiver af det moderate – og dog til tider radikalt prægede – »Morsø Dagblad« med »Skive Dagblad«: Niels Ovesen.

Det giver et indtryk af tidens politiske atmosfære, at et *afholdsmøde* kunne give anledning til en ret lang avispolemik. Den indledtes med, at en indsender i »Skive Avis« under mærket »F« (muligvis sagfører *Fasting*) forarget skrev,

at »det skyldtes formentlig en fejltagelse, at afholdsmødet ikke åbnedes med et leve for Hans Majestæt Kongen«.

Det gjorde ikke »F« mildere stemt, at afholdsforeningens leder, udgiveren af »Skive Folkeblad«, bogtrykker *Mar. Jensen*, svarede, at han »for tiden« ikke fandt anledning hertil.

»F« forstærkede sit angreb, hvorefter 30 af afholdsforeningens 100 medlemmer protesterede mod angrebet på deres formand, som havde ledet foreningen »fuldstændig upar-tisk«. Blandt underskriverne af protesten var *Mar. Jensens* senere kollega i byrådet som Venstres repræsentanter, *L. P. Poulsen* samt *H. Doolewerdt* og *Chr. Vistisen*. – Flere indlæg fulgte, og bladenes redaktører tog del i diskussionen.

# Skive by i 1880erne

## *Skive vokser stærkt*

Når Skive by kunne optage de bønder, der ikke kunne klare 80'ernes krise, var det blandt andet på grund af den begyndende industrialisering af byen.

Meget industri var der ikke endnu, men man havde dog »*Skive ny Jernstøberi*« (nu »Gyro«), bryggeriet »*Thordal*«, »*S. Nielsen & Søn*«s uldspinderi i Vestergade 1, og fra 1886 »*Henrichsens uldspinderi* ved Årøe Henrichsen«. Denne havde i 6 år været bestyrer af »*S. Nielsen & Søn*«. Han var i øvrigt en af de første venstremænd i Skive, der bekendte kulør. – Der var også lervarefabrikant *Jacobsen* – bedst kendt under navnet »pottemager *Jacobsen*« – ligesom senere børstefabrikant *A. P. Pedersen* i alt fald længe hed »børstenbinder *Pedersen*«, og fabrikant *Richard Nissen*: »bødker *Nissen*«. – Der var til gengæld enkelte andre i 80'erne, som kaldte sig »fabrikanter«, men som nok ikke havde nogen større virksomhed.

Når Skive alligevel, trods den meget begrænsede industri, kunne optage så mange forhenværende landmænd, som der var tale om, skyldtes det, at også håndværket ekspanderede. Derimod var man i byen ved at afvikle de landbrug, som de fleste af byens borgere indtil for nylig havde drevet som en væsentlig del af deres virksomhed.

Såvel i byen som på landet skete der altså i disse år en strukturændring. Indvandringen fra land til by bevirkede, at Skive voksede i en næsten enestående grad i dette tiår. Mens byen i 70'erne som nævnt var vokset med 20% fra 2000 til 2500, voksede den i 80'erne fra 2500 til 3900, altså over 50%. Selv om byerne rundt om i landet havde stor vækst, var det kun få andre byer, for eksempel vor naboby



Det gamle sygehus

Holstebro, hvor noget lignende var tilfældet.

Der kom da også forskelligt nyt i byen i dette tiår, medvirkende til at give byen sit præg for de kommende år.

I 1882 opførtes apoteker Norgaards *børneasyl*, i den gade, der fik navn efter asylet. – I 1885 kom der et *svendehjem* i Østergade hos skomager *Doolewerdt*.

I 1887 overtog Skive kommune *realskolen* i Frederiksgade, og den forøgedes et par år senere med vestfløjen. (Der var også – dog resultatløse – forhandlinger om kommunens overtagelse af »døtreskolen«).

Den hidtilværende bestyrer for Skive private realskole, *C. H. W. Hasselriis*, blev af »Hans Majestæt Kongen« beskikket som inspektør for det lokale, kommunale skolevæsen.

Overtagelsen af realskolen blev dog først vedtaget i Skive byråd efter en lang, principiel debat, som blev udførligt refereret i byens blade, og man måtte skride til afstemning, hvor overtagelsen vedtoges med 5 stemmer mod 2.

På samme byrådsmøde vedtog man i øvrigt at afskaffe den ordning, som man hidtil havde haft med en såkaldt »kateket«, nærmest en mellemting mellem en præst og en lærer. Skives sidste kateket var – fra 1876 til 1884 – *Vilhelm Conrad Kleffel*. I de følgende 3 år havde lærer *P. Becker*, den senere kendte overlærer og leder af borgerskolen i Østergade, fungeret som skoleinspektør.

Til erstatning for kateketen blev der oprettet et embede som »Kapellan pro loco«. Kapellanen skulle undervise 20 timer ugentlig ved Skive skole. Skives første kapellan var *C. Chr. V. Hansen*. Han skal have været den første her på egnen, der tog dagliglivets foretelser op til behandling i sine prædikener. – I 1889 afløstes han af *Fr. Vilh. Steensgaard*, der var her i 5 år.

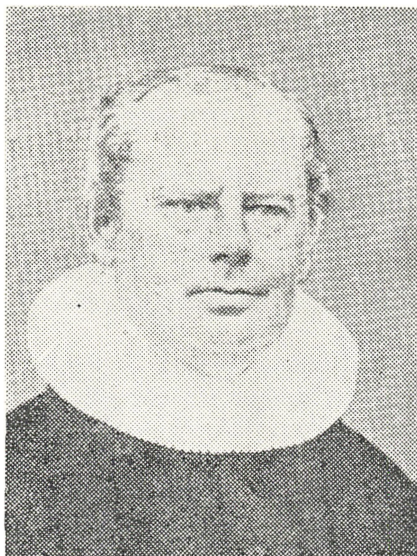
Kirkesanger og kordegnsgerningen var derimod lige til udgangen af 1906 knyttet til et lærerembede. Dettets sidste indehaver var *Johns. Hansen*, »Kantor Hansen«. På den tid bestod hans lønning endnu af frivillige gaver fra menighedens medlemmer. Mange af dem var ikke gode til at huske på denne indbetaling, så kantor Hansen måtte gang på gang bekendtgøre i bladene, at »offeret« stadig ikke var afløst af en fast løn. Kantor Hansen blev i øvrigt en fremtrædende, lokal, konservativ fører – i en lang årrække redaktør af »Skive Avis«.

I 1887 havde Skive planer både om bygning af et nyt rådhus og en ny kirke. Der blev udarbejdet overslag for et nyt rådhus, men udgiften må have afskrækket, for planen blev opgivet. Godt, at det gamle rådhus ikke blev revet ned!

Med hensyn til kirken vedtog man foreløbig en ombygning af den gamle kirke, men håbede på »i nær fremtid at få en mere tidssvarende kirke«. – Den nye kirke kom som bekendt godt et årti senere.

I 1882 opførtes på Resenvej, dengang kaldet »Nørremar-





Carl Kjerumgaard, sognepræst

ken«, *præstegården*, og i årene op til 1888 på den anden side af vejen det nye *sygehus*. Skive Folkeblad skrev imponeret, kort før det blev taget i brug: »Den 1. september skal patienterne rykke ind i de mægtige bygninger«.

## Skives kendte mænd

Hvem var de mennesker, der prægede Skive i 1880'erne?

Byens førstemand, *borgmesteren*, var ikke som nu en folkevalgt formand for byrådet, men den kongeligt udnævnte byfoged, som iøvrigt i retten både var anklager og dommer. Indtil 1883 var københavneren, F. C. J. *Lauritzen* borgmester i Skive. Han efterfulgtes i nævte år af falstringeren *Christopher Krabbe*, den senere folketingsformand og endnu senere forsvarsminister i det første radikale ministerium. Han forflyttedes 3 år efter til Kjellerup.

I 1886 kom endnu en borgmester fra København, nemlig

*Just Thiele*, der hidtil havde været auditor i hæren. Han var her til 1895, da han blev afløst af *F. Holm*, som de ældste skiboniter vil kunne huske.

I Skives valgte *borgerrepræsentation*, som byrådet da hed, sad i 1880'erne følgende:

I hele perioden: manufakturhandler *P. G. Holm*, og i første halvdel af årtiet var der mænd som: Isenkræmmer *C. Olesen*, Olesens gård, konsul *Peter Dige*, »Brogården«, købmand *Poul Hestbek*, Vestergade 10, købmand *P. C. Faur-schou*, feldbereder *P. C. Falkenberg* og garver *Th. Thomsen*, Nørregade.

Senere i årtiet: Drejer *L. P. Berg* (»Rokkeberg« i modsætning til broderen og naboen, trikotagehandler »Sokkeberg«) i Nørregade, murer *Jørgensen*, sagfører *J. Fasting*, købmand *F. Kielgast* (i byens ledelse lige til 1909), købmand *Johan Henrichsen* (på hjørnet af Adelgade og Vestergade), apoteker *Norgaard* (på apotekerhjørnet: Slotsgade-Søndergade) og konditor *P. Andersen*.

Man vil se, at halvdelen var byens større købmænd – helt anderledes end nu.

Byens 10 højeste skatteydere var ved 80'ernes slutning følgende:

- 1) fhv. købmand, partikulier *P. Brix*, skattepl. indt. 20.000 kr.  
(skat 1120 kr.)
- 2) fhv. købmand, bankdir., kornhandler, kæmner  
*Th. Alstrup* ..... 14.000 kr.
- 3) apoteker *Norgaard* ..... 12.000 kr.
- 4) distriktslæge *Schou* ..... 11.000 kr.
- 5) købmand *P. Hestbek* ..... 10.500 kr.
- 6) isenkræmmer *C. Olesen* ..... 10.000 kr.  
(skat 560 kr.)
- 7-10) konsul *P. Dige*, købmand *Johan Henrichsen*,  
*N. L. Boserup*, *P. M. Harder*.

Byens bankdirektører var: I »Skive Bank«: *P. Brix*, 1858-1883, *F. C. Behrens*, 1858-1889, *B. E. Schrøder*, 1883-1888), og fra sidstenævnte år: *V. Müller*.

I »Salling Bank« var *Th. Alstrup* direktør fra 1881 til



Jens Lohmann, sognepræst

1912, i »Skive Sparekasse« *L. L. Erichsen* til 1889, og *P. G. Holm* fra 1877 til 1915.

I 1880 var københavneren, *Carl Kierumgaard*, sognepræst i Skive, hvad han havde været i en menneskealder. Han betegnes som »udpræget højkirkelig« og ifølge »Bogen om Skive« som »en myndig herre, der sikkert ikke altid forstod Jydernes Lune«. Denne karakteristik bør dog suppleres med, at gamle folk kunne fortælle, at han var forstående over for »småfolk« og mildt dømmende.

Han trådte imidlertid tilbage fra gerningen inden udgangen af 1880, og i 1881 kom den konservative, meget nationalt indstillede pastor *Jens Jepsen Lohmann*. Han var byens sognepræst i hele resten af årtiet og indtil 1894, da han som taler i »Sønderjydske Forening« styrtede bevidstløs om og kort efter afgik ved døden. Han gjorde blandt andet et stort arbejde på at skaffe Skive en ny kirke. Den kom få

år efter hans død. Som Moses måtte han nøjes med at skue ind i det forjættede land.

Byens øvrige embedsmænd var i 1880'erne: stationsforstander (da kaldet stationsinspektør) i næsten hele 10-året: *N. E. Faber*, postmester: »løjtnant« *P. S. Banner* i hele perioden, toldforvalter til 1884, *H. G. Lilienskjold*, der havde været en af de virksomste for at skaffe Skive en havn, derefter *Ludvig Meyer*, der døde her dagen før juleaften 1889, 58 år gammel.

Byens kærner, eller bykasserer, var kancelliråd *Ths. Alstrup*, købmand og bankdirektør.

Indtil 1884 havde byen kun een politibetjent, nemlig *A. Frandsen*. Han ordnede slagsmål således, at han lod kampagnerne slås, og så længe, det var den mest skyldige, der fik kløene, greb han ikke ind. – I 1884 blev politistyrken fordoblet ved ansættelse af *A. Carlsen*, den senere arrestforvarer. I 1886 antoges 2 vægttere, nemlig ifølge byens blade: »Skomager *Chr. Hillers* og murersvend *August Petersen*, begge af Skive«. – De tre sidstnævnte vil, ligesom en lille del af de i øvrigt i denne artikel nævnte borgere, kunne huskes af de ældste nulevende Skivefolk.

Byens læger var *Schou*, *Ring* og *Jacobsen* – sidstnævnte Arbejder-Sygekassens populære læge. Da han døde i 1889, kom *Sporon* i stedet. Han afløste senere (i 1893) *Schou* som sygehuslæge.

Der var en ret lang række sagførere i byen, nemlig *Søren Munksgaard* og *F. A. Pasbjerg*, *E. Jacobsen* (senere *Borch Jacobsen senior*), *Chr. Munksgaard*, *Fasting*, *Fischer*, *Poulsen* og *Nissager*.

*Byens større købmænd*, der sammen med embedsmændene dannede det højeste sociale lag på stedet, og om hvilke det berettes, at mange af dem var så pengestærke, at de ikke var afhængige af bankkredit, var i 1880'erne nedennævnte:

I *Adelgade* nr. 2 drev fra 1884 senere sparekassedirektør *Jens Christensen* manufakturforretning. I nr. 3 åbnede *Johan Hartmann* i 1885 en urmagerforretning. – I nr. 8 residerede manufakturhandler *P. G. Holm*, og i nr. 10 var lige-



Frandsen, politibetjent

ledes manufakturforretning, hvor *Hans Ludvigsen* først var bestyrer, senere indehaver. (Efterfølger var J. R. Cleemann, nu *P. E. Dahl*).

I nr. 12 endnu en manufakturforretning, nemlig *N. L. Boserups*, fra 1881, og i nr. 14 var *Jens Jensens* gård, senere kaldet Chr. Jespersens, nu Hartmanns. – Her åbnede *Emil Jung* i 1886 sin boghandel, og nu kunne Hartmann og Jung i de følgende årtier stå i deres butiksdøre og udveksle drilagtige bemærkninger hen over gaden – Jung med sin brune bowlerhat på hovedet.

I nr. 16 havde *Hans Th. Kloch* en fin købmandsforretning, og *Rübner Petersen* havde den boghandel, som havde eksisteret der siden 1850, nu Friis's.

I begyndelsen af 80'erne købte *Gregers Hansen* konditor Harders gård og opførte der senere »Gregershus«. *P. M. Harder* drev her (i begyndelsen sammen med N. L. Boserup) manufakturforretning her, indtil han 1886 købte naboejendommen mod syd, den gamle præstegård.

På hjørnet af *Adelgade* og *Slotsgade* havde den lokalt-konservative politiker, cancelliråd *Calundann* manufakturforretning indtil 1881, da ejendommen solgtes til kreaturhandler *J. Chr. Rosleff*, der åbnede restaurationen »Børsen« på stedet. Navnet gik over på ejendommen.

Hvad *Nørregade* angår, havde på det nuværende »Bankens Hjørne«, *Jens Buemann*, manufakturforretning fra 1876. I 1882 flyttede han over på det modsatte hjørne, i *Olesens gård*. Hans bror, *L. Buemann*, havde tømmerhandel sammen med konsul *Peter Dige* i »Brogården« (»Dige og Buemann«, senere »Diges Trælast«).

På hjørnet: *Nørregade-Frederiksgade* havde *Andr. Sørensen* i 1886 overtaget *Ths. Alstrups* store købmandsforretning, som han i nogle år forinden havde forpagtet. – I samme ejendom drev *G. Fraas* isenkramforretning (nu *Langes*).

I *Nørregade 17* havde garver *Thomsen* læderforretning, men nedlagde garveriet, der havde været der i generationer. Han købte grundene nord for ejendommen, den gamle *Hestbekske gård*, hvorigennem *Thomsensgade* blev anlagt.

I nr. 32 (*Selchaus gaard*) havde *Jens Riis* fra 1880 sin store købmandsforretning, og i nr. 34 (*Traps gaard*) havde købmand *C. Godskesen* forretning.

I *Frederiksgade* havde blandt andet *Th. Brandt* isenkramforretning (nu *Saustrup*).

I *Vestergade 7* (senere *Fr. Laursens gaard*) havde købmændene *Jens Lund* og *H. N. Jørgensen*, senere (»*Smør-Jørgensen*«) forretning. Fra 1876 ejede *Julius Henckel* ejendommen, hvori han havde tobaksfabrik.

Nr. 9 var opført af den stenrige købmand *P. Brix*. Efter hans død blev ejendommen i 1889 solgt til en senere fremtrædende borger, *Julius Schou*.

Købmandsgården overfor, nr. 10, havde *P. Hestbek* i 1878 overtaget efter *H. B. Kloch* (far til *Hans Th. Kloch*), og i ejendommen lidt længere oppe på sydsiden havde *F. A. Harder* sin købmandsforretning (senere *Andr. Andersen*).

I *Thinggade* havde den kendte *Peter Berthelsen* forret-

ning, i »Brogården« Peter Dige, og på den anden side af Østertorv A. Flarup (senere Stillings gård).

## Fra annoncernes brogede verden

En tids annoncer siger ofte mindst lige så meget om tidens forhold som teksten på nyhedssiderne. Det gælder udpræget for Skivebladene i 1880'erne. De lokale nyheder var det nemlig småt med – i almindelighed kun ganske små notiser, undertiden slet ingen lokale. Men annoncerne, såvel salgsannoncer som bekendtgørelser, giver en righoldig, meget varierende samling af oplysninger om tidens leveforhold.

Her nævnes i flæng: Th. Alstrup (købmand og kæmner) averterer om „Byg til Maltning“ og „Malt til Salg“. Hans Th. Kloch f. eks. om »Jerusalems appelsiner, vindruer og Java Kaffe“. P. G. Holm har stort udvalg af „Herre-Humbug«. Af de mange skomagere averterer f. eks. Eriksen i bomhuset på Østerbro og C. Maass i »Brogade« om billigt skotøj, N. S. Nedergaard om lodsedler (»Prøv Lykken«), Sophus Petersen bl. a. om redskaber til mejerier samt harmonikaer. Jens Christensen (»Skråt over for C. Olesen«) om tvist, hør- og blårgarn, sengefjer og dun, symaskiner og ligetøj. Kobbersmed Byrum i Vestergade meddeler: »Kobber, Messing, Tin og Bly kjøbes til Tidens højeste priser«.

Da Emil Jung den 14. april 1886 åbnede byens anden boghandel »på Adelgade 16« averterede han om: Litteratur, papirhandel, tapethandel, galanteri og kunsthandel, lædervarer, harmonikaer, kobberstik m. m., medens Johan Hartmann, der begyndte omtrent samtidig på den anden side gaden i nr. 5 bekendtgjorde: »Handler kun med Uhre«.

Den 16. juni 1886 bekendtgjorde hidtil værende fuldmægtig Chr. Bøttern hos sagfører Munksgaard, at han begyndte for sig selv som sagfører, foreløbig i gæstgivergården »Salling« i Nørregade. De rigtig gamle sagførere hed prokuratorer, f. eks. F. A. Pasbjerg og Søren Munksgaard.

Af andre gamle betegnelser man træffer på i årtiets be-

kendtgørelser, er navne som »Maren Andersdatter, Kirstine Sørensdatte«, men det er dog undtagelser. »Auktionsplakater« om fallerede små-købmænd siger noget om det blandede varelager, købmændene lå inde med, f. eks: »Kolonial, brændevin, rom, mjød, petroleum, tobakker, markfrø, saltet flæsk, hølær, søm, samt ankere, kasser, flasker« eller: »Malt, pølse, tobak, 2 vogne og 1 trækvogn«.

Tandlæge Vilhelm Thomsen lokker med »Smertefri operationer og bedøvelse med kvælstofforilte«.

Der averteres med: tillægskalve, kartofler og æbler, og ofte med vindunderhelbredsartikler som »China Livs Elixir« eller »Det ægte Sundheds Salt«. – Man kan komme til England på ruten: »Esbjerg-London« eller »Esbjerg-Newcastle« (»passager og gods«), og til Amerika med »Thingvalla«.

Handelsforeningen averterer om »Aftenskole for Handelselever« (tilmeldelse: skoleinspektør Hasselriss). En »Yngre Herre ønsker møbleret Værelse med Kost og *Opvarning*«, og man kan sandelig også i 1880'erne finde pornoannoncer som »60 meget pikante fotografier erholdes for 1,50 kr.« Annoncøren er dog på god afstand, nemlig i Göteborg.

I april 1887 stilledes hovedgården »Krabbesholm« til bortsalg ifølge en pant- og udlægshavers begæring ved 3 offentlige auktioner. »250 tdr. ld. ager, 75 eng og 90 smuk skov«. Ejeren, ingeniør *Fugl* fik dog akkord. Byens 3 barberer *Smidt*, *Harder* og *Traberg*, måtte bedrøve kunderne med, at de vil lukke stuerne allerede kl. 6 juleaften og kl. 2 1. og 2. juledag.

*Møde*-annoncerne beretter om for eksempel: »Gudelige Forsamlinger« (Indre Missions møder med f. eks. provst Zeuthen, Viborg, som taler, eller en Indre-missionær), om grundtvigske møder, især i Jebjerg og Ramsing forsamlingshus, men også i rådhusalen i Skive. Talerne kunne være højskoleforstander Axelsen, Jebjerg, cand. mag. *Holger Begtrup*, Askov (den senere kendte forstander på Frederiksborg højskole), men også undtagelsesvis en udenlandsk taler som



højskoleforstander *Ullmann*, Norge. Mest dog nok pastor Glud, Jebjerg.

Der blev afholdt påfaldende mange afholdsmøder og også jævnligt møder i den konservative og den liberale forening.

## Bønder og købmænd

De større købmandsgårde var en lille verden for sig: De store rum med de lange rækker af fustager og kasser, der bragte bud fra verdens fjerneste egne, de store stalde med plads til måske 100 heste, og måske gæstgiveri og brændevinsbrænderi, som hos konsul Dige i »Brogården« – den tredje i købmands-dynastiet Dige.

Butikkerne var i almindelighed med bræddegulv, sand på gulvet og spyttebakker i hjørnerne. Butiksfolkene havde ofte travlt med at tappe de våde varer som akvavit, rom, kirsebærvin, petroleum, øl og tran. Krydderierne og *Sct. Croix* sukkeret måtte vejes af, rosiner skulle pilles og bønner sorteret. Over disken hang en tranlampe, eller hvis man var mere moderne, en petroleumslampe. For at spare benyttede man ind imellem tællelys i en flaske.

På *markedsdagene* var der ikke mindst i købmandsgårdene et myldrende liv. Her indtog bønderne deres medbragte klemmer, hvortil købmanden gav kaffe og naturligvis også brændevin til kaffepunch. I bænkekrogen stod tobakstønden til fri afbenyttelse.

Om fjandboernes Skive-besøg på en sådan dag har Jeppe Åkjær givet en fornøjelig skildring. Fjandboen kom med sit studekøbbe, og Åkjær fandt det »et kosteligt syn at se de gamle vadmelsmænd af grundfæstet formue stå i flokke foran købmandsdiskens og vente på en gratis dram ...« – »Konerne kom til kaffe hos »madamen«, men den godtgjorde de med en 3 pæglflaske fuld af fløde, og det tyk, hjemmeskummet fløde af prima kvalitet«.

Videre fortæller Åkjær, at »fra Arilds tid« havde fjandboerne opstilling på torvehjørnet op mod (nu) Løve-apotekets hjørne, medens sallingboerne samledes omkring (nu)

bankens hjørne, for mellem fjandboer og sallingboer var der »den dybe kløft som mellem filistre og israeliter«. (Nu ville man vel sige: »Mellem palæstinensere og israeliter«).

Sallingboerne havde ikke noget at gøre på Østerbro, og fjandboerne intet ved Nørreport.

## Skive handelsforening og Salling Landboforening

I 1883 sluttede byens købmænd sig sammen i »Skive Handelsforening«. Foreningens første formand var manufakturhandler *P. G. Holm*, Torvet.

Mellem Skive Handelsforening og Salling Landboforening blev der til tider et vist samarbejde.

Et af handelsforeningens første initiativer var en henvendelse til landboforeningen om at lade afholde *torvedage* i Skive med levende kreaturer hver anden måned i vintermånederne. Landboforeningen svarede, at selv om der holdtes mange markeder i Skive, ville man af hensyn til det store antal fedekvæg, der afsendtes fra Salling, arbejde hen til een torvedag i hver måned, nemlig den første mandag i måneden.

I 1885 henvendte Skive handelsforening sig til landboforeningen om at støtte arbejdet for at få oprettet en *amtstuefilial* i Skive. Landboforeningen sluttede sig til ønsket, men måtte mene, at det var en sag for kommunerne omkring Skive at tage op.

Om det fælles arbejde for startning af et *Andels-svinelagteri* i Skive vil senere blive berettet.

## Håndværkere

En ret væsentlig del af byens befolkning var håndværkere. Af en grundig og værdifuld undersøgelse som lærerstuderende under ledelse af seminarielektor Helge Stavnsbjerg

har foretaget, fremgår det, at der ved 10 årets slutning ialt var 54 forskellige håndværksfag. Måske vil det forbygge, at dem, der var flest af, var syersker, nemlig 51, af skomagere var der 48, murere 38, snedkere 34, slagtere 26, og smede 25 (I tallene er indbefattet både mestre og svende). Næst efter i antal kom: bagere, skrædere og bødkere.

Et andet hold lærerstuderende har udarbejdet oversigt over de forskellige sociale lag i byen, og i hvilke gader de boede. Blandt andet er der et udmærket kartotek over byens borgere i 1890. Det vil sikkert ofte kunne være til nytte for granskere. Det opbevares på Skive byarkiv.

## Primitivt brandvæsen

Trods alle fremskridt var forholdene i Skive i 1880'erne selvfølgelig helt anderledes end nu.

Brandvæsenet for eksempel: Byen havde 3 sprøjter, men der var intet vandværk, så det var et problem at bringe vand til sprøjterne. Det foregik dels i brandspande af læder, dels i vandtønder. Med spandene hentede man da vand fra de nærmeste brønde – men måske skvulpede det meste af vandet af under transporten.

Enhver husejer skulle have en fyldt vandtønde lige uden for huset. Når trommemanden, skomager *Wedø*, lod trommehvirvlerne gå gennem byen ledsaget af råbet »Brand« med angivelse af stedet, blev vandtønderne samlet sammen af vognmænd. Men inden sprøjtemandskabet var blevet vækket op til dåd, og inden tønderne var samlet sammen, var huset ofte brændt ned. Sjældent slog vandet til, så brandvæsenet måtte som regel nøjes med at søge at hindre ilden i at brede sig.

## Adspredelser i 80erne

*Krabbesholm skov* tilhørte manden på den gamle herregård Krabbesholm, på det tidspunkt ingeniør *Fugl*. Byens borgere kunne kun få adgang til skoven ved at betale kontingent til

skovforeningen, hvorved man erhvervede sig en nøgle til den låsede dør ind til den nederste gang. Det var nærmest kun byens bourgeois, der var medlemmer af skovforeningen. I skoven var der en meget uanselig træbygning, »Enighedsværn«, hvor konditor Harder sørgede for gæsternes beværtning med kaffe og øl, for børnenes vedkommende dejlig limonade og 5 øres kager. Opsynsmanden i skoven, »Peter Harre«, var som den nidkære Cerberus drengenes fjende, som senere *Svendson* og *Mogensen*.

I Skive anlægs forgænger »Liselund« ved Sønderbyen kunne borgerne fornøje sig ved havefester, sommerboller, grundlovs- og Sanct Hans fester. Sct. Hans-bålene blussede i øvrigt livligt ved Karup å og Skive fjord. – Fra 1886 blev grundlovsfesterne holdt i det nye anlæg, og snart efter var »Liselund«s saga ude.

Om vinteren kælkede ungdommen på møllebakken og ved Krabbesholm, og frostdage var der livligt skøjteløb på fjord og enge.

De mere velhavende borgere lejede ofte sommersøndage charabancer hos en af byens vognmænd og kørte til Eskjær skov, Flyndersø, Sevel kro eller Hagebro og nød den smukke natur.

Byens »finere folk« mødtes i klubben »foreningen«, der havde lokaler i »Gluds Hotel« (senere »Royal«). Men den 20. september 1881 startedes »Den nye Borger- og Håndværkerforening«, da nogle af den gamle Borger- og Håndværkerforenings medlemmer ikke fandt sig hjemme i den. – »Den nye«s festsal i Frederiksgade indviedes 1. januar 1882, med deltagelse af byens første orkester (Carl Møllers). Foreningens første formand var bundtmager *Thimm*. Der blev talt for kongen og dronningen, for damerne og for landboerne. Fra 1886 til 1891 var urmager *N. C. Melgaard* foreningens formand, senere i mange år hans søn, *Søren Melgaard*. Der blev i de kommende årtier holdt mange fester i »Den nye«: juletræsfester, nytårsboller, karnevaller m. m. m., og i det daglige mødtes mange kendte Skiveborgere i »værket« henad kl. 5 til thepunch og et spil kort.



V. Thimm, buntmager

## Glimt af 80ernes liv i Skive

I »Bogen om Skive« fra side 507 har overretssagfører C. V. Borch Jacobsen givet en række fornøjelige glimt af byens liv, nærmere betegnet dagligt liv i Thinggade set med drengeøjne. Her kom snedker Bøjlesen slæbende på et klædeskab, der skulle egetræsmales hos maler Himmelstrup. Men morsommere var det at se på den sorte skorstensfejer Hansen, eller gamle Jens Poulsen med sit studekøretøj. Han solgte sand til gulvene og til spyttebakkerne. Næsten mest spændende var dog lygtetænderen, når han entrede op i gadernes lygtepæle og hældte olie på lamperne. Måske råber farver Thorstensen til naboen, bager Dahl, at et par mænd kommer med en flok stude på flere hundrede, eller en bonde fra Fly synes at have brugt pengene for sit hjemmelavede smør på beværtninger, måske hos Kræn Hundehoved i Nørregade, skønt Thinggade og Østertorv nok på et tidspunkt havde ikke mindre end 14 beværtninger. Dagligt

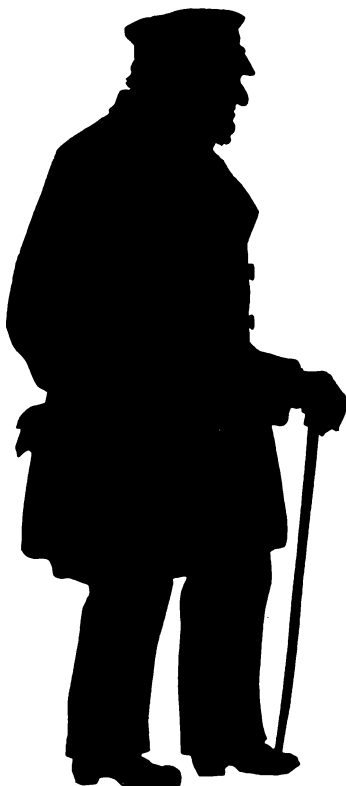
kommer også gennem gaden en ung bondekone fra Halskov med to små spande med fløde til salg. Nedad gaden kommer også herredsfuldmægtig Lowsen (senere sagfører og sparekassedirektør) småfløjtende en melodi fra Farinelli, og måske prokurator Pasbjerg, der hele tiden sagde: Hm, hm. Bedst var det, når prokurator Munksgaard kom i gaden, for han havde altid bukselommen fuld af 2-ører til uddeling blandt gadens drenge. 2-øren blev omgående omsat til et kræmmerhus brystsukker, for eksempel hos købmand Therkildsen i gaden.

Byens mest populære og originale mand, var vel nok »Dr. Schou«, den gamle distriktlæge. Ved sygebesøg og andre lejligheder var hans indledningsord altid: »Se nu lidt, se nu lidt!« Hans påklædning var ikke mindst særpræget: »Om vinteren bar han en bredskygget kasket, der ikke dækkede hans kraftige, hvide nakkehår, og en langskødet frakke, af hvis baglomme man kunne se snippen af hans rødterne lommeterklæde. Om sommeren gik han med en hvid kasket eller en panamahat med sort bånd, der bagtil flagrede lystigt i vinden, en langskødet frakke af gult nankin eller lærred, benklæder af samme stof og fjedersko«.

Han ville gerne beværtes godt, når han kom på sygebesøg. Var det kaffe og brød, stoppede han alt brødet ned i kaffen og æltede det rundt, til det blev til en slags grød, og så spiste han det med skeen.

## KULTURLIV

I 1880'erne var litterært interesserede herhjemme, også her på egnen, ikke mindst optaget af nye værker af Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson. Folk som distriktlæge Schou og sagfører E. (Borch) Jacobsen fik mange diskussioner om disse omstridte forfattere. Også i bladene blev der ført debatter om dem. Mens en indsender således erklærede Bjørnson sin vedvarende kærlighed, mente en anden, at hans foredrag »bringer skamrødmen på enhver blufærdig kvindes pande og gyder en moralsk gift i de unges sjæl«.



C. Schou, læge

Endnu skarpere stod vel striden om Ibsen.

På 200 års dagen for Holbergs fødsel, den 3. december 1884, holdt borgerne i Skive en stor Holberg-fest med det yndede bazar-arrangement, som fruene Hestbek og Rübner Petersen stod for.

Samme år læste Herman Bang op i Skive af egne værker, men han blev køligt modtaget, hvad der måske stod i forbindelse med, at censuren lige havde forbudt og beslaglagt hans nyligt udkomne bog: »Håbløse Slægter«.

I forsamlingshusene på landet tolkede allerede i 80'erne *Jakob Knudsen* dansk litteratur under stor tilstrømning. De unge kunne da tage fra et møde i for eksempel Ramsing forsamlingshus indtil 4 kilometer hjem for at malke og derefter tage tilbage for at høre mere. Der var videbegærlighed blandt de grundtvigske unge.

Der var i Skive mange *teaterforestillinger*, og bladene anvendte en forholdsvis stor plads af den, de havde at råde over, til anmeldelser deraf. Derudover havde Skive Avis jævnligt »Teaterbrev fra hovedstaden«, hvor igennem læserne blev holdt orienteret om, hvad der fremkom på de københavnske scener.

Der blev i Skive opført så lødige ting som Ibsens »Gengangere« og stykker af Holger Drachmann, for eksempel det nye: »Efter Syndefaldet«. Drachmann, der jo havde et meget svingende gemyt, havde på den tid sin konservative, nationale, moralske periode.

Mange af de stykker, der blev opført på Skive teater, har de følgende årtiers teatergængere også erindringer om, således:

»Elverhøj«, »Svend Dyrings Hus«, »Gjøngehøvdingen«, »Genboerne«, »Tordenvej«, »Soldaterløjer«, »Capriciosa«, »Ambrosius«, »Anders Tikjøb«, »En Spurv i Tranedans«, »Ridderen af Randers Bro«.

Det var blandt andet Aug. Rasmussen og Cortes' selskaber, senere især den populære Albert Helsingreen, der kom til Skive.

Den samme forestilling kunne blive opført 4 dage i træk (som det jo nu igen er blevet tilfældet).

*Varieteforestillinger* kunne man skam også opleve i Skive. De foregik i Nordbanerestauranten.

Der blev også nu og da budt på *konserter*, for eksempel klassisk musik i klubsalen på »Gluds Hotel«, og der kunne være »Folke-koncert« i »Den nye« med »det første, virkelige drengeorkester nogensinde optrådt«.



## Gejstligheden i 1880erne

I 1880'erne var den øverste gejstlige person i stiftet, biskop *Hans Jørgen Swane*, Viborg. Selv om der foreligger vidnesbyrd om gode sider af hans karakter, må man nok kunne sige, at han var en streng herre, som ikke tålte afvigelser for hvad han mente, der var det ene sande og rette. En vurdering af ham går ud på: »... hans højirkelige, strengt konservative syn, bragte ham jævnligt på kant med de moderne bevægelser og mænd i stiftet.«

Stiftsprovst i Viborg stift var fra 1885 *Fr. Zeuthen*, »en af Indre Missions førende personligheder.«

Sallings provst var den populære *C. P. Møller*, Selde, hvor han virkede i 44 år.

Sognepræsten i Skive, *J. J. Lohmann*, er nævnt andetsteds.

I Håsum-Ramsing var grundtvigianeren med »det brusede sind« *Aug. Schrøder* sognepræst.

I Balling-Volling havde de *M. Blichfeld* til 1883, og i de næste 10 år: *E. T. Hagerup*, afgjort grundtvigianer. Rødning-Krejbjerg *Fibiger-Jørgensen*, højirkelig og stejl. Han støttede Indre Mission over for grundtvigianerne, der betragtede Glud som deres præst. Ved sin skarpe holdning kom *Fibiger-Jørgensen* i modstrid med mange af sine »sognebørn«. I 1885 klagede han til de overordnede myndigheder over, at Glud benyttede Rødning skole til »gudelige forsamlinger« i skoletiden, og Glud fik en alvorlig misbilligelse, hvad der dog antagelig ikke har gjort større indtryk på ham.

I Grinderslev-Grønning havde de *J. R. Stockholm*, lige fra 1864 til 1898. Han var meget imod *Fr. Møllers* grundtvigske virksomhed der. Men den præst, der afgjort mere end nogen anden prægede 10 året i åndelig henseende i Salling, var som nævnt pastor *Glud* i Jebjerg. Det skete i samarbejde med mændene omkring Hem skole og Ramsing forsamlingshus. Jebjerg blev nu det grundtvigske midtpunkt i de følgende årtier, det førende åndelige centrum i Salling, i alt fald for grundtvigianerne. Glud var den utrættelige foregangsmand for egnens åndelige og folkelige religiøse rørelse. De store efterårsmøder i Jebjerg forsamlingshus kunne

2 dage i træk samle over 1000 deltagere, og Glud talte ved møder overalt i Salling og videre ud.

Hvad der bidrog til at gøre Jebjerg til Sallings åndelige midtpunkt var også, at byen i 1884 fik en folkehøjskole, Jebjerg folkehøjskole, ved hvis start Glud havde været virksom. Forstander blev den elskelige *A. Axelsen*, Glud blev lærer her, og den passede ham bedre end den konservative Oddense højskole. Hans foredrag var meget originale, sproget var djærvt og folkeligt.

Glud betegnedes som en »ægte, ydmyg, dansk, folkelig og kristen personlighed«. Han var præst i ikke mindre end 60 år i Jebjerg.

Præstegården i Jebjerg har Jeppe Åkjær skildret i følgende vendinger:

»Den gamle præstegård i Jebjerg med de mossede tage, de hvidkalkede længer, sulehus, hejsebrønd i gården, æblehave og dam.«

Som antydnet var der en vis modsætning mellem de to højskoler i Salling. Dette kom til udtryk på Viborg amts skole-rådsmøde midt i 80'erne, da der skulle behandles tilskud fra skolefonden til højskolerne. Herom førtes en stor debat. Pastor Lohmann, Skive, fandt Jebjerg højskole »for ung og uprøvet«. Den skulle højst have 100 kr. mod Oddenses 250 kr. Han var også betænkelig ved, at den var knyttet til en »børneskole«. Venstre-folketingsmand *Ravn*, valgt på Mors, senere i Viborgkredsen, rettede: »Ikke børneskole, men fortsættelsesskole«. Lohmann: Jeg vil kalde den en friskole. Provst Møller Selde, anbefalede derimod varmt Jebjerg højskole, og stiftsprovst Zeuthen mente, at »det ville sætte ondt blod, hvis Oddense fik mere end Jebjerg«. Ved afstemningen vedtoges det med 11 stemmer mod 5 at yde 250 kr. til hver af skolerne.

At Glud havde social forståelse fremgår af den meddelelse i bladene hvor højskolens åbning bebudedes. Det hed i denne:

»Den 1. november 1884 vil – med Guds hjælp – »Salling højskole og ungdomsskole« begynde sit arbejde med 3 lærere.«

og så fulgte en appel om at hjælpe til med at få tilgang fra »de små og fattige Hjemstavne«. For at få dem med opfordredes »100 gode mænd« til årligt at betale 10 kr. hver for at hjælpe de Unge Drengene eller Voksne«.

Opfordringen var underskrevet: Jebjerg, den 2. september 1884. Kr. Glud.

## Sallings lærere i 1880erne

Ikke mindst hvad angår lærerne var der en himmelvid forskel på disses stade i 80'erne sammenlignet med nogle årtier før.

Lærerne var nu meget aktive. Især Nordsallings lærere skrev artikler i de lokale blade om hjem og skole, og mange emner blev drøftet på kredsens møder. En deltager ville have indført den nordiske talbetegnelse, for eksempel: tretti-syv i stedet for syv og tredive. Dette fornuftige forslag ville dog ikke alle gå med til. – Et andet emne var pryglestraffens afskaffelse, som lærer Ejlersen gik ind for, mens andre mente, at »en grundig dragt prygl« ikke var at foragte som opdragelsesmiddel.

I Sydsalling-kredsen var lærer *Majland*, Hvidbjerg, formand fra 1883. Men den Sydsalling-lærer man lagde mest mærke til, var som tidligere nævnt *Søren Lavrsen*, Hem (fra 1868 til 1890). Andre lærere, hvis minde lever endnu på egnen, var f. eks.: *Himmelstrup*, *Brøndum* (1880-1906), *Jens P. Vimtrup*, *Krejbjerg*, og *K. Primdahl*, Ramsing (1869-1912).

Der blev i 80'erne holdt fællesmøder mellem nord- og sydkredsens lærere. Således indledte Søren Lavrsen ved et møde om det kirkelige tilsyn med skolerne, som Lavrsen ville have afskaffet. Han havde bitre erfaringer med biskop Swanes utålsomhed over for de grundtvigske undervisningsideer. Helt anderledes var det med den afholdte provst Møller. – Lærerne var imod den dogmatiske religionsundervisning i skolerne. I stedet ønskede man en grundig undervisning i bibelhistorie og kirkehistorie, og lærerne burde have mere undervisningsfrihed. Lærer Lavrsen indskræn-

kede ikke sin virksomhed som taler til lærermøderne. Efter at de grundvigske foregangsmænd, præsterne Kirkeby og Monrad, var rejst fra egnen, tog han ud og talte i nabo-sognene.

Skildringen af udviklingen på Skiveegnen på de forskel-ligste områder, økonomiske, åndelige m. m., er hermed ført frem til år 1890.

Hvad angår udviklingen derefter, håber jeg, at andre vil fortsætte med at skildre denne.

Vigtigste kilder:

Flere årgange af »Skive Avis« og »Skive Folkeblad«.

Salling Landboforenings jubilæumsskrift 1842-1942.

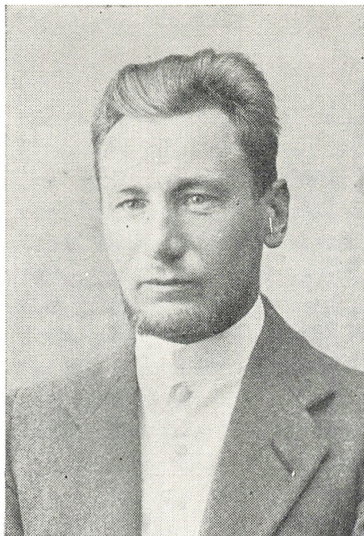
Bogen om Skive 1926.

Nedergaards præstehistorie.

»100 år blandt Sallings lærere«.

Artikler i Skive Folkeblad af N. Olesen Husted: »Træk af ånds-livets historie i Salling«.

A. P. Pedersen: Liv og Virke.



Hjalmar Kjems, stadsskoleinspektør

## Af stadsskoleinspektør Hj. Kjems erindringer

Afdøde stadsskoleinspektør *Hjalmar Kjems* har i sin tid til Skive byarkiv indleveret en interessant skildring af sit liv.

Årbogen bringer her et afsnit vedrørende Kjems's virken her i byen, foreløbig fra 1902 til efter 1. verdenskrig. Andre afsnit vil måske følge i senere årbøger.

### *Timelærer i Skive*

Efter aftjent værnepligt blev jeg hjemsendt den 15. juli 1902. Skive byråd havde da ansat mig som timelærer ved Skive kommunale skolevæsen med en løn af 75 kr. om måneden for 36 ugentlige undervisningstimer. Det var et fremskridt; men jeg måtte ganske vist selv sørge for logi. Det spørgsmål løstes let, for min gamle ven, K. Pedersen, tilbød mig, at jeg måtte bo i et overværelse på Skivehus skole.

*Dorthea Quist*

Kosten fik jeg som før på skolehjemmet hos Markus Nielsen og Bodil. Der var plads ledig i sofaen ved siden af en ung dame. Frk. Dorthea Quist var direktrice i Skive ny modebazar. Da der var blevet spurgt om, hvorledes den nye pensionær var, havde lærer Mouritsen, der døde som skoleinspektør i Silkeborg, svaret: »Ja, han er en rigtig liebergut« efterfulgt af en hjertelig latter. Det er ikke godt at vide, hvilke tanker frk. Quist gjorde sig efter den besked. Imidlertid kom vi godt ud af det med hinanden, og da jeg om aftenen den 3. november i storm og regn havde fulgt hende ned til modebazaren for at slukke udstillingslyset, faldt vi hinanden om halsen, og jeg fik kreem-kram til mit hår.

Samme nat skrev jeg til min mor:

»Allerkæreste mor!

Jeg er – ja jeg er kommet til at holde så forfærdelig meget af en pige heroppe. Ualmindelig smuk, det er hun, og god, det ved jeg også, hun er. Det er bestemt, og jeg syntes, du skulle vide det med det samme, men som den største hemmelighed«.

Underneden opgaves navnet på dette unikum. Kravet om hemmeligholdelse måtte siges at være på sin plads, for almindeligvis anses et par kys jo ikke for at være bindende, så det var jo ikke sikkert, at frk. Quist betragtede det som en forlovelse. Det viste sig dog, at hun var villig, og nu har vi levet sammen som ægtefæller i over et halvt hundrede år, og jeg har i hvert fald aldrig fortrudt det.

*Skolevæsenet i Skive*

Da jeg vikarierede i Skive 1901, var der to kommuneskoler inde i byen, nemlig friskolen i Østergade og realskolen i Frederiksgade. Desuden var der en lille landsbyskole på Hedemarken, som nu kaldes Brårup. Navnet friskole havde ikke noget med den grundtvigske friskolerørelse at gøre, men betød simpelt hen, at skolegangen var gratis, mens der skulle betales skolepenge i realskolen. Foruden disse skoler var der en del små privatskoler. En af dem, frk. Sørensens pigeskole,



Kr. Pedersen, overlærer

havde lokaler i realskolen. Den havde ikke eksamensret. Det var endnu ikke mode, at piger skulle tage eksamen. Den gav undervisning i både tysk, engelsk og fransk. Den var nemlig beregnet på det velhavende borgerskabs døtre, og timerne lå således, at den ikke havde frikvarter samtidig med realskolen. Det var damerne for fine til.

Hovedparten af byens børn gik i friskolen. Drengenes undervisning lå om formiddagen, pigernes om eftermiddagen. Det var meget praktisk, for så kunne pigerne hjælpe til hjemme indtil middag og drengene havde hele eftermiddagen fri, så de rigtig kunne gøre fyldest i deres bypladser. For øvrigt udvandrede en mængde drenge hver sommer til landet for at tjene hos bønderne. Kun drengene havde gymnastik. Man gik ud fra, at det var overflødigt at undervise pigerne i gymnastik, da de jo ikke skulle være soldater. Indtil århundredskiftet var undervisningen heri overladt til afdankede underofficerer og bestod for en stor del i eksercits, hvortil der brugtes trægeværer.

Der var blandt byens borgere stor misnøje med skoleforholdene, og det havde ført til oprettelse af de såkaldte hel-dagsklasser, hvor undervisningen var fælles for drenge og piger. Der var ikke plads til disse klasser i den overfyldte skole i Østergade, hvorfor de flyttede ind i vestfløjen på Søndre skole, realskolen, mens frk. Sørensens pigeskole måtte flytte ud.

Noget af det første jeg hørte om i Skive var, at den eller den lærer havde slået den eller den dreng ihjel. Det lød utroligt; men vist er det, at der blev straffet hårdt og meget. I hvert klasseværelse lå der et spanskrør af passende tykkelse, hvadenten det nu skyldtes, at der ikke i omegnen kunne skaffes hasselkæppe nok, eller grunden var, at spanskrøret var mere effektivt og desuden i overensstemmelse med skolelovens forskrifter.

Det siges, at der ikke findes noget våben, man ikke har forsvarsmidler imod. Dengang gik drengene med store hals-tørklæder, og var der udsigt til spanskrør, anbragtes tørklædet meget snildt på det udsatte sted med en flig ned ad hvert lår under bukserne. Således afværgeades de værste følger af straffen, hvis offeret hylede tilstrækkeligt til at overbevise om virkningen.

### *Originale kolleger*

Det var en mærkelig samling lærere, der tilbragte frikvarteret i den åbne indgang til vestfløjen, og alle var de forsynet med et passende øgenavn.

Der var Mads Pedersen, kaldet Lange Mads. Han havde aftjent sin værnepligt som garder, men havde ikke sluttet venskab med den kongelige familie. Som holder af Politiken, lige fra den udkom første gang, var han fanatisk hørupper og betragtede bladet som det femte evangelium. Han var en meget sparsommelig mand, og for ikke at slide på overfrakken, bar han den på sin lange magre krop uden brug af ærmerne. Han blev da også en velhavende mand.

I første del af århundredet fremviste Scheel-Wandel i »Risten« en flok kannibaler, der gjorde stor lykke. En sen



aften, ved et højt glas væddede en af Politikens unge journalister med nogle kolleger om, at han kunne bringe en notits i bladet om, at Scheel-Wandel var blevet ædt af sine kannibaler, og det lykkedes ham virkelig at indsmugle en lille meddelelse om, hvorledes kannibalerne af trang til deres naturlige kost ikke havde kunnet modstå fristelsen ved synet af den velnærede direktør, men havde slagtet ham og ædt ham med den største tilfredsstillelse. Mads Pedersen troede hvert ord og fik et stød i hjertehulen, da det viste sig at være en and; men episoden havde jo sin forklaring.

Så kom den berømte annonce om forbindelsen med månen. Den stod som leder i alle de københavnske blade. Det var kun på betingelse af, at alle tog den, at bladene gik ind på spøgen og tog den gode fortjeneste. Artiklen begyndte meget videnskabeligt; men en udtalelse senere i den om, at det var første gang en sådan forbindelse var etableret, siden Elias steg til himmels i sin ildvogn, lød ikke særlig videnskabelig. Lange Mads havde lige fået tid til at se den lumske artikel i søndagspolitiken, inden han gik i skole mandag morgen, og var meget optaget af den.

Otto Christensen, kaldet Blå Otto var Mads Pedersens modstykke. Han holdt ridehest, foragtede overtøj, gik med delvis opknappet vest og rejste til udlandet i ferierne samt brugte blå briller. Han var aristokrat og skeptiker, navnlig over for Politiken. Han afviste meddelelsen med den foragt den fortjente, trods Mads Pedersens videnskabelige henvisninger. I næste frikvarter eller måske en del af timen var han nede i håndværkerforeningens læsestue for at se de københavnske blade og kom glædestrålende tilbage med den besked, at telegrammet læst i et spejl lød: »Vi har Dalsgårds kaffebød i kikkerten«. Så mistede Hørup en af sine mest trofaste tilhængere. Mads Pedersen sagde Politiken af og holdt derefter det moderate dagblad »København«, hvilket var i høj grad ulogisk, da »København« også havde bragt annoncen.

Og så var der den elskelige P. C. Petersen, som desværre aldrig kaldtes andet end Bettefanden. Han var lille og ma-

ger, men muskuløs og bar meget stærke briller. Han var tilsyneladende født med en cykel mellem benene. Hver fjortende dag havde skolen fri af hensyn til rengøringen, de såkaldte vaskedage. Så cyklede Petersen til Randers eller lignende fjerne steder for at røre benene. Efter en vaskedag stillede han på skolen med en ny tobakspung. Da jeg også røg shagpipe, var jeg interesseret i den, og da jeg hørte, at den kun havde kostet 35 øre, udtalte jeg, at til den pris kunne jeg nok tænke mig at få en sådan pung. Den var købt i Ålborg, og næste vaskedag cyklede hr. Petersen til Ålborg efter en pung til mig, som jeg betalte 35 øre for. Der er 100 km fra Skive til Ålborg, og det var ikke veje som nu.

Børnene holdt af ham, men disciplin kunne han ikke holde. Engang han havde sang i sangsalen med Frederiksgade, stemte en lirekassemand ude på gaden i med den kendte vise: Kom, Karoline, kom, vil du med til Klampenborg! og øjeblikkelig faldt klassen ind og sang: »Kom Karoline, kom«, men det havde ikke gjort større indtryk på hr. Petersen, for da han kom ud derfra, var han i livlig samtale med de store drenge om cykelture til udlandet.

Han var en fremragende matematiker; men det smittede ikke af på eleverne, og der er vist ikke tvivl om, at Skive realskole i de år satte bundrekord for Danmark med hensyn til matematikkarakterer. Han stod gerne ved kassetavlen og forklarede, alt imens han skrev på tavlen. Eleverne tumlede sig vildt, og ingen kunne eller ville følge med. Engang havde de aftalt, at de på et bestemt signal skulle være stille som mus. Timen forløb som sædvanlig, indtil signalet blev givet. Petersen mærkede, at der var noget usædvanligt i gære. For første gang hørte han kridtets kradsen mod tavlen, og i sin forfjamskelse gjorde han det værste han kunne foretage sig. Han vendte sig om mod klassen og brølede: »Hold kæft«. Man kan nok forestille sig resultatet af den salve.

Da han måtte give op, var jeg blevet skoleleder, og han kom ned til mig privat for at tale om sin afsked. Da fortalte han mig grædende, hvor meget hans øgenavn havde pint ham hele tiden. Det forbavsede mig, for man havde

aldrig mærket, at det havde gjort noget indtryk på ham før. Det viste sig, at han havde fået det for sin godheds skyld. Som ganske ung lærer havde han fortalt drengene St. Steensen Blichers historie om Bette Fanden. Så var ordet blevet knyttet til ham selv, og da hans udseende, bl. a. hans stærke briller, og hans hele optræden talte for det, beholdt han det, en menneskelig tragedie.

### *En diktator*

Skoleinspektør Hasselriis var leder af byens samlede skolevæsen. Han havde deltaget i krigen 1863-64 som frivillig, vist nok som løjtnant. Han var begyndt som ejer af en privat realskole, der var blevet overtaget af kommunen.

Engang jeg havde besøg af min bror Magne, der var lærer, ønskede denne at overvære min undervisning i dansk. For at undgå en udsmidning i timen bad jeg Hasselriis om lov til det. Han forbød det, da undervisningen kunne lide ved det. I timen derefter kaldte han mig ud på gangen og underholdt mig en halv time med største elskværdighed om aldeles betydningsløse emner.

I en klasse, hvor jeg havde både engelsk og skrivning, opdagede Hasselriis, at jeg ved indøvelsen af bogstavet »w« havde brugt et engelsk ord som forskrift. Det blev strengt påtalt.

Engang da Mads Pedersen skulle have time i én af realklasserne, opdagede han, at hans sko var blevet snavsede. Som gammel garder kunne han ikke finde sig i en sådan uorden, og han tog da det trækpapir, som lå i klasseprotokollen, og tørrede skoene omhyggeligt af.

Næste time skulle klassen have skoleinspektør Hasselriis. Da han opdagede det tilgrisede trækpapir, spurgte han i sin sædvanlige lynogtorden tone: »Hvem er ordensduks?« Denne rejste sig.

Ordensduksen var en fornem person, som havde lov til at blive inde i klasseværelset i frikvartererne, og som kunne ligge i vinduet og række tunge ad kammeraterne, når de

trådte hverandre over tæerne på den snævre såkaldte legeplads.

Hasselriis forlangte en forklaring, og meddelelsen om, at Lange Mads var skyld i overtrædelsen, formildede ham ikke. »Kom herop!« lød det.

I Skive realskole ramte retfærdighedens sværd uden personsanseelse, og ordensduksen fik sig en ordentlig omgang med det spanskør, der altid lå klar til brug på pulten.

### *En oprører*

Lærer Simonsen var en frihedselskende natur og led meget under Hasselriis' vilkårlighed og pedanteri.

Da der blev oprettet en lille landsbyskole på Hedemarken, det nuværende Brårup, søgte han stillingen som lærer der for at blive mere selvstændig.

Det var forresten ham, der genoplivede navnet Brårup, der var forsvundet med den udslettede landsby, som havde fortørnet kongen ved at slutte sig til Skipper Clement.

Simonsen var fanatisk afholdsmand og fik stor betydning ved at bekæmpe det udbredte drikkeri på Hedemarken.

### *Et kompromis*

Han var noget af en Erasmus Montanus. Engang han var til gilde hos sin nabolærer i Egeris, drøftede selskabet den nye Jeppe Aakjærs kætterske påstand, at sten var kommet fra Norge eller Sverige under istiden. Det vidste jo da ethvert fornuftigt menneske i Egeris, at sten groede i jorden. Simonsen gik imidlertid ind for kætteriet med samme glød som Erasmus Montanus for jordens rundhed. Han stod ene, og ordstriden voksede til en skarphed, som den skikkelige lærer Pedersen i høj grad misbilligede. Han greb derfor ind og sagde: »Ja, se nu folkens, det kan jo være, at begge parter har ret. Æ kja'n (kernen) er måske kommen fra Norge eller Sverige, og så er resten vokset i jorden«. Dette geniale kompromis gjorde ende på striden, skønt Simonsen nok ikke var helt tilfreds med afgørelsen. Freden var genoprettet i Egeriis skole.

### Lærerråd

Men der var ikke fred inde i byen.

I 1904 kom loven om lærerråd, som selvfølgelig var en brand i næsen på skoleinspektøren, der holdt på lærernes pligt til ubetinget, nøjagtig og villig lydighed. Han prøvede på at omgå loven. Den første sag, som krævede lærerrådets behandling, blev fremlagt til eftersyn sammen med en skrivelse, som gik ud på, at hvis ingen af lærerne gjorde indsigelse mod forslaget, ville man betragte det som godkendt af lærerrådet.

Det kunne vi andre lærere ikke finde os i. De gamle var nok faldet til føje, dersom de havde været alene om det. Nu fremsatte vi forslag om nye instrukser og ordensregler og indførelse af klasselærersystemet, foruden om ændringer i det fremlagte forslag, der gik ud på at udvide nordfløjen ved at forbinde den med håndværkerstiftelsen i Frederiksgade.

Skoleinspektøren var født formand for lærerrådet dengang, og selvfølgelig betragtede han vore forslag som en næsvished og nægtede at sætte dem på dagsordenen.

Først i december 1904 holdt lærerrådet så sit første møde. Mine kolleger valgte mig til sekretær. Ombygningsforslaget blev behandlet, og vore forslag til ændring af den elendige plan blev vedtaget, men blev forkastet af skolekommissionen.

Dengang var der delt skolegang med een times middagspause. Den første eftermiddagstime var på 60 minutter, en alt for lang time navnlig for de små, hvorfor lærerne foreslog, at den først skulle begynde ti minutter over kl. 13. Dette forslag blev også forkastet af skolekommissionen.

Striden antog skarpere og skarpere former. Fordelingen af fag og timer var fuldstændig tilfældig, og der blev hverken taget hensyn til børn eller lærere. Timeplanen var aldrig lagt ved skoleårets begyndelse den 1. april, ja, det er kendt, at den først blev færdig til pinse. Da opflytningen selvfølgelig måtte finde sted ved skoleårets udgang, herskede der et fuldstændigt virvar i de uger, indtil timeplanen blev færdig. Lærerne måtte undervise i klasser og fag, de

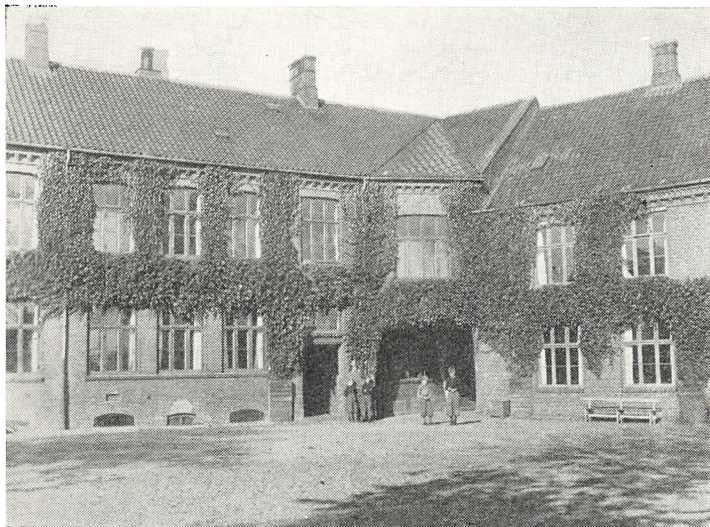
ellers ikke havde noget med at gøre. De nye førsteklaser blev undervist af de tidligere lærere i de gamle førsteklaser, og den, som skulle have en ny førsteklasse, fik den altså først uger hen i skoleåret. Det var jo fuldstændig vanvittigt.

Fagene blev fordelt på må og få. Vi foreslog indførelse af klasselærersystemet i folkeskolen og en fornuftig gennemførelse af faglærersystemet i eksamensskolen, således at en lærer, der havde overtaget en klasse i et bestemt fag, førte den videre heri. Mod det indvendte de gamle skoleledere, at de børn, der fik en dårlig lærer, ikke kunne være tjent med at have ham i hele deres skoletid, men at man tværtimod burde lade lærerne skifte så meget som muligt, så alle børn fik lige megen nytte af de dygtige lærere. Argumentet ser bestikkende ud; men gennemføres det, medfører det virvar og forflygtigelse af ansvaret. Når hver lærer fører sin klasse op, ved man, hvem der har ansvaret for den, og bliver resultatet dårligt, må vedkommende tage sig sammen.

Lærerne krævede endvidere, at undervisningen skulle slutte senest kl. 16. Det var umuligt at lægge timeplanerne således, hævdede de to gamle skoleledere, og da kravet blev godkendt langt om længe, måtte lærerne selv lægge planen. Striden fik så skarpe former, at den vakte opmærksomhed i skolekredse landet over.

Sognepræsten var dengang født formand i skolekommissionen, og det blev i almindelighed forstået på den måde, at han afgjorde sagerne på egen hånd. Vor sognepræst var Carl Bahnson, en fremragende prædikant og en lødig digter. Han var imponerende af skikkelse og fuld af nerver som en racehest. Når der trak tordenvejr op, rejste håret sig på hans hoved.

Han var fortvivlet over den stadige uro i skolen. I marts 1905 kaldte han lærerne sammen til et møde og slog ikke straks fast, at han ville have det betragtet som et udelukkende privat møde, der ikke måtte drages til offentlighedens kundskab. Han hævdede, at han stillede sig fuldstændig objektivt i striden, og viste derpå ved den uforskam-



Fra skolen i Frederiksgade

mede måde, hvorpå han behandlede lærerne, hvad han mente dermed. En forespørgsel til ministeriet fra lærerne ville han fremsende, men i egen redaktion. Jeg sagde ham og de andre overmennesker nogle menneskelige ord, men han afbrød mig uafbrudt. Dog måtte han til sidst indrømme, at der ikke var taget tilstrækkeligt hensyn til lærerrådet.

Mange af lærerne var ængstelige og vaklede. Jeg var selv ved at tabe modet til tider og forudså, at stillingen kunne blive uholdbar for mig, men jeg trøstede mig med, at jeg altid kunne slå mig igennem i mit andet fædreland, Amerika.

### *Det radikale parti stiftes*

Ministeriet I. C. Christensen var blevet dannet i januar 1905, og Alberti blev øjeblikkets mand, mens I. C. selv »tabte troen«. Albertis pryglelov blev vedtaget. Det var ikke den slags love, vi havde ventet, når venstre efter den lange og bitre kamp om parlamentarisme kom til magten.

Til Odense rejste Kæmpegård og Kjems,  
Gud ved, hvordan de kommer hjems.

Således skrev Skive Folkeblad.

Ja, læge Kæmpegård og jeg deltog i det møde, der afholdtes 20. maj 1905, og hvor Det radikale Venstre blev dannet.

Jeg kom til Odense tidligt om morgenen. Det må have været søndagen den 21. maj. Der var samlet godt et halvt tusinde mennesker fra alle landets egne, da mødet åbnedes. Allerede inden den radikale fløj af venstre-reformpartiet på rigsdagen havde udskilt sig som »Folketingets venstre«, var der flere steder i landet oprettet nye venstreblade, der vendte sig imod ministeriets politik. Selvfølgelig havde vendelboerne været de første, der gjorde oprør, og de standsede ikke, før de havde nået Odense ligesom i Knud den Helliges dage.

Det var en broget forsamling, og bølgerne gik højt under forhandlingerne om programmet for det nye parti. Jeg talte efter mødet med P. Munch, hvis tidsskrift »Det ny århundrede« jeg holdt, og måtte give ham ret i, at programmet var godt. Alligevel havde jeg taget den beslutning at indmelde mig i socialdemokratiet, når jeg kom tilbage til Skive, fordi jeg efter forhandlingerne at dømme ikke kunne regne med, at det radikale parti ville få så lang en levetid, at det kunne vare mig ud. Vilhelm Rasmussen gik det på samme måde.

Ved den efterfølgende banket sad jeg ved siden af Johan Skjoldborg. Han var heller ikke rigtig tilfreds og betroede mig, at han i virkeligheden var anarkist. Jeg spurgte ham, om han gik med bomber i lommen. Det gjorde han ikke; men han var stærkt påvirket af P. Krapotkin. Det var jeg også. Vi havde begge med henrykkelse læst »Håndens og hjernens arbejde« og »Gensidig hjælp«. Jeg havde læst Darwins »Origins of Species«, og glædede mig nu over Krapotkins påvisning af, at gensidig hjælp i naturen var en vigtig faktor i kampen for tilværelsen, og at fællesskabsfølelsen var lige så naturlig som egenkærligheden. Skjoldborg var en





Johan Skjoldborg, forfatter

munter og herlig bordfælle, og vi havde det meget fornøjeligt sammen.

Nå, jeg måtte med nattoget, for det gjaldt om ikke at forsumme skolen næste dag. Det stormede den nat, og mange var søsyge på færgen over Lille Bælt. Jeg kunne ikke forstå, at det tog så lang tid at komme over og så, da jeg kom op på dækket, at vi var drevet helt op til Kastelodden. Først da vi kom ind under land, kunne færgen arbejde sig ned til færgelejet.

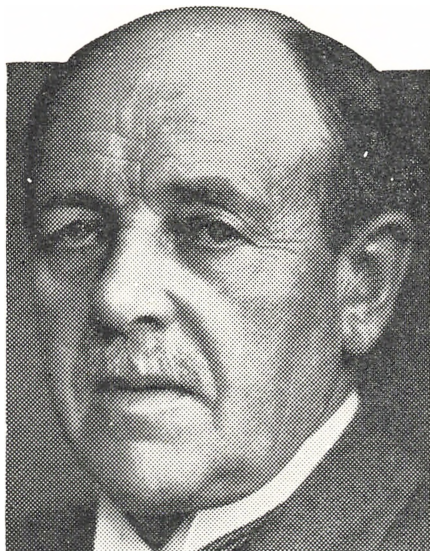
Jeg kom i meget muntert selskab i toget, og da jeg nåede Skive henad morgenstunden, havde jeg ikke lukket et øje fra lørdag morgen. Det gjorde jeg derimod, så snart jeg satte mig ved katederet. Hovedet sank uhjælpeligt ned mod brystet, og jeg måtte vandre op og ned i klassen hele den dag for ikke at falde i søvn. Da jeg kom hjem til min søde lille kone, blev jeg straks puttet i seng og mistede bevidstheden. Da jeg havde fået udsovet gik jeg til redaktøren af

Skive Socialdemokrat, Gerhard Nielsen, og meldte mig til hans parti. Han var en lun tømrersvend, og vi fik et gnidningsløst samarbejde indtil han alt for tidligt døde som folketingets formand.

### *Hævn*

I sommeren 1905 fandt ombygningen på skolen sted, og da ferien var kort dengang, fik skolen fri fjorten dage før tiden for at håndværkerne kunne komme igang. Dette gjaldt dog ikke 4. realklasse, hvor jeg havde fem ugentlige timer i engelsk. Jeg skulle deltage i et engelskkursus på lærerhøjskolen i København. Min kone og jeg havde planlagt at cykle derover og undervejs besøge min mor i Fredericia. Derfor ville jeg gerne lægge en time om, så jeg kunne blive fri den sidste skoledag. Hasselriis stillede sig absolut afvisende og greb lejligheden til et større opgør. Han sagde bl. a., at han netop havde bedt præsten godkende den midlertidige timeplan, da han nok tænkte, at der skulle laves om på den. Han sagde endvidere: »Jeg har altid bestræbt mig for at stå i et godt forhold til mine lærere, men De er den, der har voldt mig flest fortrædeligheder«. Han beskyldte mig for »hadske og personlige angreb« og beklagede sig over min »nærgående optræden« ved præstens møde. Han udtalte: »De kan være rolig for, at jeg glemmer ikke, og De kan ikke vente Dem nogen som helst personlig imødekommenhed fra min side«.

Min pige og jeg havde tænkt os at overnatte i Silkeborg på vejen til Fredericia; men nu måtte turen gøres i et stræk. Vi havde nogen modvind og fugtigt vejr på den dårlige vej sydpå, hvor vi måtte køre enkeltvis for at få en nogenlunde ordentlig kørebane. Vi rastede i Pårup kro. Så fik vi den største skuffelse. Vejen sydpå var under grundforbedring. Der var ikke nogen sti, vi kunne køre på, og vi måtte trække næsten hele vejen til Nørre Snede. Det slog os ud, og vi var dødtrette, da vi nåede Vejle. Derfra og til Fredericia måtte jeg trække pigen. Vi måtte opgive at komme videre på cykel og tog med toget til hovedstaden.



Gerhard Nielsen, redaktør

### *Strid med skolen*

I oktober indledte jeg en diskussion i socialdemokratisk forening om de kommunale skoleforhold. Jeg angreb ledelsen skarpt, fordi lærerrådet negligeredes. Der var flere lærere og lærerinder til stede. En af de yngste lærere sladrede, og allerede kl. 9 næste morgen vidste overlærer Becker besked. Skoleinspektør Hasselriis blev underrettet, og han løb straks til sognepræsten og meddelte ham, at revolutionens hydra truede.

Pastor Bahnson blev opskræmt og kom til mig og bad om en samtale. Min gode ven, lærer Danielsen, havde advaret mig, så jeg var forberedt.

Præsten mente, at det var et forkert forum, jeg havde forelagt sagen. Jeg holdt på, at det var det rigtige og ville gå videre ad samme vej. Han bad mig om at prøve lærerrådet endnu en gang og forsikrede mig, at skolekommissio-

nen ville tage det videst mulige hensyn til dets indstilling. Jeg svarede, at det havde været prøvet tilstrækkeligt; men kommissionen havde ladet Hasselriis skalte og valte, som det passede ham. Der havde været god lejlighed for skolekommissionen til at vise sin velvilje over for lærerne. Præsten indrømmede, at han måske havde begået fejl, men bad mig atter om at prøve igen. Jeg blev desuden beskyldt for at have sagt, at der trængte til at blive rensset ud i skolen, hvilket skulle forstås således, at flere lærere ikke udfyldte deres plads, et temmeligt dumt forsøg på at sværte mig over for mine kolleger. Endvidere havde jeg på det møde erklæret mig for fritænker. Jeg havde dog kun fortalt, at da Hasselriis i foråret havde givet mig timer i religion, havde jeg sagt til ham, at jeg ikke troede på en del af de dogmer, jeg skulle lære børnene, og i det hele taget så med stor skepsis på katekismusterpningen.

Nogen tid efter fik Danielsen et nervesammenbrud og forlod byen. Han døde som leder af en skole i Esbjerg.

Nogle stokkonservative holdt på, at man ikke skulle tåle en socialdemokrat som lærer ved det kommunale skolevæsen, og at jeg burde have min afsked.

Jeg rettede mig imidlertid efter pastor Bahnsons henstilling og prøvede igen, om der var nogen vej frem igennem lærerrådet.

### *Byrådsvalg*

Skolestriden havde vakt stor opmærksomhed i byen, og en følge heraf var det vel nok, at arbejderpartiet opstillede mig som kandidat til byrådsvalget og indbød vælgerne til møde i Hotel Phønix's store sal.

Den var fyldt til trængsel, da jeg indledte om skolesagen. Jeg gik ud fra en udtalelse af købmand Kielgast i byrådet under drøftelsen af, om betalingsskolen skulle bevares. Han sagde, at han altid havde sat en ære i at betale for sine børns uddannelse, og det mente han, at andre også burde gøre.

Jeg påviste, at Kielgast havde meget at refundere sam-



Carl Bahnson, sognepræst

fundet, hvis han skulle yde fuld betaling for sine børns uddannelse, slog til lyd for gratis undervisning for alle og gjorde rede for skolesagens udvikling.

Peter Sabroe, den modige og utrættelige talsmand for alle, der led uret, var taler ved mødet. Det var første gang, jeg traf ham, og fra den dag var vi venner.

Valget fandt sted den 3. januar 1906. Der skulle vælges fem medlemmer til byrådet af den almindelige vælgerklasse, d.v.s. alle vælgere. Fire byrådsmedlemmer var ikke på valg. De var valgt af de højstbeskattede vælgere og var selvfølgelig alle højremænd.

Valgdeltagelsen var ualmindelig stor. Man stemte ikke dengang på partilister, men fuldstændig frit. Der valgtes to venstremænd og kun een højremænd, mens Gerhard Nielsen og jeg indvalgtes med stor stemmetal. Det fremgik klart af valget, at Gerhard Nielsen havde fået mange højrestemmer og jeg mange venstrestemmer, samt at borgerne var lede og

kede af det forbenede højrestyre og ønskede nyt blod i byrådet. På grund af de højstbeskattedes privilegium havde højre dog stadig absolut flertal og kunne oven i købet regne med den kongevalgte borgmesters stemme.

### *Ramt af tuberkulose*

Jeg havde gået og skrantet hele efteråret og navnlig døjet med halsen. Det var sløjt med madlysten, og jeg havde nattesved. Jeg tog kold afvaskning hver morgen og gjorde gymnastik efter J. P. Müllers system; men kræfterne tog af.

Det første møde i det nyvalgte byråd holdtes den 17. januar 1906, og det deltog jeg i. Det viste sig, at jeg led af tuberkulose, en sygdom, som næsten måtte anses for håbløs. Imidlertid var der netop i århundredets første år gjort en stor indsats for at nedkæmpe sygdommen. Nationalforeningen byggede sanatorier og Andelsselskabernes Sanatorieforening havde kort før jul taget Krabbesholm Sanatorium i brug med dr. med. Ivar Petersen som overlæge. Her blev jeg indlagt.

Det var en hård vinter, og behandlingen var hårdhændet dengang. Vi lå for vidåbne vinduer, selv om sneen fæg ind til os. Det varede ikke længe, før jeg fik lov til at komme op og gå nogle små ture. Dagen tilbragtes så i de åbne liggehaller kun afbrudt af måltiderne og korgangen. Jeg fik hurtigt lov til at få morgenmad sammen med nogle andre mere hårdføre patienter, og jeg fortsatte morgengymnastikken efter »systemet«.

Da solen fik magt, fik vi lov til at arbejde i kurparken, og en del af patienterne gik op i det med liv og lyst. Vi anlagde veje og gangstier, fældede træer og byggede broer over kløfterne; men jeg havde det indtryk, at alt for mange af patienterne var nogle slapsvanse, der ikke for alvor kæmpede mod sygdommen. Arbejdet, der jo var en del af kuren, anså de for en forbandelse og mente, at når der blev betalt for dem, skulle de ikke gå og slide. Der var ikke langt til havnen, hvor man kunne få øl og tobak. Nu har de nok ikke brug for den slags mere.

### *Huset bygges*

For mit vedkommende skred helbredelsen rask frem. Efter tilskyndelse fra overlægen bestemte jeg mig til at bygge for at få en sund lejlighed. Der blev købt grund ved Havnevej med en projekteret gade mod vest, så at huset lå åbent for sol fra syd og vest. Jeg tegnede selv grundplanen og regnede med elektrisk belysning og W.C., der var noget nyt dengang.

Da byrådet erfarede, at der var købt grund ved Havnevej, besluttedes det i huj og hast at nedgrave vejen. Det medførte, at jeg kun kunne få vand indlagt ved at lægge en midlertidig ledning fra Kielgastvej tværs over markerne. Udgravningen var på fire alen ud for grunden, så vi måtte bygge nede i et hul og lave indgang gennem gården, da den nye vej, Hemmersvej, stod med samme høje skrænt mod Havnevej.

Disse ulemper fordyrede byggeriet, der i forvejen var et yderst voveligt foretagende for en ung mand uden kapital og med et skrøbeligt helbred. Ikke desto mindre lykkedes det at skaffe kautionister, så det kunne gennemføres. Det var gode, og man kan vel sige letsindige mennesker, hvis navne burde have været hugget i sten. Nå, der var ingen af dem, der kom til at betale for deres godhed. I efteråret 1906 flyttede vi ind i vort nye hus, og der har vi boet siden. Der måtte spinkes og spares for at klare udgifterne, men det var vi vant til, og det gik.

### *Krabbesholm*

Den 4. juli 1906 deltog jeg igen i byrådets møde, men havde allerede den 6. juni været med til grundstensnedlæggelse ved Asylgades skole. Den 20. november købte byrådet Krabbesholm med skoven og havnen af jægermester Rosen, mens jorderne overtoges til udstykning af et konsortium. Herved blev der givet fri adgang til den ejendommelige Krabbesholm skov. Før i tiden måtte man være medlem af skovforeningen for at få nøgle til skovlågerne. Havnean-

læggene var i forvejen byens, men grunden tilhørte Krabbesholm. Pavillonon Rosenhøj købtes af skovforeningen. Krabbesholms hovedbygning solgtes senere billigt til brug som folkehøjskole.

### *Skive skole som mønster*

Valget havde forbløffende virkninger. Skolen var ordnet til lærernes tilfredshed. Fællesundervisning for drenge og piger blev gennemført. Undervisningen blev gratis. Klasselærersystemet blev gældende i grund- og hovedskolens almindelige afdeling, således at lærerne førte deres klasse helt igennem, og i mellemskolen førte lærerne deres fag igennem til afslutningen. De fleste af lærerne i mellem- og realskolen var klasselærere i den almindelige folkeskole og havde f. eks. 12 timer i mellemskolen og 24 timer i folkeskolen. Skives skolevæsen blev regnet for mønsterværdigt blandt købstæderne.

Hasselriis' nederlag var så grundigt, at jeg havde ondt af det for ham. Jeg var blevet medlem af skoleudvalget, og vi havde vore møder i den nye skolebygning, men han deltog kun efter tilsigelse. Bare han skulle have et dusin blyanter, måtte han komme og bede om dem. Det syntes jeg ikke om. Man skal ikke sparke til en falden fjende. Jeg håber, at jeg altid optrådte loyalt over for ham. Jeg havde heller ikke flere sammenstød med ham.

En gang medbragte Mar. Jensen et eksemplar af, så vidt jeg husker, Verdensspejlet, hvori Hans Obbekjær Buemann skildrede skoleinspektørens brutalitet over for en elev under det let gennemskuelige navn »Bøgekvist«. Jeg blev sat til at læse artiklen op. Midt under oplæsningen kom Hasselriis ind for at bede om et eller andet, og jeg måtte gemme det famøse blad som en dreng, der bliver taget i noget ulovligt.

Jeg havde overtaget mine timer i skolen efter sommerferien, og så vidt jeg ved, var der ingen protester herimod, hvilket var mærkeligt, da folk dengang nærede en panisk rædsel for sygdommen.

Det blev en travl tid for mig, og nu bagefter forstår jeg





Peter Sabroe, redaktør

slet ikke, at jeg kunne holde til det. Asylgades skole var under bygning og toges i brug i 1907. Timeplansstriden var ikke endt. Jeg var blevet valgt til formand for værgerådet, og det gav meget arbejde i den første tid af dets beståen, da der var mange forsømte børn at tage sig af. Mange måtte fjernes fra hjemmet. Det var næsten altid drukkenskab, der var skyld i hjemmenes forlis. Jeg husker kun eet tilfælde, hvor spiritus ikke spillede nogen rolle. Det drejede sig om en ond og hyklerisk stedmor, der var som skåret ud af et folkeeventyr.

### *Hebronsagen*

I sommeren 1907 rejste Peter Sabroe Hebronsagen. Da havde han fået Flakkebjerg omskabt. Den 10. august var teatersalen fyldt til trængsel, da Sabroe med ildhu forelagde pigernes sag. Der vedtoges følgende resolution: Ca. 1000 mand og kvinder samlede til møde i Skive udtaler deres alvorlige misbilligelse af det pryglesystem, der er rådende på børnehjemmet Hebron. Man kræver de hårde straffemidlers af-

skaffelse på hjem for forsømte og fattige piger, og man fordømmer på det skarpeste, det fuldkomne slaveri, pigerne lever i under fru Bransholms regimente.

Dagen efter betegnede redaktør Galster ved Skive Avis vedtagelsen af resolutionen som en gemén råhed, og redaktør Carl Hansen ved Skive Folkeblad var ikke mindre hård. Han stemplede Sabroe som „alkoholist og næppe fuld normal i sjælelig henseende«. For øvrigt havde Carl Hansen som folketingsmand stemt for Allbertis pryglelov med den motivering, at risningen af børn herved faldt bort; men det lod ikke til, at det skulle gælde fru Bransholms piger.

Jeg var dirigent ved dette og andre møder og blev angrebet for min andel i resolutionen, der betegnede som en slaveresolution, og da Sabroe havde nok om ørerne, blev det mig, der tog debatten op. Det blev en kamp mod tampens ånd ikke alene på børnehjem, men også i skole og hjem.

Jeg fulgte Sabroe på flere møder og så ham aldrig drikke spiritus, endskønt han ikke dengang var blevet organiseret afholdsmand. Han var en gudbenådet taler. Der er blevet sagt om ham, at han ikke vidste, hvad han ville tale om, når han begyndte en tale, at han ikke vidste, hvor han ville ende, når han havde begyndt, og ikke vidste, hvad han havde sagt, når han var færdig. Der er det sande deri, at han ikke havde nogen disposition at tale efter, men talte på inspiration.

Lige fra jeg gik ind i socialdemokratiet havde jeg været medarbejder ved »Socialdemokraten«, og når Gerhard Nielsen var forhindret, fungerede jeg som redaktør af bladet. Når jeg nu over 50 år efter læser det, jeg skrev dengang, forbavses jeg over mine evner som journalist og mange af artiklerne blev da også optrykt i den socialdemokratiske presse landet over. Foruden under eget navn skrev jeg også under mærkerne Jens og Mads.

### *Arbejdernes Aftenskole*

I efteråret 1907 tog jeg initiativet til oprettelsen af Arbejdernes Aftenskole, som senere gik ind under Arbejdernes



Carl Hansen, redaktør

Oplysningsforbund. I førstningen arbejdede jeg og en anden lærer gratis. Det vi stilede imod, var at uddanne arbejderne, så at de kunne blive i stand til at påtage sig samfundsmæssige hverv. Hovedfagene var dansk, skrivning og regning. I litteratur og samfundslære dreves undervisningen nærmest som studiekredsarbejde med krav til eleverne om selvstændigt arbejde. De første hold bestod næsten udelukkende af vågne modne mænd, der gik op i arbejdet med liv og lyst. Der var fuldt selvstyre, da eleverne selv afgjorde, hvilke fag der skulle undervises i. Senere oprettedes der klasser i engelsk og tysk.

### *Barn i vente*

Først i marts 1909 rejste min kone som sædvanlig til København for at studere de nye hattemoder. Hun gik dengang med vor førstefødte under sit hjerte. Min mor boede i Skovshoved sammen med sine to sønner, Magne og Frode, og min søster Astrid. Jeg var glad for, at min kone kunne bo ude hos dem og have det hyggeligt. Frode forberedte sig på at rejse til Amerika for at fuldende sin uddannelse. Han var den første dansker, der rejste derover på legat fra Scandinavian-American Foundation.

Det var en meget streng vinter. Der var isvanskeligheder i bælteerne, og sovevognene kunne ikke føres over. Jeg var ængstelig ved situationen; men arbejdet lagde stærkt beslag på mig. Jeg var bl. a. i Thisted og holdt et skoleforedrag. Værgerådet lagde især beslag på mig, og en del af tiden måtte jeg fungere som redaktør. Den 11. marts foretoges der valg til byrådet efter den nye lov, der indførte listeafstemning og kvindelig valgret, og der var uoverensstemmelse med borgmesteren om forståelsen af loven. Heldigvis havde vi ret, og han måtte bøje sig. Trods travlheden fik jeg tid til at løbe på skøjter nu og da

Jeg holdt på, at min kone ikke måtte rejse, før hun kunne få sovevogn. Hun kom alligevel før og klarede strabadserne ved bælteerne.

Den 28. marts skrev jeg til hende:

Å, du store skaber,  
du, som vakte det gærende liv,  
hvi har du gjort det?

Sovende trygt i den store stilhed,  
mens stoffet var intet og livet ej til –  
da var der ro – da var der fred.

Livet er elskov og kampen for elskov.  
Livet er herligt – livet er fryd;  
men livet er også den gærende uro,  
længslen og pinslen, som nager ens sjæl,  
angsten for den, man har kær.

Hvorfor er mennesket: mand og kvinde?

Å, min elskede,  
hvi skal jeg lide den nagende kval,  
som krymper mit hjerte?

At jeg lod dig rejse!  
Leflen med liv som med penge i spil,  
du, som bærer mit håb under hjerte,  
evighedshåbet, mit ufødte barn. –  
At jeg lod dig rejse.

Helge kom til verden den 10. maj.

*Tyfusepidemi og vandværk*

Den 8. september 1909 fandtes der i byens aviser en advarsel fra sundhedskommissionen mod at anvende vandværksvandet ukogt. Årsagen til denne advarsel var en omfattende tyfusepidemi, som netop var udbrudt, og som man mente skyldtes infektion gennem vandet.

Gerhard Nielsen og jeg var straks klar over, at vi måtte benytte det i kamp mod det private vandværkskonsortium og for overgang til kommunal drift. Vi tog fat med liv og lyst, både i bladet og byrådet. For at gøre konsortiet mørt agiteredes der med stort held for opsigelse af vandhaner.

Den 26. oktober nedsattes der et udvalg til at arbejde med sagen. Borgmester Hastrup fungerede som formand. Den 22. april vedtog byrådet, at kommunen skulle overtage vandværket. Sagen havde medført, at kommunen havde oprettet et embede som stadsingeniør, der blev overtaget af Åge Hansen den 1. januar 1910.

Det så ud, som om foretagendet skulle mislykkes. Trods udmærket sagkyndig hjælp fandtes der ikke vand.

Borgmester Hastrup havde vist nok opgivet håbet om at finde vand. I hvert fald havde han mistet modet. Han trak sig tilbage, og udvalget blev omdannet.

Det ny udvalg første møde holdtes den 6. juli 1910, og her blev det besluttet at foretage boreriger ved Jegstrup. Jeg var blevet valgt til formand, og jeg var ikke i tvivl om grunden. Jeg var den syndebuk, der skulle jages ud i ørkenen, såfremt det hele gik i skudder-mudder. Kort tid efter sprang vandet frem af boreriger ved Jegstrup.

Fra den dag var det en fryd at arbejde med den sag. Overslaget holdt på øre. Det hele kostede som anslået 180.000 kr., en latterlig sum nu til dags. Derudover sikrede vi os ret til at bore på Søvangs grund for 3000 kr. Vandværket toges i brug den 1. september 1911 kl. 3<sup>1</sup>/<sub>4</sub> eftermiddag.

*Tvunget til at fortsætte som byrådsmedlem*

Da vi kom til byrådsvalget i foråret 1913, nægtede jeg at modtage genvalg. Jeg havde fået gennemført det, jeg øn-

skede, og fandt, at jeg havde gjort min borgerpligt. Jeg havde så mange interesser ud over det politiske, og nu ønskede jeg at få tid til at dyrke dem.

Gerhard Nielsen var dengang for længst blevet afløst af H. P. Hansen som redaktør af Skive Socialdemokrat. Han var en mand af hårdt stof, der var blevet yderligere hærdet gennem livets tilskikkelser. Som pioner inden for smedenes fagbevægelse havde han prøvet arbejdsløshed og nød. På rejser rundt i landet for at ruske smedene op medbragte han havregrød hjemmefra. Der var ikke råd til udskejelser på restauranter, og det var ikke altid, han blev godt modtaget af sine kammerater. Han havde før været redaktør i Svendborg og Ålborg og havde begge steder taget så hårdt fat, at det havde været nødvendigt at flytte ham. Han var en fremragende skribent, men var ked af, at han ikke kunne hitte rede i brugen af »kunne« og »kunde«. Jeg kunne ikke lære ham det, skønt han var højintelligent.

En aften i december 1910 kom han ned til mig og fortalte en gruopvækkende historie om, hvorledes malkeørgternes tre små børn på herregården Spøttrup var blevet overfaldet i deres senge af rotter, der havde skambidt dem.

Nu forlangte han, at jeg skulle lave en tegning af overfaldet. Han beskrev værelset, og så måtte jeg, så godt jeg kunne, fremstille begivenheden. Således kom jeg også til at virke som bladtegner. Artiklen blev slået stort op, og mange læsere, der dengang ikke var vant til at se illustrationer i bladene, kunne ikke forstå, hvorledes H. P. havde fået et fotografi af overfaldet. Tegningen var ganske skematisk og mindede ikke meget om et fotografi.

Året efter blev H. P. sigtet for fornærmelser mod politiet, og jeg måtte så tegne ham foran skranken i Skive ret med andre optrædende personer i baggrunden.

Jeg blev imidlertid afskediget, da jeg senere tegnede ham som taler. Han lod sig fotografere i stedet for, men jeg kunne ikke lade være med at more mig over, at han kopierede mit billede, hvor jeg havde afbildet hans højre hånd i en karakteristisk stilling.

Nå, jeg ville altså ikke lade mig genopstille. H. P. Hansen ville bruge mig som trækplaster, og han påstod, at jeg ikke kunne nægte at lade mig vælge. Han var medlem af folketinget, og forsamlingen troede vel at han havde ret. Jeg blev sat på listen som nr. 1.

Jeg var meget ked af det, men hvorledes skulle jeg slippe fri? Nedlagde jeg protest før valget, ville det ganske givet skade listen, og trak jeg mig tilbage efter valget, ville vælgerne føle sig bedraget. Jeg måtte finde mig i min skæbne.

Der var taget et fotografi af mig, som kom til at pryde valgplakater og avisartikler om valget, og H. P. skrev: »Vort program er personificeret i hr. Kjems's arbejde i byrådet ...« »Han er vort partis højre fløjmand, dets vimpel og ballast«.

### *Blandt engelske venner*

En af de sidste dage i juli 1913 rejste jeg til København. Jeg skulle deltage i statens kursus i engelsk med indfødte lærere i Hillerød. Året før havde jeg deltaget i samme kursus i Silkeborg. Det var professor Rønning, der var fader til den udmærkede tanke, at lærere og elever skulle udgøre et isoleret samfund, hvor alt skulle foregå på engelsk. En af lærerne var Mrs. Roberts, der hørte til Lloyd George's vennekreds. Hun besøgte mig i Skive og holdt foredrag i English Club, hvor jeg var formand. Mr. Pond og jeg vædede om udtalen af et engelsk ord, som jeg påstod kunne udtales anderledes, end han gjorde. Jeg vandt væddemålet, og han sendte mig Mason's bog *The Four Teathers*, der kom til at betyde meget for mig. Mine elever var meget interesseret i den. Jeg fortalte for dem kapitel efter kapitel. De læste det hjemme og genfortalte det næste gang på skolen, mundtligt eller skriftligt.

Nå, den 27. juli var jeg altså på vej til Sjælland for at træffe mine engelske venner. Det var dånende varmt. Kun fanatiske soltilbedere kunne udholde solskinnet på dækket af Kalundborgbåden. Da vi kom til København, mærkedes det, at der var et underligt tryk over sindene. Der taltes om en stor togulykke ved Bramminge og om, at P. Sabroe var

blandt de dræbte. Ingen vidste noget bestemt; men rygterne drøftedes af alle. Det viste sig at være rigtigt. De smås og fortryktes store ven Sabroe var død. Det var en sorgens dag.

Måske det dog var bedst, at han gik bort på denne voldsomme måde, der helt svarede til hans eget voldsomme liv. Det var næsten utænkeligt, at noget menneske i længden kunne holde til det, han stod i. Det er desuden ingen hemmelighed, at en del af partiets ledere ikke var hans venner. Hvem ved hvorledes hans skæbne havde formet sig, om han ikke havde mistet livet så brat.

### *Danmarks første folkevalgte borgmester*

På Skive byråds dagsorden for mødet den 20. oktober 1913 forelå der meddelelse om, at borgmester Hastrup ville fra-træde sit embede her i byen den 23. oktober, idet han var udnævnt til herredsfoged i Svendborg. Otte dage efter spurgte indenrigsminister Ove Rode byrådet, om det måtte ønske at fremkomme med forslag til besættelse af stillingen som borgmester (byrådsformand i Skive købstad). I byrådsmødet den 3. november vedtog byrådet imidlertid med seks mod to (fem stemte ikke), at man ikke ønskede at stille forslag derom. De fem, der ikke stemte, den socialdemokratiske gruppe, udtalte at afslaget ikke var begrundet i modstand mod folkevalgt borgmester, men at tilbudet ikke råde bod på det gamle system.

For at forstå dette må man vide, at da folkestyret efter enevældens afskaffelse skulle gennemføres, var landet så for-armet efter krigene mod Tyskland, at man ikke turde på-lægge købstæderne den udgift at lønne en borgmester. Derfor pålagde kommunaloven retsbetjenten i købstaden (by-og herredsfogeden, der både virkede som dommer og politi-mester i retskredsen) at udføre hvervet som borgmester i køb-staden uden vederlag. På landet valgte sognerådene derimod selv deres formand. Der fandtes altså ikke lovhjemmel for at lønne en borgmester.

Alle partier var på det tidspunkt, da borgmesterstolen i Skive blev ledig, enige om, at det var uværdigt, at byerne



skulle stå under formynderskab af en kongevalgt jurist. Man kunne imidlertid ikke enes om en nyordning. Indenrigsminister Rode havde gjort forsøg på at gennemføre en lov om folkevalgte borgmestre i købstæderne, men forsøget var strandet i rigsdagen. Han indså da, at hvis man skulle opnå at få hul på bylden, måtte den forældede ordning gøres helt umulig og urimelig.

Det var lovens forudsætning, at den retsbetjent, der havde sæde i byen, blev udnævnt til borgmester, men der stod intet i loven om, at kongen ikke måtte udnævne en anden. Det hul i loven smuttede Ove Rode igennem.

Kort forinden var statsminister Zahle gået af som borgmester i Stege, og Ove Rode havde den 15. oktober stillet samme forslag til Stege byråd som til Skive. Hvis byrådet ville udpege en borgmester blandt dets medlemmer, ville den pågældende blive beskikket til »indtil videre« at overtage dette hverv. Heri lå underforstået, at hvis byrådet ved nyvalg fik anden sammensætning, kunne spørgsmålet om nybesættelse af stillingen som borgmester tages op til overvejelse. Såfremt et medlem af byrådet blev valgt til borgmester, måtte han udtræde af de valgte byrådsmedlemmers kreds og hans stedfortræder indtræde i byrådet. Således ville det ved sidste valg skabe styrkeforhold mellem partierne i hvert fald ikke blive forrykket mere end under den ved borgmesterens udnævnelse hidtil brugte fremgangsmåde. Som før nævnt kunne der ifølge loven ikke ydes løn til borgmesteren, men det var tilladt at give ham lønnet medhjælp. Han skulle uden valg være formand i kasse- og regnskabsudvalget samt havneudvalget. Ministeren tilføjede, at der ikke ville være noget til hinder for, at byrådet udpegede en uden for byrådet valgbar borger til borgmester. Byrådet i Stege havde imidlertid været lige så uviligt til at virke som murbrækker mod det gamle system, som Skive var.

Ove Rode hørte ikke til de mennesker, der opgiver en sag, så snart det første slag er tabt. Han var meget skuffet over byrådets stilling og henvendte sig til redaktør H. P.

Hansen, der lige var blevet medlem af folketinget. H. P. Hansen skrev den 14. november til mig: »Vi kommer vist til at tage spørgsmålet om den folkevalgte borgmester op igen. Vort standpunkt tager ikke kegler i folketinget. Rode har talt med mig og har lyst til at stille os spørgsmålet endnu engang. Han mener at kunne gøre det på en måde, der tillader os et tilbageskridt, således at vi ved vort standpunkt har opnået at drage en fordel til os, når sagen tages op påny. Han vil erklære, at den »folkevalgte« kun sidder, til loven kommer, og han vil overveje, om han også kan sige noget om, at den folkevalgte kun må sidde valgperioden ud. Nu kan vi jo tale om det, når jeg kommer hjem«.

Den 3. december skrev Ove Rode så til Skive byråd:

»På givne foranledning skal man herved meddele det ærede byråd, at den, der måtte blive beskikket til borgmester (byrådsformand) i en købstad, må være pligtig at fratræde denne stilling i medfør af en ny lov om valg af byrådsformænd, hvad enten han er beskikket efter indstilling af byrådet eller i henhold til den retsbetjentenes påhvillende forpligtelse til at modtage en sådan beskikkelse.

Når det i ministeriets skrivelse af 25. oktober d. å. til Stege byråd, hvoraf genpart er tilstillet det ærede byråd, er udtalt, at beskikkelser af en ved byrådets indstilling udpeget borgmester vil ske »indtil videre« ligger heri, yderligere, som også anført i nævnte skrivelse, at spørgsmålet om beskikkelse af en ny borgmester i stedet for den således udnævnte – i modsætning til, hvad der vil kunne ske over for den en retsbetjent meddelte beskikkelse til borgmester – efter nugældende ret vil kunne optages til afgørelse f. eks. ved en valgperiodes begyndelse, når anledning dertil gives ministeriet«.

I byrådsmødet den 15. december 1913 vedtoges med syv stemmer mod seks at modtage indenrigsministeriets tilbud. Flertallet var de fem socialdemokrater og de to venstremænd i Skive byråd. Mindretallet var de seks højremænd, der strittede imod til det sidste.

Der var dog endnu langt til vejs ende, for der var ikke

noget parti, der havde absolut flertal i byrådet, og medlemmerne kunne ikke enes om, hvem der skulle være borgmester. Derfor nedsattes der i samme byrådsmøde et udvalg til at fremkomme med forslag om vilkårene, hvorunder valget til borgmester skulle foregå.

Indstillingen forelå i byrådsmødet den 5. januar 1914 og gik ud på, at borgmesteren skulle vælges af samtlige borgere, der opfyldte betingelserne for at være vælgere til byrådet.

Som kandidater til borgmestervalget opstilledes bankdirektør Müller og den, der skriver disse linier.

Der regnedes med, at højre havde godt 100 stemmer mere end socialdemokratiet, og da venstre havde knap 200 stemmer ved byrådsvalget året før, ville resultatet afhænge af, hvor venstremændene vil lægge deres stemmer.

Formanden for »Skive Venstreforening«, redaktør Carl Hansen, stillede de to kandidater nogle spørgsmål om, hvorledes de ville opfatte deres hverv, ifald de blev valgt.

Jeg havde allerede i forvejen tilstillet socialdemokratisk forening en skrivelse med en sådan redegørelse. Heri hedder det:

Enhver sag bør behandles så hurtigt, som det er foreneligt med en grundig behandling.

Vigtigere sager bør ikke udskydes til behandling for lukkede døre, medmindre der er stærke grunde for, at offentlig behandling kan skade enten kommunale interesser eller enkelte personer.

I det hele taget bør der ikke være noget hemmelighedskræmmeri i ledelsen af byrådet. Borgerne har krav på at vide, hvorledes deres og byens tarv varetages. Borgmesteren bør forelægge byrådet sagerne med fornødne oplysninger; men hans stilling som leder af forhandlingerne forbyder ham direkte deltagelse i disse.

Såfremt jeg bliver borgmester under den nuværende lovgivning vil jeg føle mig til mode, som om jeg var blevet femte hjul på køretøjet, idet den af kongen udnævnte borgmester unægtelig er en overkomplet størrelse, siden der ind-

førtes forholdstalsvalg til byrådet. Enhver direkte indgriben i afstemninger fra borgmesterens side betyder en forfalskning af forholdstalsvalgmåden, der så nogenlunde har givet partierne den repræsentation, som de har krav på ifølge deres styrke.

Derfor vil jeg hverken deltage i udvalgsbesættelser eller andre afstemninger, hvis jeg bliver valgt.

Når der bliver valgt nyt byråd, vil jeg stille mit mandat til rådighed for dette. På den måde mener jeg, at man kommer idealet »folkevalgt borgmester« så nær som muligt under det nuværende system, »kongevalgt borgmester«.

I det store og hele var »Skive Venstreforening« tilfreds med denne udtalelse, og Skive Folkeblad støttede derfor mit valg.

Så oprandt valgdagen den 5. marts 1914. Trods samarbejdet med venstre regnede så godt som alle med, at bankdirektør Müller, der var vellidt af alle, var sikker på at blive valgt.

Spændingen var stor og valgdeltagelsen den største, der var set i Skive. Den var næsten 50% større end ved rekordvalget året før.

Valget foregik i byrådssalen og torvet var sort af mennesker. Højre, der var sikre på sejren, havde bestilt musik-korpset, så bankdirektøren kunne blive fulgt hjem med fuld musik. Alt imens tårnede stemmesedlerne sig op i de to bunker, og endelig var man kommet så langt at en mand skød hjertet op i livet og styrtede ned på torvet med udråbet: »Kjems bliver valgt«. Og således gik det. Jeg fik næsten 100 stemmer mere end Müller.

Da jeg kom ud fra rådhuset, var torvet som et kogende hav, og før jeg kunne tage mig i vare, blev jeg grebet af stærke arme og båret i guldstol igennem gaderne. Jeg ville nu hellere have gået hjem. En mand med omløb i hovedet havde sørget for at få musikkorpset i spidsen, så det kom ikke til at gå forgæves.

## PERSONREGISTER

### A

Adeler, godsejer 36.  
 Alberti, P. A., minister 93, 104.  
 Alstrup, Th., købmand 64, 66, 68, 69.  
 Andersen, Andr., konseul 68.  
 Andersen, Esper, mejeriejer 35\*, 36, 48.  
 Andersen, H. C., forfatter 34.  
 Andersen, P., konditor 64.  
 Arup, dyrlæge 56.  
 Axelsen, A., højskoleforstander 70, 80.

### B

Bahnson, Carl, sognepræst 92, 97, 98, 99\*.  
 Barng, Herman, forfatter 77.  
 Balling, Harald, gårdejer 54, 56.  
 Banner, P. S., postmester 66.  
 Becker, P., overlærer 62, 97.  
 Becker, P., overlærer 62, 97.  
 Begtrup, Holger, højskoleforstander 70.  
 Behrens, F. C., bankdirektør 64.  
 Bentzon, Christian, herremand 6.  
 Bentzon, Hans Madsen (Mathias) 5.  
 Bentzon, Johan Severin 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23\*.  
 Bentzon, Sophie Amalie, frue 5.  
 Berg, Christen, politiker 55, 57.  
 Berg, L. P. drejer 64.

Berg, trikotagehandler 64.  
 Berthelsen, Peter, købmand 51, 68.  
 Birgitte, Anne og Karen Ibsdøtre, bondepiger 21.  
 Bjørnbak, Lars, højskoleforstander 40.  
 Bjørnsen, Povel, bonde 22.  
 Bjørnson Bjørnstjerne, forfatter 76.  
 Blicher, St. St., forfatter 34.  
 Blichfeldt, M., præst 42, 79.  
 Bojsen, P. højskoleforstander 40.  
 Borch, Jacobsen, C. V. 75.  
 Bording, Ingeborg Marie 6  
 Bording, Magdalene, frue 6.  
 Boserup, N. L., manufakturhandler 64, 67.  
 Brandes, Georg, skribent 34.  
 Bransholm, pigejhemleder 104.  
 Brandth, Th. isenkræmmer 68.  
 Brinch, Seidelin, proprietær 52, 56.  
 Brix, P., købmand 64, 68.  
 Brochmand, Jacob, bonde 18.  
 Brod, Niels Nielsen, bonde 19.  
 Bruun, Mathias Clausen, prokurator 7, 14.  
 Bruus, Peder, husmand 16.  
 Brønsdorff, Anders Pedersen, herremand 6, 8, 11, 18.  
 Buemann, Hans O., journalist 102.  
 Buemann, Jens, manufakturhandler 68.

Buemann, Ludvig, tømmerhand-  
ler 68.  
Byrum, kobbersmed 69.  
Bøjlesen, snedker 75.  
Bøttern, Chr., sagfører 56, 69.

### C

Calundann, H., købmand 56, 58,  
68.  
Carlsen, A., arrestforvarer 66.  
Christensen, I. C., minister 93.  
Christensen, Jens, manufaktur-  
handler 66, 69.  
Christensen, Jens, bonde 9, 16.  
Christensen, Michel, bonde 19.  
Christensen, Morten, bonde 18,  
19.  
Christensen, Peder, bonde 21.  
Christensen, Otto, lærer 87.  
Christensen, Thomas, bonde 19.  
Christiansen, Mads, tjener 7.  
Christian d. Niende., 56, 59.  
Cleemann, J. R., manufaktur-  
handler 67.  
Clement, skipper 90.  
Cordes, teaterdirektør 78.

### D

Dahl, bager 75.  
Dahl, Poul Erik, manufaktur-  
handler 67.  
Dahlgaard, Poul, proprietær  
49\*, 50.  
Dalsgaard, Jens P., folketings-  
mand 50, 54.  
Danielsen, lærer 97, 98.  
Darwin, forfatter 94.  
Dige, Peter, konsul 37, 64, 68,  
69, 71.  
Dinesen, Lars, politiker 57.  
Doolewerdt, H., skomager 59,  
61.  
Dorthe Christensdatter, bonde-  
pige 21.  
Drachmann, Holger, forfatter  
78.  
Drejebak, bonde 18.

### E

Ejlersen, lærer 53, 81.  
Elias, profet 87.  
Erasmus Montanus, komediefi-  
gur 90.  
Erichsen, L. L., bankdirektør 65.  
Eriksen, skomager 69.  
Estrup, J. B. S., konseilspræsi-  
dent 34, 40, 52, 54, 55, 56.  
Eye, urmager 58.

### F

Faber, N., stationsforstander 56,  
66.  
Falkenberg, P. C., feldbereder  
64.  
Fasting, sagfører 56, 64, 66.  
Fauschou, P. C., købmand 64.  
Fibiger-Jørgensen, præst 79.  
Fischer, sagfører 66.  
Flarup, A., købmand 69.  
Fogh, Peder, etatsråd 6.  
Frandsen A., politibetjent 66.  
Frederik d. 4., konge 6.  
Frederik d. 6., konge 34.  
Frederiksen, tøffelmager 56.  
Friis, Otto, boghandler 67.  
Fraas, G., isenkræmmer 68.  
Fugl, N. C., herremand 70, 73.

### G

Galster, V., redaktør 104.  
Glud, Christine (Christiane),  
frue 56.  
Glud, Friderica Lovisa, frue 56.  
Glud, Kr., præst 40, 43, 71, 79,  
80, 81.  
Glud, Poul Sørensen, amtmand  
6.  
Glud, Søren Sørensen, biskop 5.  
Godskesen, O. C., købmand 37,  
68.  
Grundtvig, N. F. S., præst 41.

### H

Hagerup, E. T., præst 79.  
Halbye, Otto Henrich, prokura-  
tor 7, 18.

Hansen, A., Johs., provst 43.  
Hansen, Carl, folketingsmand,  
redaktør 52, 104, 105\*, 113.  
Hansen, C. Chr., kapellan 62.  
Hansen, Gregers, trikotage-  
handler 67.  
Hansen, H. P., redaktør 108,  
109, 111, 112.  
Hansen, Johs., kontor 62.  
Hansen, Aage, stadsingeniør  
107.  
Hansen, skorstensfejer 75.  
Harder, F. A., købmand 37, 68.  
Harder, Julius, barber 70.  
Harder, P. M., manufaktur-  
handler 64, 67.  
Harder, konditor 67, 74.  
Harre, Peter, opsynsmand 74.  
Hartmann, Johan, urmager 66,  
69.  
Hasselriis, C., skoleinspektør 35,  
61, 70, 89, 90, 91, 96, 97,  
98, 102.  
Hastrup, borgmester 106, 107,  
110.  
Heilskov, Mogens (Pedersen)  
22.  
Hellund, Peder Christensen 21.  
Helsingreen, Albert, teaterdi-  
rektør 78.  
Henckel, Julius, tobaksfabri-  
kant 68.  
Henrichsen, Johan, købmand  
57, 64.  
Hestbek, P., købmand 37, 51,  
64, 68, 77.  
Hillers, Chr., natvægter 66.  
Himmelstrup, lærer 41, 81.  
Himmelstrup, maler 75.  
Hofmansen, P. K., arkivar 5-33.  
Holberg, Ludvig, forfatter 77.  
Holm, F., borgmester 64, 66.  
Holm, J. Kr., redaktør 53\*.  
Holm, P. G., manufakturhand-  
ler 51, 64, 65, 69, 72.  
Hundehoved, Kræn, værtshus-  
holder 75.

Høier, Jacob (Offesen), fuld-  
mægtig 21, 23.  
Hørup, Viggo, redaktør 87.

## I

Ibsen, Henrik, forfatter 76, 78.  
Ibsen, Jens, bonde 21.  
Ingemann, B. S., forfatter 34.

## J

Jacobsen, læge 66.  
Jacobsen, Christen, bonde 9, 10,  
16, 21.  
Jacobsen, E., sagfører 66, 76.  
Jacobsen, Jens, bonde 22.  
Jacobsen, Peder, bonde 22.  
Jacobsen, lervarefabrikant 60.  
Jensen, Chr., folketingsmand  
34, 40, 43, 52, 54.  
Jensen, Chr., bonde 18.  
Jensen, H. O., lærer 41.  
Jensen, Jens, købmand 67.  
Jensen, L., bogtrykker 55.  
Jensen, Mar., bogtrykker 53, 59,  
102.  
Jensen, Niels, gårdmand 10.  
Jespersen, Chr., pantelåner 67.  
Jespersen, Jesper, herremand  
6, 7, 10, 14, 15, 16, 18, 19.  
Jung, Emil, boghandler 67, 69.  
Just-Nielsen, L., redaktør 55.  
Jørgensdatter, Maren, tjeneste-  
pige 22.  
Jørgensen, H. N., smørhandler  
36, 68.  
Jørgensen, muremester 58, 64.

## K

Kielgast, F., købmand 64, 98.  
Kierumgaard, Carl, præst 65.  
Kirkeby, Anton, præst 39, 40,  
55, 82.  
Kirkebye, dyrlæge 56.  
Kjems, Helge, socialrådgiver  
106.  
Kjems, Hjalmar, lærer 83-114.  
Kjems, Magne, lærer 8, 9, 105.

Kjær, Magnus, slagtericjer 50, 51.  
 Kjørulf, Lucas, koncelliråd 20, 21, 22, 23.  
 Kleffel, Vilh., kateket 62.  
 Kloch, H. B., købmand 37, 68.  
 Kloch, Hans Th., købmand 67, 68, 69.  
 Knud den Hellige, konge 94.  
 Knudsen, Jakob, forfatter 78.  
 Kofoed, Hans, redaktør 53.  
 Kold, Chr. N., herredsfoged 15, 17, 23.  
 Konradsen, præst 43.  
 Krabbe, Christoffer, borgmester 63.  
 Krapotkin, P., anarkistisk forfatter 94.  
 Kristensen, Thorolf, lærer 41.  
 Kæmpegaard, læge 94.  
 Kæmpe, Esper, gårdejer 39.

### L

Lasson, Peder Thøgersen, herremand 6.  
 Lauritzen, F., borgmester 63.  
 Laursen, Christen, bonde 17.  
 Laursen, Fr., købmand 68.  
 Lavrsen, Søren, lærer 41, 42, 81.  
 Lillienskjold, H. G., toldforvalter 66.  
 Lloyd George, statsmand 109.  
 Lohmann, J. J., præst 65\*, 79, 80.  
 Lowsen, G., herredsfuldægtig 76.  
 Ludvigsen, Hans, manufakturhandler 67.  
 Lund, Jens, købmand 37, 67.  
 Lundsgaard, proprietær 56.  
 Lybye, Søren, folketingsmand 34, 40, 56.  
 Lyndorph, Jochum, herredsskriver 18.

### M

Maass, skomager 69.

Madsen, Anders, bonde 19.  
 Madsen, Will, bonde 10, 11, 12, 13.  
 Mailand, lærer 41, 81.  
 Mason, forfatter 109.  
 Matzen, jurist 56.  
 Melgaard, Lars Christensen, bonde 21.  
 Melgaard, N. C., urmager 74.  
 Melgaard, Niels (Christensen), bonde 22.  
 Melgaard, Søren (Christensen), 74.  
 Meyer, Ludv., toldforvalter 66.  
 Mikkelsen, Jakob, gårdejer 57.  
 Mogensén, opsynsmand 74.  
 Monrad, J. H., præst 40, 42, 47, 82.  
 Mortensen, Jens, gårdejer 50, 52.  
 Mortensen, Jens, bonde 9, 16.  
 Mouritzen, lærer 84.  
 Munch, P., politiker 94.  
 Munksgaard, Chr. sagfører 56, 66, 69.  
 Munksgaard, Søren, prokurator 56, 66, 69, 76.  
 Müller, J. P., systemskaber 100.  
 Müller, V., dankdirektør 64, 113, 114.  
 Møller, Carl, musikdir. 74.  
 Møller, C. P., provst 40, 43, 79, 80, 81.  
 Møller, Fr., præst 79.  
 Møller, Otto, præst 39, 40.  
 Mønsted, Otto, margarinefabrikant 49.

### N

Nedergaard, N. S., frimærkehandler 69.  
 Nedergaard, præst 82.  
 Niels ladefoged 13.  
 Nielsen, Christen, bonde 21.  
 Nielsen, Gerhard, redaktør 96, 97\*, 99, 104, 107, 108.  
 Nielsen, Hans Henrich, skytte 14.



Nielsen, Hans Kr., direktør 52.  
Nielsen, Markus, højskolehjem-  
vært 84.  
Nielsen, Simon, bonde 21.  
Nielsen, Vilh., smedemester 57.  
Nissager, sagfører 66.  
Nissen, Richard, fabrikant 60.  
Norgaard, G., apoteker 64.  
Nørgaard, Søren Nielsen 9, 10,  
12, 21.  
Nørregaard, Jens, højskole-  
forstander 40, 42.

### O

Odgaard, proprietær 50, 51\*,  
52.  
Olesen, C., isenkræmmer 64, 69.  
Olesen, Husted, N., lokalforfat-  
ter 82.  
Olsen, Christen, bonde 10, 22.  
Olsen, Niels („Mogenstrup“) 11.  
Olsen, Thomas, bonde 10, 11,  
22.  
Olsen, Morten, gårdejer 57.  
Ovesen, Niels, bladudgiver 58.  
Ovesen, S. A., gårdejer 58.

### P-Q

Pasbjerg, F. A., prokurator 66,  
69, 76.  
Pedersen, A. P., fabrikant 46,  
60, 82.  
Pedersen, K., overlærer 83.  
Pedersen, Mads, lærer 86, 87,  
89, 90.  
Pedersen, lærer, Egeris 90.  
Petersen, Aug., natvægter 66.  
Petersen, Harald, lærer 41.  
Petersen, Iver, ovedlæge 100,  
101.  
Petersen, P. C., lærer 87, 88.  
Petersen, Sophus, urmager 69.  
Pio, Louis, socialistisk pioner  
34.  
Pond, englænder 109.  
Poulsen, Ejnar 41.  
Poulsen, Jens, landmand 75.  
Poulsen, L. P., byrådsmedl. 59.

Poulsen, sagfører 66.  
Primdahl, K., lærer 39, 41, 42,  
81.  
Quist, Dorthea, direktrice (fru  
Kjems) 84.  
Quistgaard, Morten Andersen,  
ridefoged 7.

### R

Rasmussen, Aug., teaterleder 78.  
Rasmussen, Vilh., forstander  
94.  
Ravn, Chr., folketingsmand 80.  
Revsgaard, S., proprietær 50.  
Riis, Jens, købmand 37, 51, 58,  
68.  
Ring, læge 66.  
Roberts, mrs., lærer 109.  
Rode, Ove, politiker 110, 111,  
112.  
Rosen, herremand 101.  
Rosenpalm, Andreas, admiral 5.  
Rosleff, J. Chr., kreaturhandler  
68.  
Rübner, Petersen, boghandler  
67.  
Rübner, Petersen, fruc 77.  
Rønning, professor 109.  
Raae, Jens Christensen, bonde  
11, 12, 13, 14, 15, 21.  
Raae, Knud Christensen, bonde  
9, 11, 12, 14, 16, 18, 21.

### S

Sabroe, Peter, redaktør 99, 103\*,  
104, 109, 110.  
Samson, slagteridirektør 52.  
Saustrup, isenkræmmer 68.  
Scheel, Wandel, gøgler 86, 87.  
Schjørring, herredsfoged 56.  
Schou, C. læge 64, 66, 76, 77\*.  
Schou, Julius, købmand 68.  
Schou, Peter, amatørhistoriker  
34-82.  
Schrøder, Aug., præst 42, 47,  
79.  
Schrøder, Ludvig, højskolefor-  
stander 40.

Schrøder, B., bankdirektør 56, 64.  
Schütte, Th., proprietær 56.  
Segelcke, professor 36.  
Simonsen, J. Kr., lærer 90.  
Skipper Clement 90.  
Skjoldborg, Johan, forfatter 94.  
Skræder, Jacob Jensen, bonde 9.  
Smidt, Rudolf, barber 70.  
Sporon, sygehushæge 66.  
Stavnsbjerg, Helge, sem. adj. 72.  
Stensgaard, Fr. V., præst 62.  
Steenstrup, Lucas Nielsen, præst 10.  
Stilling, J. Chr. købmand 69.  
Stjernholm, træhandler 56.  
Stockholm, J. R. præst 79.  
Storgaard, Niels Jensen, bonde 15, 16.  
Strandvold, Henrik, redaktør 53, 56.  
Stubkjær, Anders, lægprædikant 39.  
Sund, Niels, købmand 37.  
Svendsen, opsynsmand 74.  
Swane, H. J., biskop 79, 81.  
Søndergaard, Christen, N. 10, 13, 15.  
Sørensen, Andreas, købmand 37, 68.  
Sørensen, Emilie, pigeskoleindehaver 35, 84, 86.  
Sørensen, S., vinhandler 56.

**T**

Tauber, redaktør 54.  
Therkildsen, købmand 76.

Thiele, Just, borgmester 64.  
Thimm, buntmager 74, 75\*.  
Thomassen, Niels, bonde 22.  
Thompson, slagteriejær 52.  
Thomsen, Th., garver 64, 68.  
Thomsen, Vilh., tandlæge 70.  
Thor, J. J., landmand 57.  
Thorstensen, farver 75.  
Traberg, barber 70.  
Trap, vinhandler 68.  
Trier, Ernst, højskoleforstander 42.

**U**

Ullmann, højskoleforstander 71.

**V-W**

Vedøe, skomager 56, 73.  
Wimtrup, J. P., lærer 41, 81.  
Winding, Peder (Christensen), prokurator 7, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 19,  
Vistisen, Chr., fattiggårdsbestyrer 59.

**Z**

Zahle, C. Th., statsminister 111.  
Zeuthen, provst 70, 79.

**Ø**

Østergaard, Christen, bonde 11, 13.  
Østergaard, Jens, bonde 21, 22.

**AA**

Åkjær, Jeppe, digter, forsiden, 71, 80, 90.  
Årøe, Henrichsen, fabrikant 60.

Alle henvendelser angående Historisk Samfund for Skive og Omegn bedes rettet til *byarkivar Svend Mortensen*, kommunebiblioteket.

## SKIVEBOGEN

### *Samfundets tillidsmænd i sognene i Salling og Fjends:*

#### Hindborg Herred:

Dølby: Gdr. W. V. Johannesen, Brødkær, Øksenvad, Tlf. Skive 52 19 86.

Hem: Gdr. Christen Clausen, Lundgaard, Tlf. Hem 2.

Hindborg: Gdr. Volmer Pedersen, Tlf. 142.

Hvidbjerg: Pens. Søren Nørgaard, Hvidbjerg.

Resen: Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen Skole.

Skive Landsogn: Jens Vester Kristensen, Skjoldborgvej, Skive.

Volling: Frederik Refsgaard, Volling, Tlf. Balling 139.

#### Nørre Herred:

Breum-Grinderslev: Gdr. Harald Knudsen, V. Breum, Tlf. 94, Grinderslev.

Junget-Thorum: Gdr. Jens Chr. Foged, Hinnerup, Thorum.

Selde: Førstelærer K. E. Nielsen, Selde, Tlf. 108.

#### Harre Herred:

Fur: Museumsforstander Brejner Jensen, Nederby, Fur.

Kirkeby: Købmand Aage Østergaard, Kirkeby, Tlf. Roslev 130.

Roslev: Sparekassedirektør Hans Kr. Jepsen, Roslev.

#### Rødning Herred:

Balling: Lærer Rud Kjems, Balling.

Haasum: Gdr. Jakob Refsgaard Hansen, Tlf. Ramsing 108.

Krejbjerg: Gdr. Aage Dalgaard Mikkelsen, Krejbjerg, Tlf. 43.

Lem: Forhv. Gdr. Chr. E. Bjerre, Lem, Tlf. 139.

Ramsing: Forhv. Gdr. Gerhard Svenningsen, Ramsing.

Rødning: Fru Birthe Lundsted Nielsen, Tlf. Spøttrup 153.

#### Fjends Herred:

Højslev: Fr. Lotte Ørtoft, Sejlstrup Møllegaard, Højslev.

Feldingbjerg: Gdr. Pinderup Sørensen, Tlf. Højslev 396.

Vridsted: Ingeniør Madsen, Vridsted, Tlf. 65.

Vroue: Gdr. Sv. Trankær Amstrup, Vroue pr. Skive.

Ørum: Lærer S. Bilstrup, Ørum Skole, Tlf. Lund 172.

Ørslev-Kloster: Tømrermester N. Baunhøj, Lund, Tlf. 209.